11.3 Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи

Умисне вбивство без обтяжуючих обставин

Нормативна основа: ч. 1 ст. 115 КК України.

«Вбивство, тобто умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині, – карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років» (ч. 1 ст. 115 КК України).

Частина 1 ст. 115 КК передбачає **основний (простий) склад умисного вбивства** – умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині **за відсутності обставин, передбачених ч. 2 ст. 115 КК, та обставин, які утворюють привілейовані склади вбивства за ст. 116–118 КК**.

Об'єкт кримінального правопорушення

Безпосереднім об'єктом є **життя іншої людини** як охоронюване кримінальним законом благо.

Для кваліфікації за ст. 115 КК не мають значення:

- вік потерпілого;
- стан його здоров'я;
- соціальний статус;
- життєздатність;
- згода потерпілого на позбавлення його життя.

Обов'язковою ознакою є те, що заподіюється смерть **іншій людині**. Самогубство або замах на власне самогубство самі по собі складу вбивства не утворюють.

Потерпілий

Потерпілим від умисного вбивства є **жива людина**.

Якщо особа фактично посягає на труп, помилково вважаючи людину живою і маючи намір її вбити, питання вирішується за правилами про **фактичну помилку та замах на кримінальне правопорушення**: за наявності прямого умислу на позбавлення життя можливе кваліфікування як замаху на умисне вбивство.

Об'єктивна сторона

Об'єктивна сторона умисного вбивства включає три обов'язкові ознаки:

1. **діяння** – дія або, у передбачених випадках, бездіяльність;
2. **наслідок у вигляді смерті іншої людини**;
3. **причинний зв'язок** між діянням винного і смертю потерпілого.

Умисне вбивство може бути вчинене практично будь-яким способом: застосуванням зброї, нанесенням ударів, удушенням, отруєнням, утопленням, скиданням з висоти тощо.

Можливе також **вбивство шляхом бездіяльності**, якщо особа:

- була юридично зобов'язана вчинити дії для збереження життя потерпілого;
- фактично могла їх вчинити;
- усвідомлювала, що її бездіяльність спричинить або може спричинити смерть;
- бажала смерті потерпілого або свідомо припускала її настання.

Саме по собі невиконання обов'язку допомогти особі ще не означає умисного вбивства: необхідно встановити **умисел щодо смерті** та причинний зв'язок між бездіяльністю і смертю.

Причинний зв'язок

Для відповідальності за закінчене умисне вбивство необхідно встановити, що смерть потерпілого була **наслідком діяння винного**.

Причинний зв'язок не виключається лише через те, що смерть настала не одразу після заподіяння ушкоджень або що розвитку смертельного наслідку сприяли інші чинники. Визначальним є те, чи перебуває діяння винного у причинному зв'язку з настанням смерті.

Якщо смерть не перебуває у причинному зв'язку з діями особи, відповідальність за **закінчене вбивство** виключається.

Момент закінчення

Умисне вбивство має **матеріальний склад**.

Воно є закінченим **з моменту настання смерті потерпілого**.

Тому:

діяння + умисел на позбавлення життя + смерть + причинний зв'язок = закінчене умисне вбивство.

Часовий проміжок між діянням і смертю сам по собі значення для визнання вбивства закінченим не має.

Суб'єкт

Суб'єкт умисного вбивства – **фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку**.

За загальним правилом кримінальна відповідальність настає з 16 років, однак ч. 2 ст. 22 КК прямо встановлює відповідальність осіб віком від 14 до 16 років, зокрема, за умисні вбивства, передбачені ст. 115–117 КК України.

Суб'єктивна сторона

Умисне вбивство за ч. 1 ст. 115 КК може бути вчинене як із **прямим**, так і з **непрямим умислом**.

Прямий умисел має місце, коли особа:

1. усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння;
2. передбачає можливість або неминучість смерті іншої людини;
3. **бажає її настання**.

Непрямий умисел має місце, коли особа:

1. усвідомлює суспільно небезпечний характер діяння;
2. передбачає можливість смерті;
3. **не бажає смерті, але свідомо припускає її настання**.

Отже, для **закінченого умисного вбивства** можливі обидва види умислу.

Мотив і мета за ч. 1 ст. 115 КК переважно є факультативними ознаками. Проте вони мають бути встановлені, оскільки певний мотив або мета можуть:

- утворювати кваліфікований склад за ч. 2 ст. 115 КК;
- свідчити про наявність іншого спеціального складу кримінального правопорушення;
- впливати на призначення покарання.

Встановлення спрямованості умислу

Висновок про умисел на позбавлення життя не може ґрунтуватися лише на факті заподіяння тяжкого або небезпечного для життя ушкодження.

Верховний Суд орієнтує суди на оцінювання **всієї сукупності обставин**, зокрема:

- способу вчинення діяння;
- використаного знаряддя;
- кількості ударів;
- характеру і локалізації тілесних ушкоджень;

- сили та спрямованості ударів;
- причин припинення насильницьких дій;
- поведінки винного до, під час та після події;
- попередніх взаємин між винним і потерпілим.

Визначальним є не сам характер тілесного ушкодження, а **спрямованість умислу особи**. Цей підхід послідовно застосовується Касаційним кримінальним судом Верховного Суду.

Замах на умисне вбивство

Якщо винний мав намір позбавити потерпілого життя, але смерть не настала з причин, що **не залежали від його волі**, відповідальність настає за відповідною частиною ст. 15 та ст. 115 КК України.

Ключове правило: **замах на умисне вбивство можливий лише з прямим умислом.**

Особа повинна **бажати настання смерті потерпілого**.

Така позиція закріплена у п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» та послідовно підтримується сучасною судовою практикою.

Отже:

- **прямий умисел + смерть настала** → закінчене умисне вбивство;
- **непрямий умисел + смерть настала** → також можливе закінчене умисне вбивство;
- **прямий умисел на смерть + смерть не настала з незалежних від винного причин** → замах на умисне вбивство;
- **непрямий умисел + смерть не настала** → замаху на вбивство немає; дії кваліфікуються відповідно до фактично заподіяних наслідків.

Наприклад, якщо особа завдала удару ножем, однак характер дій та інші обставини не доводять, що вона **бажала смерті**, самого факту застосування ножа недостатньо для кваліфікації за ст. 15, 115 КК.

У судовій практиці 2026 р. було окремо наголошено: формулювання про те, що обвинувачений «не бажав смерті, але свідомо припускав її настання», характеризує **непрямий умисел**, а тому не може обґрунтовувати замах на умисне вбивство.

Закінчений і незакінчений замах

Відповідно до загальних положень ст. 15 КК розрізняються:

1. Закінчений замах – особа виконала всі дії, які вважала необхідними для заподіяння смерті, однак смерть не настала з незалежних від неї причин.

Приклад: винний із метою вбивства здійснює постріл у життєво важливу ділянку тіла потерпілого, однак потерпілого рятують завдяки своєчасній медичній допомозі.

2. Незакінчений замах – особа з незалежних від неї причин не виконала всіх дій, які вважала необхідними для доведення вбивства до кінця.

Приклад: особа спрямовує зброю на потерпілого з метою його вбивства, однак до здійснення пострілу її обезброюють.

Для обох випадків обов'язковим є **прямий умисел на заподіяння смерті**.

Відмежування ч. 1 ст. 115 від суміжних складів

Для правильної кваліфікації першочергово необхідно визначити **психічне ставлення винного саме до смерті потерпілого**.

Кваліфікація	**Ставлення до заподіяння ушкодження**	**Ставлення до смерті**
ч. 1 ст. 115 КК	умисне діяння	**прямий або непрямий умисел**

ст. 15 + ч. 1 ст. 115 КК	умисне діяння	**лише прямий умисел**, смерть не настала
ч. 2 ст. 121 КК	**умисел на тяжке тілесне ушкодження**	**необережність щодо смерті**
ст. 119 КК	немає умислу на позбавлення життя	**необережність щодо смерті**

Таким чином, головна формула розмежування:

ст. 115 ⇔ ч. 2 ст. 121 ⇔ ст. 119 = різне психічне ставлення винного до смерті потерпілого.

115 ⇔ 121 ч. 2 КК

При **умисному вбивстві** смерть потерпілого охоплюється умислом винного.

При умисному тяжкому тілесному ушкодженні, що спричинило смерть потерпілого, має місце **подвійна форма вини**:

- щодо тяжкого тілесного ушкодження – умисел;
- щодо смерті – необережність.

Верховний Суд наголошує, що для такого розмежування необхідно встановити саме **зміст і спрямованість умислу**, а не автоматично виходити з тяжкості ушкодження або факту смерті.

115 ⇔ 119 КК

За ст. 115 КК особа **передбачає смерть і бажає її або свідомо припускає**.

За ст. 119 КК смерть є наслідком **необережності**: особа або самовпевнено розраховує на її відвернення, або не передбачає смерті, хоча повинна була і могла її передбачити.

Тому сам факт того, що дії винного об'єктивно спричинили смерть, **не є достатнім для кваліфікації за ст. 115 КК**.

Кваліфікаційний алгоритм

При вирішенні питання про застосування ч. 1 ст. 115 КК доцільно послідовно встановити:

1. **Чи настала смерть іншої людини?**
2. **Чи перебуває вона у причинному зв'язку з діянням винного?**
3. **Чи охоплювалася смерть умислом винного?**
4. Якщо смерть не настала – **чи бажав винний її настання?**
5. **Чи наявні ознаки хоча б одного з пунктів ч. 2 ст. 115 КК?**
6. **Чи немає підстав для застосування ст. 116–118 КК або іншої спеціальної норми?**

Лише за відсутності кваліфікуючих, привілейованих або спеціальних ознак умисне позбавлення життя кваліфікується за **ч. 1 ст. 115 КК України**.

Короткий підсумок

Умисне вбивство за ч. 1 ст. 115 КК – це умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині за відсутності обставин, що утворюють кваліфікований, привілейований або спеціальний склад.

Склад є **матеріальним** і закінчується з моменту смерті потерпілого. Суб'єкт – осудна фізична особа **з 14 років**. Закінчене вбивство можливе як із **прямим, так і з непрямим умислом**, тоді як **замах на вбивство – виключно з прямим умислом**.

Для відмежування **ч. 1 ст. 115 від ч. 2 ст. 121 та ст. 119 КК** вирішальним є психічне ставлення винного до смерті: **умисел на смерть → ст. 115; умисел на тяжке тілесне ушкодження і необережність щодо смерті → ч. 2 ст. 121; необережність щодо смерті без умислу на її заподіяння → ст. 119 КК**.

Кваліфіковане умисне вбивство залежно від особи потерпілого, мотиву та мети

Частина 2 ст. 115 КК України передбачає **кваліфіковані види умисного вбивства**, тобто умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині за наявності хоча б однієї з установлених законом обтяжуючих обставин.

У межах цього питання доцільно розглянути кваліфікуючі ознаки, пов'язані:

1. **з особою або спеціальним статусом потерпілого** – п. 2, 3, 8;
2. **з мотивом вбивства** – п. 6, 7, 14;
3. **з особливою метою** – п. 9;
4. **з поєднанням вбивства з сексуальним кримінальним правопорушенням** – п. 10;
5. **із вчиненням вбивства на замовлення** – п. 11.

Чинна редакція ч. 2 ст. 115 КК містить 14 кваліфікуючих ознак; санкція передбачає **позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі**, а для п. 6 – також конфіскацію майна.

1. Умисне вбивство малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності – п. 2 ч. 2 ст. 115 КК

Малолітня дитина

Малолітньою є особа, яка **не досягла 14-річного віку**.

Кваліфікація за п. 2 ч. 2 ст. 115 КК обумовлена особливим віком потерпілого.

За роз'ясненнями Пленуму Верховного Суду України ця ознака застосовується, якщо винний:

- достовірно знав, що потерпілий є малолітнім;
- припускав це;
- або за обставинами справи повинен був і міг усвідомлювати його малолітній вік.

Отже, для кваліфікації важливим є не лише фактичний вік потерпілого, а й **усвідомлення винним відповідної обставини**.

Вбивство вагітної жінки

Для кваліфікації умисного вбивства жінки за п. 2 ч. 2 ст. 115 необхідно встановити дві обставини:

1. потерпіла **фактично перебувала у стані вагітності**;
2. винний **завідомо знав про її вагітність**.

Слово **«завідомо»** означає достовірну обізнаність винного про цей стан.

Якщо особа вважає жінку вагітною і саме з урахуванням цієї обставини намагається її вбити, але фактично потерпіла вагітною не є, виникає питання про **фактичну помилку щодо кваліфікуючої ознаки** та кваліфікацію вчиненого за правилами про замах.

2. Умисне вбивство заручника або викраденої людини – п. 3 ч. 2 ст. 115 КК

Потерпілим є:

- **заручник**;
- **викрадена людина**.

Для застосування п. 3 ч. 2 ст. 115 необхідно, щоб винний **усвідомлював відповідний статус потерпілого**.

Заручником є особа, яку захоплено або утримують з метою спонукати державну чи іншу установу, підприємство, організацію, фізичну або службову особу до вчинення або утримання від певної дії як умови звільнення заручника.

Якщо особа спочатку захопила заручника, а потім умисно його вбила, за наявності відповідних ознак застосовується **сукупність**:

ст. 147 КК + п. 3 ч. 2 ст. 115 КК.

Такий підхід прямо передбачений роз'ясненнями Пленуму Верховного Суду України.

Аналогічно, викрадення людини та її подальше умисне вбивство можуть утворювати сукупність відповідного складу проти волі особи та п. 3 ч. 2 ст. 115 КК.

3. Умисне вбивство з корисливих мотивів – п. 6 ч. 2 ст. 115 КК

Корисливий мотив має місце, коли особа позбавляє потерпілого життя для отримання **майнової вигоди** для себе або інших осіб.

Це може бути прагнення:

- заволодіти грошима чи іншим майном;
- одержати спадщину;
- набути або зберегти майнове право;
- позбутися боргу;
- уникнути матеріальних витрат;
- звільнитися від обов'язку здійснювати платежі;
- одержати іншу матеріальну вигоду.

Не має значення, чи була така вигода **фактично одержана**. Важливо, що саме прагнення її отримати виступало мотивом позбавлення життя.

Час виникнення корисливого мотиву

Корисливий мотив може виникнути:

- до початку вбивства;
- безпосередньо під час його вчинення.

Однак якщо намір заволодіти майном виник **лише після того, як вбивство вже було вчинене з іншого мотиву**, п. 6 ч. 2 ст. 115 не застосовується. Таку позицію підтверджує практика ККС ВС.

Вбивство під час розбою

Якщо особа вбиває потерпілого з метою заволодіння його майном під час розбійного нападу:

п. 6 ч. 2 ст. 115 КК + відповідна частина ст. 187 КК.

Тобто корисливий мотив не «поглинається» складом розбою.

4. Умисне вбивство з хуліганських мотивів – п. 7 ч. 2 ст. 115 КК

Хуліганський мотив характеризується прагненням продемонструвати **явну неповагу до суспільства**, нехтування загальноприйнятими правилами поведінки та моралі.

Типовими є випадки вбивства:

- **без будь-якої реальної причини**;
- з використанням **нікчемного, малозначного приводу**;
- як демонстрації зневаги до оточуючих і суспільних норм.

Сам факт вчинення вбивства **у громадському місці** ще не означає наявності хуліганського мотиву.

Не є хуліганським, зокрема, вбивство:

- з ревнощів;

- з особистої помсти;
- через неприязні відносини;
- під час сварки чи бійки, що виникла на ґрунті особистого конфлікту.

Навіть якщо така подія супроводжувалася порушенням громадського порядку, визначальним залишається **справжній мотив вбивства**.

п. 7 ч. 2 ст. 115 ⇹ ст. 296 КК

Якщо хуліганський мотив повністю реалізується у самому вбивстві, додаткова кваліфікація за ст. 296 КК, як правило, не потрібна.

Якщо ж крім убивства вчинено **самостійні хуліганські дії**, що виходять за межі позбавлення життя, можлива сукупність:

п. 7 ч. 2 ст. 115 + відповідна частина ст. 296 КК.

Такий підхід застосовується у практиці ККС ВС.

5. Умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку – п. 8 ч. 2 ст. 115 КК

Для застосування п. 8 необхідний **зв'язок між убивством і правомірною службовою чи громадською діяльністю потерпілого**.

Вбивство може бути вчинене:

1. з метою **не допустити** виконання потерпілим його обов'язку;
2. з метою **припинити** таку діяльність;
3. з метою **змінити її характер**;
4. **з помсти** за вже виконаний службовий або громадський обов'язок.

Час, який минув після відповідної діяльності потерпілого, значення не має, якщо встановлений причинний і мотиваційний зв'язок між нею та вбивством.

Службовий обов'язок

Це діяльність, що входить до кола **службових повноважень особи**.

Громадський обов'язок

Це:

- виконання спеціально покладених громадських повноважень;
- або інша правомірна діяльність в інтересах суспільства чи інших осіб.

Наприклад:

- припинення кримінального правопорушення;
- повідомлення компетентних органів про кримінальне правопорушення;
- надання допомоги іншій особі.

Відмежування від спеціальних складів

Якщо потерпілий належить до категорії осіб, посягання на життя яких передбачене **спеціальною нормою КК**, застосовується ця спеціальна норма.

Наприклад, КК передбачає окремі склади посягання на життя:

- державного чи громадського діяча;
- працівника правоохоронного органу;
- судді;
- військового начальника;
- представника іноземної держави тощо.

Тому **п. 8 ч. 2 ст. 115 має загальний характер щодо таких спеціальних норм**.

6. Умисне вбивство з метою приховати інше кримінальне правопорушення або полегшити його вчинення – п. 9 ч. 2 ст. 115 КК

Тут кваліфікуючою ознакою є **спеціальна мета**.

Мета приховати інше кримінальне правопорушення

Вбивство вчиняється, наприклад, для того, щоб:

- усунути свідка;
- не допустити повідомлення правоохоронним органам;
- знищити особу, яка може викрити винного;
- приховати сліди або обставини раніше вчиненого кримінального правопорушення.

Не обов'язково, щоб саме вбивця був виконавцем кримінального правопорушення, яке він прагне приховати.

Якщо особа приховує **власне раніше вчинене кримінальне правопорушення**, за загальним правилом застосовується сукупність:

відповідна стаття за перше кримінальне правопорушення + п. 9 ч. 2 ст. 115 КК.

Якщо вбивство вчинене для приховання правопорушення іншої особи, саме вбивство охоплюється п. 9 ч. 2 ст. 115; питання про додаткову відповідальність за співучасть або приховування вирішується залежно від характеру попередньої домовленості.

Мета полегшити вчинення іншого кримінального правопорушення

Вбивство використовується як засіб створення умов для подальшого кримінального правопорушення.

Наприклад, винний усуває охоронця для проникнення до приміщення.

Для застосування п. 9 **не обов'язково, щоб інше кримінальне правопорушення фактично було доведене до кінця**.

Водночас сама наявність іншого кримінального правопорушення ще не доводить п. 9. Необхідно встановити, що **метою саме вбивства було його приховати або полегшити**. ККС ВС наголошував, що така мета повинна бути доведена, а не припускатися лише з послідовності подій.

7. Умисне вбивство, поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством – п. 10 ч. 2 ст. 115 КК

Пункт 10 передбачає відповідальність за умисне вбивство, **поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством**.

Чинне формулювання пункту 10 діє після змін, внесених Законом № 2227-VIII від 6 грудня 2017 р.

Необхідно враховувати чинні поняття:

- **зґвалтування** – ст. 152 КК;
- **сексуальне насильство** – ст. 153 КК.

Убивство може бути вчинене:

- до сексуального посягання;
- під час нього;
- після нього,

якщо між відповідними діяннями існує необхідний **внутрішній зв'язок**.

Наприклад, смерть може заподіюватися:

- для подолання опору потерпілої особи;

- під час сексуального насильства;
- для приховування вчиненого сексуального кримінального правопорушення.

У таких випадках, залежно від установлених обставин, застосовується **сукупність п. 10 ч. 2 ст. 115 та відповідної частини ст. 152 або 153 КК**.

Якщо вбивство водночас вчинене з метою приховати зґвалтування чи сексуальне насильство, можливе одночасне застосування **п. 9 і п. 10 ч. 2 ст. 115 КК** за наявності всіх відповідних ознак.

8. Умисне вбивство на замовлення – п. 11 ч. 2 ст. 115 КК

Умисне вбивство на замовлення – це позбавлення життя потерпілого виконавцем **за дорученням іншої особи – замовника**.

Замовлення може бути виражене у формі:

- прохання;
- доручення;
- наказу;
- розпорядження;
- угоди між замовником та виконавцем.

Якщо між ними існує угода, винагорода виконавця може мати:

- **матеріальний характер**;
- **нематеріальний характер**.

Для п. 11 не є обов'язковим фактичне одержання виконавцем обіцяної винагороди.

Кваліфікація виконавця

Виконавець відповідає за:

п. 11 ч. 2 ст. 115 КК, а за наявності інших ознак – також за відповідними пунктами цієї частини.

Якщо він погодився на вбивство саме за матеріальну винагороду, його дії можуть одночасно кваліфікуватися:

за п. 6 і п. 11 ч. 2 ст. 115 КК.

Кваліфікація замовника

Замовник, який сам безпосередньо не позбавляє потерпілого життя, залежно від характеру його участі визнається:

- організатором;
- або підбурювачем.

Кваліфікація здійснюється за:

відповідною частиною ст. 27 + п. 11 ч. 2 ст. 115 КК.

Якщо замовник одночасно є співвиконавцем вбивства, посилання на ст. 27 для його дій не потрібне.

9. Умисне вбивство з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості – п. 14 ч. 2 ст. 115 КК

Кваліфікуючим є спеціальний мотив – **расова, національна або релігійна нетерпимість**.

Йдеться про випадки, коли вбивство зумовлене негативним ставленням до потерпілого саме через його:

- расову належність;
- національність або етнічне походження;

- релігійну належність чи переконання.

ККС ВС наголошує, що про такий мотив можуть свідчити, зокрема:

- демонстративне приниження потерпілого через його національність;
- образливі висловлювання відповідного змісту;
- демонстрація «переваги» однієї расової, національної чи релігійної групи над іншою;
- обставини вчинення кримінального правопорушення, які вказують на упереджене та ненависницьке ставлення до певної групи.

Сам факт різної національності чи релігії винного та потерпілого **не є достатнім**. Необхідно довести, що саме відповідна нетерпимість виступала **мотивом позбавлення життя**.

Значення мотиву та мети для кваліфікації

Для кваліфікованого вбивства за п. 6, 7, 9, 14 ч. 2 ст. 115 КК відповідні мотив або мета є **обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони**.

Пункт ч. 2 ст. 115	**Визначальна суб'єктивна ознака**
п. 6	корисливий мотив
п. 7	хуліганський мотив
п. 8	мета перешкодити діяльності / помста за неї
п. 9	мета приховати інше кримінальне правопорушення або полегшити його вчинення
п. 14	мотив расової, національної чи релігійної нетерпимості

Тому недостатньо встановити лише зовнішні обставини події. Необхідно довести **внутрішнє спонукання або спеціальну мету**, які визначали поведінку винного.

Конкуренція мотивів

Одне вбивство може бути зумовлене кількома мотивами.

Якщо встановлено, що **декілька передбачених ч. 2 ст. 115 мотивів чи цілей одночасно та реально визначали рішення особи вчинити вбивство**, можливе застосування декількох пунктів ч. 2 ст. 115.

Водночас не можна механічно інкримінувати декілька мотивів, які **взаємно виключають один одного або фактично не встановлені**.

Наприклад:

- вбивство за винагороду → **п. 6 + п. 11**;
- вбивство потерпілого після зґвалтування для його приховання → **п. 9 + п. 10**;
- вбивство службової особи з помсти за правомірну службову діяльність і водночас з мотивів національної нетерпимості → за наявності доказів можливі **п. 8 + п. 14**.

Кваліфікаційний алгоритм

При встановленні цих кваліфікуючих ознак необхідно послідовно з'ясувати:

1. **Хто є потерпілим?**
   - малолітня дитина;
   - вагітна жінка;
   - заручник;

- викрадена людина;
- особа чи близький родич у зв'язку з виконанням службового або громадського обов'язку.

2. **Чи усвідомлював винний спеціальну ознаку потерпілого?**
3. **Який мотив вбивства?**
   - корисливий;
   - хуліганський;
   - расова, національна чи релігійна нетерпимість;
   - особиста помста, ревнощі чи інший мотив, який не утворює кваліфікуючої ознаки.
4. **Чи існувала спеціальна мета?**
   - приховати інше кримінальне правопорушення;
   - полегшити його вчинення;
   - перешкодити службовій чи громадській діяльності.
5. **Чи поєднане вбивство із зґвалтуванням або сексуальним насильством?**
6. **Чи діяла особа за замовленням?**
7. **Чи потребує вчинене додаткової кваліфікації за іншою статтею КК?**

Короткий підсумок

Кваліфікуючі ознаки умисного вбивства, пов'язані з **особою потерпілого, мотивом та метою**, охоплюють насамперед п. **2, 3, 6–11 і 14 ч. 2 ст. 115 КК**.

Для їх правильної кваліфікації необхідно встановити не лише факт умисного позбавлення життя, а й **усвідомлення спеціального статусу потерпілого**, конкретний **мотив** або **мету** вбивства та, у відповідних випадках, зв'язок убивства з іншим кримінальним правопорушенням.

Найважливіші розмежування:

- **корисливе вбивство ↔ заволодіння майном після вбивства**: якщо корисливий мотив виник лише після позбавлення життя – п. 6 не застосовується;
- **хуліганський мотив ↔ особистий конфлікт**: ревнощі, помста, сварка або неприязнь самі по собі не є хуліганським мотивом;
- **п. 8 ↔ спеціальні склади посягання на життя певних осіб**: за наявності спеціальної кримінально-правової норми застосовується вона;
- **п. 9 ↔ просте вбивство після іншого кримінального правопорушення**: необхідно довести саме мету його приховування або полегшення;
- **п. 10** застосовується при функціональному зв'язку вбивства зі зґвалтуванням або сексуальним насильством;
- **п. 11** вимагає встановлення факту замовлення, але не обов'язково фактичної виплати винагороди;
- **п. 14** вимагає доказування саме мотиву нетерпимості, а не лише належності потерпілого до іншої расової, національної чи релігійної групи.

Кваліфіковане умисне вбивство залежно від способу, співучасті, повторності та інших обставин

До кваліфікованих видів умисного вбивства, пов'язаних із **кількістю потерпілих, способом вчинення, співучастю та повторністю**, належать:

- **п. 1** – умисне вбивство двох або більше осіб;
- **п. 4** – умисне вбивство, вчинене з особливою жорстокістю;

- **п. 5** – умисне вбивство, вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб;
- **п. 12** – умисне вбивство, вчинене за попередньою змовою групою осіб;
- **п. 13** – умисне вбивство, вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком вбивств, передбачених ст. 116–118 КК.

1. Умисне вбивство двох або більше осіб – п. 1 ч. 2 ст. 115 КК

Для кваліфікації за **п. 1 ч. 2 ст. 115 КК** необхідно встановити:

1. позбавлення життя **щонайменше двох осіб**;
2. умисел винного на вбивство двох або більше осіб;
3. охоплення вбивств **єдиним умислом**.

Вбивства не обов'язково повинні бути вчинені **одночасно**. Розрив у часі між позбавленням життя окремих потерпілих не виключає кваліфікації за п. 1, якщо всі вбивства були реалізацією **єдиного умислу** винного.

Приклад: особа заздалегідь вирішила вбити двох свідків кримінального правопорушення, одного вбила одразу, а другого – через певний проміжок часу. За збереження єдиного первісного умислу вчинене охоплюється п. 1 ч. 2 ст. 115 КК.

п. 1 ⇔ п. 13 ч. 2 ст. 115 КК

Необхідно розрізняти:

єдиний умисел на вбивство двох чи більше осіб → п. 1 ч. 2 ст. 115 КК;

самостійний умисел на нове вбивство після раніше вчиненого умисного вбивства → п. 13 ч. 2 ст. 115 КК.

Отже, визначальним є не лише число потерпілих, а **момент виникнення та єдність умислу**.

Якщо один потерпілий загинув, а інший вижив

Якщо умисел винного був спрямований на вбивство двох або більше осіб, однак смерть настала лише щодо одного потерпілого з причин, що не залежали від волі винного, вчинене не утворює закінченого вбивства двох осіб.

Кваліфікація здійснюється за правилами про:

- закінчене умисне вбивство фактично загиблої особи;
- **замах на вбивство двох або більше осіб** щодо нереалізованої частини умислу,

з урахуванням конкретних кваліфікуючих ознак.

2. Умисне вбивство з особливою жорстокістю – п. 4 ч. 2 ст. 115 КК

Особлива жорстокість характеризує **спосіб або обстановку позбавлення життя**, за яких винний усвідомлює, що завдає потерпілому або близьким йому особам **особливих фізичних, психічних чи моральних страждань**.

Пленум Верховного Суду України відносить до таких випадків, зокрема:

- заподіяння великої кількості тілесних ушкоджень, якщо воно свідчить про прагнення завдати особливих страждань;
- катування, мордування, мучення;
- використання вогню, електричного струму, кислоти, лугу, отруйних речовин, що спричиняють особливий біль;
- заподіяння потерпілому особливих психічних або моральних страждань;
- глумління над потерпілим;
- вбивство в присутності близьких потерпілому осіб, коли винний усвідомлює, що завдає їм особливих страждань.

Обов'язкова суб'єктивна ознака

Недостатньо встановити, що смерть об'єктивно настала болісним способом.

Необхідно довести, що винний **усвідомлював особливо жорстокий характер своїх дій**.

Тобто:

особливі страждання + усвідомлення винним їх заподіяння = п. 4 ч. 2 ст. 115 КК.

Велика кількість ушкоджень ≠ автоматично особлива жорстокість

Сама по собі **кількість тілесних ушкоджень** не є достатньою для кваліфікації за п. 4.

Необхідно враховувати в сукупності:

- тривалість насильства;
- характер ушкоджень;
- їх локалізацію;
- застосовані знаряддя;
- перебування потерпілого при свідомості;
- послідовність дій;
- усвідомлення винним страждань потерпілого.

Цей підхід послідовно підтримує ККС ВС.

Так, у практиці ККС ВС 2026 р. умисний підпал потерпілого легкозаймистою речовиною, який спричинив особливі страждання та смерть, був кваліфікований саме за **п. 4 ч. 2 ст. 115 КК**.

Дії з трупом після вбивства

Розчленування або знищення трупа після смерті саме по собі не перетворює вбивство на вчинене з особливою жорстокістю, якщо такі дії здійснювалися, наприклад, лише для приховування кримінального правопорушення.

Особлива жорстокість повинна бути пов'язана саме з **процесом позбавлення життя**, а не встановлюватися лише за поводженням із тілом після смерті.

3. Умисне вбивство способом, небезпечним для життя багатьох осіб – п. 5 ч. 2 ст. 115 КК

Для застосування **п. 5 ч. 2 ст. 115 КК** необхідно встановити, що:

1. винний мав умисел на позбавлення життя певної особи або осіб;
2. обраний ним спосіб створював **реальну небезпеку для життя інших людей**;
3. винний **усвідомлював** таку небезпеку.

Типовими можуть бути, залежно від конкретної обстановки:

- вибух у місці перебування людей;
- підпал приміщення, у якому перебувають інші особи;
- стрілянина в місці значного скупчення людей;
- використання інших засобів, здатних неконтрольовано заподіяти смерть не лише обраному потерпілому.

Однак конкретний спосіб **не є небезпечним для багатьох осіб сам по собі**. Необхідно оцінювати реальну обстановку його застосування.

Наприклад, використання вибухового пристрою там, де крім потерпілого фактично немає інших людей і реальна небезпека для них не створюється, не дозволяє автоматично застосувати п. 5.

Реальність небезпеки

Для закінченого складу за п. 5 небезпека для інших людей повинна бути **реальною**, а не лише уявною.

Якщо винний помилково вважав застосований спосіб небезпечним для життя інших людей, хоча об'єктивно такої небезпеки не було, Пленум ВСУ рекомендує кваліфікувати вчинене з урахуванням правил про **замах на вбивство способом, небезпечним для життя багатьох осіб**.

Наслідки для інших осіб

Якщо внаслідок такого способу:

- **загинули дві або більше особи** → застосовуються **п. 1 і п. 5 ч. 2 ст. 115 КК**;
- іншим особам умисно заподіяно тілесні ушкодження → **п. 5 ч. 2 ст. 115 + відповідна стаття про тілесні ушкодження**.

Таким чином, необхідно розрізняти:

п. 1 характеризує **кількість потерпілих, яких умисно позбавляють життя**;

п. 5 характеризує **спосіб вчинення вбивства та створену ним небезпеку для інших людей**.

Тому ці ознаки можуть існувати **одночасно**.

4. Умисне вбивство за попередньою змовою групою осіб – п. 12 ч. 2 ст. 115 КК

Вбивство визнається вчиненим **за попередньою змовою групою осіб**, якщо:

1. у ньому беруть участь **дві або більше особи**;
2. вони **до початку виконання кримінального правопорушення** домовилися про його спільне вчинення;
3. їхні дії об'єднані **спільним умислом на позбавлення потерпілого життя**.

Не кожен співвиконавець повинен завдавати смертельного ушкодження

Для визнання особи співвиконавцем вбивства не обов'язково, щоб саме її дія безпосередньо спричинила смерть.

Співвиконавством можуть охоплюватися, зокрема:

- приведення потерпілого у безпорадний стан для подальшого вбивства іншим учасником;
- подолання опору потерпілого;
- утримання потерпілого під час заподіяння йому смерті;
- усунення перешкод, які заважають іншому співучаснику вчинити вбивство;
- передача знаряддя безпосередньо під час реалізації спільного умислу;
- спостереження за обстановкою чи іншими особами безпосередньо перед убивством або під час нього для забезпечення реалізації спільного плану.

Вирішальним є те, що відповідні дії становлять **частину спільного виконання умислу на вбивство**.

Попередня змова

Домовленість повинна виникнути **до початку виконання вбивства**.

Вона може бути:

- детальною або загальною;
- словесною;
- вираженою іншим способом, який свідчить про погодження спільного умислу.

Якщо одна особа самостійно почала вчиняти вбивство, а інша лише під час події без попередньої домовленості приєдналася до неї, ознака **«за попередньою змовою групою осіб»** потребує окремої оцінки і не може презюмуватися лише через спільну участь у насильстві.

Організована група

Умисне вбивство, вчинене **організованою групою**, також кваліфікується за **п. 12 ч. 2 ст. 115 КК**.

Декілька виконавців – декілька потерпілих

Якщо учасники заздалегідь домовилися спільно вбити декількох осіб і відповідно до плану кожен із співвиконавців безпосередньо позбавив життя окремого потерпілого, дії кожного охоплюються **всією спільною реалізацією умислу**.

Кваліфікація:

п. 1 + п. 12 ч. 2 ст. 115 КК.

5. Повторне умисне вбивство – п. 13 ч. 2 ст. 115 КК

Пункт 13 застосовується до умисного вбивства, вчиненого **особою, яка раніше вчинила умисне вбивство**, крім убивств, передбачених **ст. 116–118 КК**.

Для повторності не обов'язково, щоб особу було засуджено за попереднє вбивство.

Попереднім умисним вбивством може бути:

- закінчене умисне вбивство;
- **готування** до умисного вбивства;
- **замах** на умисне вбивство;
- умисне вбивство, в якому особа була не лише виконавцем, а й іншим співучасником.

Виняток: ст. 116–118 КК

Не створює повторності для застосування п. 13 попереднє вчинення:

- умисного вбивства у стані сильного душевного хвилювання – **ст. 116**;
- умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини – **ст. 117**;
- умисного вбивства при перевищенні меж необхідної оборони або заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення – **ст. 118 КК**.

Це прямо випливає з формулювання п. 13 ч. 2 ст. 115 КК.

Чи потрібна попередня судимість?

Ні.

Повторність може бути наявною навіть тоді, коли за перше умисне вбивство особа ще **не була засуджена**.

Якщо за перше вбивство особа ще не засуджена, попереднє діяння та наступне вбивство одержують **самостійну кримінально-правову кваліфікацію**, а наступне вбивство додатково характеризується ознакою повторності за п. 13.

Коли п. 13 не застосовується

Ознака повторності відсутня, зокрема, якщо щодо попереднього умисного вбивства настали передбачені законом юридичні обставини, які виключають урахування такого діяння для повторності, зокрема у випадках, прямо визначених кримінальним законом щодо **погашення чи зняття судимості або спливу строків давності**.

6. П. 1 ↔ п. 13: ключове розмежування

Це одне з найважливіших кваліфікаційних розмежувань у межах ч. 2 ст. 115 КК.

Ситуація	**Кваліфікаційна ознака**
Особа від початку має **єдиний умисел убити двох або більше осіб**	**п. 1**

Особа вчиняє одне умисне вбивство, а згодом у неї виникає **новий самостійний умисел** на інше вбивство	**п. 13**
Єдиний умисел реалізується щодо двох осіб із певним розривом у часі	**п. 1**, а не п. 13 лише через часовий інтервал
Після раніше вчиненого умисного вбивства особа за новим умислом убиває ще одну особу	**п. 13**

Отже:

п. 1 = множинність потерпілих у межах єдиного умислу;

п. 13 = повторність самостійних умисних посягань на життя.

7. Кваліфікація умисного вбивства одночасно за кількома пунктами ч. 2 ст. 115 КК

Одне умисне вбивство може одночасно містити **декілька кваліфікуючих ознак**, передбачених різними пунктами ч. 2 ст. 115 КК.

У такому разі вчинене кваліфікується **за всіма пунктами**, ознаки яких фактично встановлені.

Наприклад:

- умисне вбивство двох осіб способом, небезпечним для інших людей → **п. 1, 5 ч. 2 ст. 115**;
- вбивство двох осіб за попередньою змовою групою осіб → **п. 1, 12 ч. 2 ст. 115**;
- вбивство за винагороду, вчинене за замовленням → **п. 6, 11 ч. 2 ст. 115**;
- вбивство потерпілого з особливою жорстокістю з корисливих мотивів → **п. 4, 6 ч. 2 ст. 115**;
- вбивство двох осіб за попередньою змовою групою осіб способом, небезпечним для життя інших людей → **п. 1, 5, 12 ч. 2 ст. 115**.

При цьому йдеться **не про сукупність кількох кримінальних правопорушень за ст. 115**, якщо вчинене становить один склад, а про **повну кримінально-правову характеристику одного кваліфікованого умисного вбивства із зазначенням усіх установлених пунктів ч. 2 ст. 115 КК**.

Множинність кваліфікуючих ознак і мотивів

Необхідно дотримуватися двох правил.

Перше: кожна інкримінована кваліфікуюча ознака повинна бути **самостійно доведена**.

Не можна, наприклад, лише через велику кількість ударів одночасно автоматично встановлювати:

- умисел на вбивство;
- особливу жорстокість.

Це різні юридично значущі обставини.

Друге: кваліфікація за декількома пунктами допускається, якщо відповідні ознаки **можуть реально співіснувати**.

Тому фактичні обставини необхідно співвідносити з кожним пунктом ч. 2 ст. 115 окремо.

8. Співвідношення кваліфікованих і привілейованих видів умисного вбивства

Особливо важливим є правило щодо **ст. 116–118 КК**.

Якщо умисне вбивство вчинене за обставин, які утворюють привілейований склад, передбачений ст. 116–118 КК, воно кваліфікується саме за відповідною спеціальною нормою.

Зокрема, Пленум ВСУ прямо вказує, що вбивство:

- у стані сильного душевного хвилювання;
- матір'ю своєї новонародженої дитини;

- при перевищенні меж необхідної оборони або заходів, необхідних для затримання особи,

кваліфікується за відповідною спеціальною статтею **навіть тоді, коли фактичний спосіб вчинення мав ознаки особливої жорстокості**.

Отже, не можна механічно переносити кваліфікуючі ознаки ч. 2 ст. 115 на привілейовані склади.

9. Кваліфікаційний алгоритм

При встановленні ознак, розглянутих у цьому питанні, доцільно послідовно з'ясувати:

1. **Скільки осіб охоплював умисел винного?**
   - одна;
   - дві або більше.
2. Якщо потерпілих декілька – **чи охоплювалися їхні вбивства єдиним умислом?**
   - так → можливий **п. 1**;
   - ні, новий умисел виник після попереднього вбивства → перевіряємо **п. 13**.
3. **Яким способом вчинено вбивство?**
   - чи завдавав він особливих страждань → **п. 4**;
   - чи створював реальну небезпеку для життя інших людей → **п. 5**.
4. **Чи усвідомлював винний особливу жорстокість або небезпечність способу?**
5. **Скільки осіб брали участь у вбивстві?**
6. **Чи існувала домовленість до початку виконання вбивства?**
   - так → перевіряємо **п. 12**.
7. **Чи вчиняла особа раніше умисне вбивство, готування або замах на нього?**
   - так → перевіряємо **п. 13**;
   - попереднє вбивство за ст. 116–118 → п. 13 не застосовується.
8. **Чи наявні одночасно інші ознаки ч. 2 ст. 115?**
   - якщо так – вказуються **всі відповідні пункти**.

Короткий підсумок

У межах цієї групи кваліфікованих умисних вбивств необхідно запам'ятати п'ять основних конструкцій:

- **п. 1 – дві або більше особи:** необхідний **єдиний умисел** на їх убивство;
- **п. 4 – особлива жорстокість:** необхідні **особливі страждання та усвідомлення винним їх заподіяння**; сама кількість ушкоджень недостатня;
- **п. 5 – спосіб, небезпечний для життя багатьох осіб:** необхідна **реальна небезпека для інших людей та усвідомлення її винним**;
- **п. 12 – попередня змова групи осіб:** щонайменше дві особи заздалегідь погодили **спільне виконання умислу на вбивство**; не кожен співвиконавець повинен особисто завдати смертельного ушкодження;
- **п. 13 – повторність:** особа раніше вчинила умисне вбивство, готування чи замах на нього або брала участь у ньому як співучасник; виняток становлять попередні вбивства за **ст. 116–118 КК**.

Головне розмежування:

п. 1 ⇔ п. 13 = єдиний умисел на кількох потерпілих ⇔ новий самостійний умисел після попереднього умисного вбивства.

Якщо одне вбивство одночасно відповідає кільком кваліфікуючим ознакам, воно кваліфікується **за всіма відповідними пунктами ч. 2 ст. 115 КК**, кожен з яких повинен бути самостійно встановлений і доведений.

Привілейовані види умисного вбивства: ст. 116–118 КК України

До **привілейованих видів умисного вбивства** належать склади, передбачені:

1. **ст. 116 КК** – умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання;
2. **ст. 117 КК** – умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини;
3. **ст. 118 КК** – умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Їх називають привілейованими, оскільки законодавець враховує **особливі обставини вчинення вбивства, які істотно знижують ступінь його суспільної небезпечності порівняно зі ст. 115 КК**.

Такі норми є **спеціальними щодо ст. 115 КК**. За наявності всіх ознак відповідного привілейованого складу вчинене кваліфікується за ст. 116, 117 або 118 КК, а не за ст. 115 КК.

1. Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання – ст. 116 КК

Чинна ст. 116 КК передбачає відповідальність за умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання, зумовленому:

- **жорстоким поводженням** з боку потерпілого;
- поводженням, **що принижує честь і гідність особи**;
- а також за наявності **системного характеру такого поводження** з боку потерпілого.

Об'єкт

Безпосередній об'єкт – **життя іншої людини**.

Потерпілий

Потерпілим є особа, **поведінка якої зумовила стан сильного душевного хвилювання винного**.

Тому для застосування ст. 116 необхідний причинний зв'язок:

поведінка потерпілого → сильне душевне хвилювання винного → умисне вбивство потерпілого.

Об'єктивна сторона ст. 116 КК

Об'єктивна сторона включає:

1. діяння, спрямоване на позбавлення життя;
2. смерть потерпілого;
3. причинний зв'язок між діянням і смертю;
4. особливу обстановку – вчинення вбивства під впливом стану сильного душевного хвилювання, зумовленого передбаченою законом поведінкою потерпілого.

Склад є **матеріальним** і закінченим з моменту смерті потерпілого.

Стан сильного душевного хвилювання

Стан сильного душевного хвилювання – це такий інтенсивний емоційний стан, який **істотно знижує здатність особи усвідомлювати свої дії або керувати ними**, але не виключає осудності.

Тобто особа:

- залишається осудною;
- усвідомлює свої дії;
- однак її здатність повною мірою контролювати поведінку істотно послаблена.

ККС ВС наголошував, що для застосування ст. 116 недостатньо лише висновку експерта про можливий стан фізіологічного афекту. Необхідно встановити також **юридичні умови**, передбачені диспозицією ст. 116 КК.

Отже:

сам емоційний стан ≠ автоматично ст. 116 КК.

Потрібно встановити, що він був зумовлений саме тією поведінкою потерпілого, яку охоплює чинна ст. 116 КК.

Поведінка потерпілого як причина сильного душевного хвилювання

Жорстоке поводження

Це може бути, залежно від конкретних обставин:

- фізичне насильство;
- психічне насильство;
- тривале заподіяння страждань;
- погрози;
- принизливе або нелюдське поводження;
- інші форми жорстокого впливу на особу.

Поводження, що принижує честь і гідність

Йдеться про поведінку потерпілого, яка має характер **істотного приниження особистості**, а не будь-яку образу чи конфлікт.

Сам факт сварки, ревнощів, сімейного конфлікту або образливих висловлювань ще не означає автоматичної наявності підстав для ст. 116 КК.

Системність

Системний характер поведінки може мати особливе значення тоді, коли сильне душевне хвилювання є результатом **накопичення психотравмуючого впливу**.

Отже, сильне душевне хвилювання не обов'язково повинно бути реакцією лише на одну ізольовану дію потерпілого; воно може формуватися внаслідок тривалого жорстокого чи принизливого поводження.

Суб'єктивна сторона ст. 116 КК

Вбивство за ст. 116 є **умисним**.

Умисел на позбавлення життя виникає та реалізується **в умовах сильного душевного хвилювання**.

Особливістю суб'єктивної сторони є поєднання:

умислу на смерть + спеціального емоційного стану.

Стан сильного душевного хвилювання не виключає вини, а лише є підставою для застосування спеціальної, більш м'якої норми.

Суб'єкт

Суб'єкт – фізична осудна особа, яка досягла **14-річного віку**, оскільки ч. 2 ст. 22 КК прямо поширює кримінальну відповідальність з 14 років на умисні вбивства, передбачені ст. 115–117 КК.

Ст. 116 ⇔ ст. 115 КК

Це основне кваліфікаційне розмежування.

Стаття 116 застосовується, якщо:

1. особа перебувала у **стані сильного душевного хвилювання**;
2. цей стан був зумовлений передбаченою законом поведінкою потерпілого;
3. умисне вбивство вчинене **під впливом цього стану**.

Стаття 115 застосовується, якщо:

- сильного душевного хвилювання не було;
- воно не було зумовлене поведінкою потерпілого, передбаченою ст. 116;
- особа вже вийшла з відповідного стану і лише згодом, після обдумування чи підготовки, вчинила вбивство.

Таким чином:

ст. 116 = умисне вбивство + спеціальний емоційний стан + юридично значуща поведінка потерпілого.

ст. 115 = умисне вбивство без сукупності цих спеціальних ознак.

Важливо: формулювання п. 23 постанови Пленуму ВСУ № 2 про «протизаконне насильство, систематичне знущання чи тяжку образу» відображає редакцію ст. 116, яка діяла до змін 2017 р. Тому сьогодні воно може використовуватися лише з урахуванням **чинної диспозиції ст. 116 КК**, а не замість неї.

Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини – ст. 117 КК

Стаття 117 КК передбачає:

«Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів».

Це самостійний привілейований склад умисного вбивства.

Об'єкт

Об'єкт – **життя новонародженої дитини**.

Потерпілий

Потерпілим може бути лише **власна новонароджена дитина винної**.

Суб'єкт

Суб'єкт спеціальний – **мати новонародженої дитини**.

Кримінальна відповідальність за ст. 117 може наставати з **14 років**, оскільки ця стаття прямо охоплена ч. 2 ст. 22 КК.

Обстановка вчинення ст. 117 КК

Обов'язковою ознакою є час вчинення:

- **під час пологів**;
- або **відразу після пологів**.

Саме ця специфічна ситуація є підставою для привілейованої відповідальності.

Закон не встановлює конкретної кількості годин чи днів, яка автоматично визначала б поняття «відразу після пологів». Тому вирішальне значення мають **конкретні обставини справи**, зокрема зв'язок вбивства з фізіологічним і психоемоційним станом матері, спричиненим пологами.

Якщо мати умисно позбавляє дитину життя **після того, як період, охоплений поняттям «відразу після пологів», завершився**, підстав для ст. 117 немає; вчинене кваліфікується за загальними правилами ст. 115 КК.

Суб'єктивна сторона ст. 117 КК

Вина – **умисна**.

Спеціальний мотив або мета не є обов'язковими ознаками.

Тому ст. 117 може застосовуватися незалежно від конкретного мотиву, якщо наявні:

- спеціальний суб'єкт;
- новонароджена дитина;
- умисел на позбавлення життя;
- вчинення під час пологів або відразу після них.

Ст. 117 ⇔ ст. 115 КК

Ключові критерії:

Ознака	**Ст. 117**	**Ст. 115**
Потерпілий	власна новонароджена дитина	будь-яка інша людина
Суб'єкт	лише мати дитини	загальний
Час	під час або відразу після пологів	такого обмеження немає
Спеціальний фізіологічний контекст	пов'язаний із пологами	не потрібний

Якщо хоча б одна з основних спеціальних ознак ст. 117 відсутня, необхідно перевіряти наявність складу ст. 115 КК.

Наприклад, умисне позбавлення життя новонародженої дитини **іншою особою**, а не її матір'ю, не може кваліфікуватися за ст. 117.

Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони – ст. 118 КК

Стаття 118 КК передбачає відповідальність за умисне вбивство:

1. **при перевищенні меж необхідної оборони**;
2. **при перевищенні заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення**.

Це дві самостійні ситуації, об'єднані однією статтею.

Ст. 118 і необхідна оборона

Відповідно до ч. 3 ст. 36 КК, перевищенням меж необхідної оборони визнається **умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту**.

Кримінальна відповідальність за таке перевищення можлива лише у випадках, спеціально передбачених:

- **ст. 118 КК** – смерть;
- **ст. 124 КК** – тяжке тілесне ушкодження.

Для ст. 118 необхідно встановити:

1. існувало **реальне суспільно небезпечне посягання**;
2. особа мала право на необхідну оборону;
3. вона захищалася від цього посягання;
4. при захисті умисно заподіяла нападнику смерть;
5. така шкода **явно не відповідала** небезпечності посягання або обстановці захисту.

Отже:

необхідна оборона була, але її межі перевищені → ст. 118.

Необхідна оборона без перевищення ⇔ ст. 118 КК

Це принципове розмежування.

Якщо меж необхідної оборони не перевищено

Діяння є **правомірним** і кримінальним правопорушенням не визнається.

Якщо перевищення є

За умисного заподіяння смерті застосовується **ст. 118 КК**.

Ключова ознака перевищення:

явна невідповідність заподіяної тяжкої шкоди небезпечності посягання або обстановці захисту.

Не будь-яка невідповідність означає перевищення. Вона повинна бути саме **явною**.

Випадки, коли перевищення меж необхідної оборони законом виключене

Частина 5 ст. 36 КК прямо встановлює спеціальне правило.

Не є перевищенням меж необхідної оборони і **не має наслідком кримінальну відповідальність** застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту:

1. від нападу **озброєної особи**;
2. від нападу **групи осіб**;
3. для відвернення **протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення**,

незалежно від тяжкості шкоди, заподіяної тому, хто посягає.

Отже, якщо особа заподіяла нападнику смерть у такій ситуації в межах передбаченої законом оборони, **ст. 118 КК не застосовується**.

Сильне душевне хвилювання під час необхідної оборони

Частина 4 ст. 36 КК передбачає ще одне важливе правило:

особа **не підлягає кримінальній відповідальності**, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона **не могла оцінити відповідність заподіяної шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту**.

Отже, тут не застосовується ні ст. 115, ні ст. 118.

Необхідно розрізняти:

сильне душевне хвилювання, спричинене поведінкою потерпілого за умовами ст. 116 → можливе застосування ст. 116;

сильне душевне хвилювання під час необхідної оборони, через яке особа не могла оцінити відповідність захисту → ч. 4 ст. 36 КК, кримінальна відповідальність виключається.

Перевищення заходів, необхідних для затримання – ст. 118 КК

Стаття 38 КК дозволяє потерпілому або іншим особам безпосередньо після посягання затримати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, для **доставлення її відповідним органам влади**.

Такі дії є правомірними, якщо заходи затримання не перевищені.

Перевищення має місце, коли особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, умисно заподіюється тяжка шкода, яка **явно не відповідає**:

- небезпечності посягання;
- або обстановці затримання.

Для застосування ст. 118 щодо затримання необхідно встановити:

1. особа фактично вчинила кримінальне правопорушення;
2. дії винного були спрямовані саме на її **затримання і доставлення органам влади**;
3. затримання здійснювалося безпосередньо після посягання або в іншій ситуації, що охоплюється ст. 38 КК;
4. застосовані заходи явно перевищували необхідні;
5. особі умисно заподіяно смерть.

Ст. 118 ↭ ст. 115 КК

Для ст. 118 недостатньо того, що загиблий раніше поводився протиправно.

Необхідно встановити, що смерть заподіяна **саме у ситуації необхідної оборони або затримання**.

Стаття 118

Особа діє:

- з метою захисту від суспільно небезпечного посягання;
- або з метою затримання правопорушника,

але **явно перевищує допустимі межі**.

Стаття 115

Застосовується, якщо:

- посягання вже закінчилося;
- необхідність у захисті минула;
- особа діє не для захисту, а, наприклад, **з помсти**;
- затримання використане лише як привід для розправи.

Отже:

захист / затримання + перевищення → ст. 118;

помста після припинення небезпеки → ст. 115.

Ст. 118 ↭ правомірна необхідна оборона

Ситуація	**Правова оцінка**
Захист відповідає небезпечності посягання та обстановці	**Правомірна необхідна оборона, ст. 36 КК**
Заподіяна смерть явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту	**Ст. 118 КК**
Захист від нападу озброєної особи	За умов ч. 5 ст. 36 **перевищення виключається**
Захист від нападу групи осіб	За умов ч. 5 ст. 36 **перевищення виключається**
Відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення	За умов ч. 5 ст. 36 **перевищення виключається**
Посягання вже припинилося, а особа вбиває з помсти	**Ст. 115 КК**, а не ст. 118

Суб'єктивна сторона і суб'єкт ст. 118 КК

Стаття 118 передбачає **умисне** заподіяння смерті.

Суб'єкт – загальний: фізична осудна особа, яка досягла **16-річного віку**.

Це важлива відмінність від ст. 115–117: ст. 118 **не включена** до переліку кримінальних правопорушень, за які ч. 2 ст. 22 КК передбачає відповідальність з 14 років.

Співвідношення ст. 116–118 із ч. 2 ст. 115 КК

Привілейовані склади мають **пріоритет перед загальними кваліфікованими складами умисного вбивства**.

Пленум Верховного Суду України прямо зазначає, що умисне вбивство:

- у стані сильного душевного хвилювання;
- матір'ю своєї новонародженої дитини;
- при перевищенні меж необхідної оборони чи заходів затримання

кваліфікується за відповідною спеціальною статтею, навіть якщо фактичні обставини могли б зовні відповідати окремим ознакам ч. 2 ст. 115.

Наприклад, якщо вбивство при перевищенні меж необхідної оборони було вчинене способом, який фактично завдавав особливих страждань, це **не перетворює його автоматично на п. 4 ч. 2 ст. 115 КК**.

Узагальнене кваліфікаційне розмежування

Склад	Ключова спеціальна ознака	Суб'єкт
ст. 116	сильне душевне хвилювання, зумовлене визначеною законом поведінкою потерпілого	загальний, з **14 років**
ст. 117	вбивство матір'ю власної новонародженої дитини під час або відразу після пологів	**мати**, з **14 років**
ст. 118	перевищення меж необхідної оборони або заходів затримання	загальний, з **16 років**

Кваліфікаційний алгоритм

Якщо умисно заподіяно смерть, необхідно послідовно перевірити:

1. **Чи перебувала особа у стані сильного душевного хвилювання?**
2. Якщо так – **чим саме цей стан був зумовлений?**
3. Чи відповідає причина хвилювання **чинній диспозиції ст. 116 КК**?
4. Чи є винна **матір'ю власної новонародженої дитини**?
5. Чи вчинене вбивство **під час або відразу після пологів**?
6. Чи існувало в момент заподіяння смерті **реальне суспільно небезпечне посягання**?
7. Якщо так – чи була смерть заподіяна для захисту і чи було допущено **явне перевищення**?
8. Чи підпадає ситуація під ч. 5 ст. 36 КК, де перевищення законом виключене?
9. Чи діяла особа з метою **затримання правопорушника**, чи фактично здійснювала помсту?
10. Лише якщо ознак ст. 116–118 немає – переходити до кваліфікації за **ст. 115 КК**.

Короткий підсумок

Ст. 116–118 КК є спеціальними привілейованими складами умисного вбивства.

Основні формули для кваліфікації:

ст. 116 ↔ ст. 115: сильне душевне хвилювання саме по собі недостатнє; воно повинно бути **зумовлене передбаченою ст. 116 поведінкою потерпілого і визначати поведінку винного під час вбивства**.

ст. 117 ↔ ст. 115: ст. 117 можлива лише щодо **матері, яка вбиває власну новонароджену дитину під час або відразу після пологів**.

ст. 118 ↔ правомірна необхідна оборона: за відсутності перевищення кримінального правопорушення немає; ст. 118 виникає лише при **явній невідповідності тяжкої шкоди небезпечності посягання або обстановці захисту**.

ст. 118 ↔ ст. 115: якщо особа вже не захищається і не затримує правопорушника, а умисно позбавляє його життя **з помсти або з іншого самостійного мотиву**, застосовується ст. 115 КК.

Особливо важливо для ЄДКІ пам'ятати:

озброєний напад / напад групи осіб / протиправне насильницьке вторгнення у житло чи інше приміщення → за умов ч. 5 ст. 36 КК заподіяння нападнику навіть смерті не визнається перевищенням меж необхідної оборони.

Вбивство через необережність: склад, форми вини, відмежування від умисного вбивства та ч. 2 ст. 121 КК

Нормативна основа: ст. 119 КК України.

Стаття 119 КК передбачає:

- **ч. 1** – вбивство, вчинене через необережність;
- **ч. 2** – вбивство двох або більше осіб, вчинене через необережність.

Санкція ч. 1 передбачає обмеження волі на строк від трьох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк; ч. 2 – позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років.

Загальна характеристика

Вбивство через необережність – це протиправне заподіяння смерті іншій людині, за якого винний **не має умислу на її смерть**, а психічне ставлення до цього наслідку характеризується необережністю.

На відміну від ст. 115 КК, де смерть охоплюється прямим або непрямим умислом, за ст. 119 особа:

- або передбачає можливість смерті, але **легковажно розраховує на її відвернення**;
- або взагалі її не передбачає, хоча **повинна була і могла передбачити**.

Саме ставлення винного **до смерті потерпілого** є центральною ознакою цього складу.

Об'єкт

Безпосередній об'єкт – **життя іншої людини**.

Об'єктивна сторона

Об'єктивна сторона включає:

1. **діяння** – дію або бездіяльність;
2. **наслідок у вигляді смерті потерпілого**;
3. **причинний зв'язок** між діянням і смертю.

Склад є **матеріальним** і закінчується з моменту смерті потерпілого.

Необережне поводження, яке не спричинило смерті, саме по собі не утворює закінченого складу ст. 119 КК.

Дія і бездіяльність

Необережне вбивство може бути вчинене як шляхом активної поведінки, так і шляхом бездіяльності.

Наприклад, смерть може настати внаслідок:

- необережного поштовху потерпілого;
- необережного поводження з небезпечним предметом;
- створення небезпечної ситуації без умислу на смерть;
- невчинення особою дій, які вона **була зобов'язана і реально могла вчинити** для запобігання смерті.

При цьому необхідно встановити не лише причинний зв'язок, а й **необережну форму вини саме щодо смерті**.

Суб'єкт

Суб'єкт – **фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку**.

Стаття 119 не включена до переліку кримінальних правопорушень, за які відповідальність відповідно до ч. 2 ст. 22 КК настає з 14 років.

Суб'єктивна сторона

Суб'єктивна сторона характеризується **необережністю**.

Відповідно до ст. 25 КК необережність має дві форми:

1. **кримінальна протиправна самовпевненість**;
2. **кримінальна протиправна недбалість**.

Кримінальна протиправна самовпевненість

Самовпевненість має місце, коли особа:

1. **передбачає можливість настання смерті**;
2. але **легковажно розраховує на її відвернення**.

Формула:

передбачає смерть → не бажає її → розраховує, що вона не настане.

Наприклад, особа усвідомлює небезпечність своїх дій і допускає можливість тяжких наслідків, однак розраховує на власні навички, певні обставини чи інші чинники, які, на її думку, повинні запобігти смерті.

Самовпевненість ⇔ непрямий умисел

Це одне з найважливіших розмежувань.

При **непрямому умислі** особа:

- передбачає можливість смерті;
- не бажає її;
- але **свідомо припускає її настання**.

При **самовпевненості** особа:

- передбачає можливість смерті;
- не бажає її;
- **розраховує на конкретні обставини, які, на її думку, повинні її відвернути**.

Отже:

«нехай настане / мені байдуже» → непрямий умисел → ст. 115;

«не настане, я зможу цього уникнути» → самовпевненість → можлива ст. 119.

Кримінальна протиправна недбалість

Недбалість має місце, коли особа:

1. **не передбачає можливості смерті**;
2. хоча **повинна була її передбачити**;
3. і **могла її передбачити**.

Формула:

не передбачала + повинна була + могла = недбалість.

Тут застосовуються два критерії.

Об'єктивний критерій – «повинна була»

Особа мала обов'язок передбачити можливість смерті з огляду на:

- правила поведінки;
- характер ситуації;
- загальні вимоги обережності;
- свої професійні чи інші обов'язки;
- очевидну небезпечність дій.

Суб'єктивний критерій – «могла»

Конкретна особа за своїми:

- знаннями;
- досвідом;
- фізичними й психічними можливостями;
- обстановкою події

реально могла передбачити настання смерті.

Для встановлення недбалості необхідна **одночасна наявність обох критеріїв**.

Випадок (казус) ⇹ кримінальна протиправна недбалість

Якщо особа:

- не передбачала смерті;
- **не повинна була або не могла її передбачити**,

має місце **невинувате заподіяння шкоди**, а не ст. 119 КК.

Отже:

не передбачала + повинна і могла → ст. 119;

не передбачала + не повинна або не могла → кримінальна відповідальність за смерть за ст. 119 виключається.

Кваліфікований склад – ч. 2 ст. 119 КК

Частина 2 ст. 119 передбачає **вбивство двох або більше осіб через необережність**.

Кваліфікуюча ознака – настання смерті **щонайменше двох потерпілих** унаслідок необережного діяння.

На відміну від п. 1 ч. 2 ст. 115 КК, тут не потрібен єдиний умисел на позбавлення життя, оскільки умисел на смерть взагалі відсутній.

Визначальним є:

необережна поведінка + причинний зв'язок + смерть двох або більше осіб.

Ст. 119 ↔ ст. 115 КК

Головне питання:

як винний ставився до можливості смерті?

Ознака	**Ст. 115 КК**	**Ст. 119 КК**
Ставлення до смерті	умисне	необережне
Прямий умисел	бажає смерті	–
Непрямий умисел	свідомо припускає смерть	–
Самовпевненість	–	передбачає смерть, але легковажно розраховує на її відвернення
Недбалість	–	не передбачає смерть, хоча повинна і могла

Ключове розмежування: непрямий умисел ↔ самовпевненість

В обох випадках особа **передбачає можливість смерті**.

Різниця полягає у вольовому ставленні:

непрямий умисел: «смерть може настати – я це свідомо допускаю»;

самовпевненість: «смерть може настати – але я розраховую, що вона не настане».

Тому сам факт передбачення смерті ще **не означає умисного вбивства**.

Ст. 119 ↔ ч. 2 ст. 121 КК

Це одне з основних кваліфікаційних розмежувань кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я.

Частина 2 ст. 121 передбачає, зокрема, **умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого**.

Різниця полягає у психічному ставленні винного **до тілесного ушкодження**.

Ч. 2 ст. 121 КК

Винний:

- **умисно заподіює тяжке тілесне ушкодження**;
- щодо смерті діє **необережно**.

Тобто:

умисел на тяжке тілесне ушкодження + необережність щодо смерті.

Ст. 119 КК

Винний:

- **не має умислу на заподіяння тяжкого тілесного ушкодження**;
- смерть спричиняється через необережність.

Тобто:

немає умислу ні на смерть, ні на те тяжке ушкодження, яке стало причиною смерті.

Позиція Верховного Суду щодо ст. 119 ↔ ч. 2 ст. 121

ККС ВС сформулював показове правило у справі № **750/3256/17**.

Винний умисно завдав потерпілому удару в голову. Однак тяжке тілесне ушкодження, від якого настала смерть, виникло **не безпосередньо від удару**, а внаслідок падіння потерпілого і удару головою об тверду поверхню.

Верховний Суд установив, що винний:

- **не мав умислу на заподіяння тяжкого тілесного ушкодження**;
- не передбачав відповідного смертельного наслідку;
- однак **повинен був і міг його передбачити**.

Тому дії були перекваліфіковані з **ч. 2 ст. 121 на ч. 1 ст. 119 КК**.

Звідси випливає важливе правило:

сам факт умисного застосування фізичного насильства ще не означає умислу на тяжке тілесне ушкодження.

Необхідно встановити, **на який саме результат був спрямований умисел винного**.

Типова ситуація: удар → падіння → смерть

Для ЄДКІ особливо важлива ситуація, коли особа:

1. умисно завдає один удар;
2. потерпілий падає;
3. ударяється головою об тверду поверхню;
4. отримує тяжку черепно-мозкову травму;
5. помирає.

Така послідовність **не означає автоматично ч. 2 ст. 121 КК**.

Необхідно з'ясувати:

Якщо був умисел на смерть → ст. 115 КК**.**

Якщо був умисел саме на тяжке тілесне ушкодження, а смерть охоплювалася необережністю → ч. 2 ст. 121 КК**.**

Якщо умислу на тяжке тілесне ушкодження не було, а смертельне ушкодження виникло внаслідок падіння, яке особа повинна була і могла передбачити → ст. 119 КК**.**

Саме такий підхід застосував ККС ВС у справі № 750/3256/17.

Ст. 115 ↔ ч. 2 ст. 121 ↔ ст. 119

Це базова триступенева модель кваліфікації.

Склад	**Ставлення до тяжкого ушкодження**	**Ставлення до смерті**
ст. 115	може охоплюватися умислом як спосіб позбавлення життя	**умисел**
ч. 2 ст. 121	**умисел**	**необережність**
ст. 119	відсутній умисел на тяжке ушкодження, яке спричинило смерть	**необережність**

Отже:

умисел на смерть → ст. 115;

умисел на тяжке тілесне ушкодження + необережність щодо смерті → ч. 2 ст. 121;

відсутність умислу на тяжке ушкодження і необережність щодо смерті → ст. 119.

Що враховується для встановлення форми вини

Форма вини визначається не за поясненням винного окремо, а за **сукупністю об'єктивних обставин**.

Зокрема, оцінюються:

- спосіб дії;
- знаряддя;
- сила ударів;
- їх кількість;
- локалізація;
- характер ушкоджень;
- поведінка до події;
- характер конфлікту;
- поведінка після заподіяння ушкоджень;
- причини припинення насильства;
- конкретний механізм настання смерті.

Особливо важливо встановити, чи було смертельне ушкодження **безпосередньо умисно заподіяне винним**, чи виникло як вторинний наслідок його дій, наприклад унаслідок падіння. Саме цей критерій мав істотне значення у практиці ККС ВС.

Спеціальні необережні склади і ст. 119 КК

Стаття 119 є **загальною нормою** про необережне заподіяння смерті.

Якщо смерть через необережність настала внаслідок порушення спеціальних правил і КК передбачає за це **окремий спеціальний склад**, застосовується відповідна спеціальна норма.

Наприклад, КК містить спеціальні склади, пов'язані з необережним заподіянням смерті внаслідок:

- порушення правил безпеки дорожнього руху;
- порушення правил охорони праці;
- неналежного виконання професійних обов'язків медичним працівником;
- інших спеціально врегульованих видів діяльності.

Тому кваліфікація за ст. 119 можлива тоді, коли вчинене **не охоплюється спеціальною нормою КК**.

Замах на вбивство через необережність

Замах на вбивство через необережність неможливий.

За ст. 15 КК замах передбачає **прямий умисел** на доведення кримінального правопорушення до кінця.

Оскільки ст. 119 характеризується необережною формою вини, кримінальна відповідальність за неї можлива лише за умови **фактичного настання смерті**.

Отже:

смерть не настала → замаху на ст. 119 не існує.

Кваліфікаційний алгоритм

Якщо внаслідок дій особи настала смерть потерпілого, необхідно встановити:

1. **Чи передбачала особа смерть?**
2. Якщо передбачала:
   - **бажала її** → прямий умисел → ст. 115;
   - **свідомо припускала** → непрямий умисел → ст. 115;
   - **розраховувала на її відвернення** → самовпевненість → перевіряємо ст. 119.
3. Якщо смерть не передбачала:
   - **повинна і могла передбачити** → недбалість → перевіряємо ст. 119;
   - не повинна або не могла → невинувате заподіяння смерті.
4. Якщо смерть необережна – **чи було умисно заподіяно тяжке тілесне ушкодження?**
   - так → **ч. 2 ст. 121**;
   - ні → **ст. 119**.
5. Чи передбачає КК **спеціальну норму** для відповідної ситуації?
   - так → застосовується спеціальна норма;
   - ні → ст. 119.
6. **Скільки осіб загинуло?**
   - одна → ч. 1 ст. 119;
   - дві або більше → ч. 2 ст. 119.

Короткий підсумок

Вбивство через необережність за ст. 119 КК характеризується відсутністю умислу на смерть потерпілого та необережним ставленням до її настання.

Необережність можлива у двох формах:

- **кримінальна протиправна самовпевненість** – особа передбачає можливість смерті, але легковажно розраховує на її відвернення;
- **кримінальна протиправна недбалість** – особа смерті не передбачає, хоча повинна і могла її передбачити.

Основне розмежування:

ст. 115 ↔ ст. 119: умисел щодо смерті ↔ необережність щодо смерті.

ч. 2 ст. 121 ↔ ст. 119: умисел на тяжке тілесне ушкодження + необережність щодо смерті ↔ відсутність умислу на тяжке ушкодження, яке стало причиною смерті, + необережність щодо смерті.

Тому базова формула для ЄДКІ:

умисел на смерть → ст. 115;

умисел на тяжке тілесне ушкодження + необережність щодо смерті → ч. 2 ст. 121;

необережність щодо смертельного наслідку без умислу на тяжке ушкодження → ст. 119.

При цьому **умисність самого первинного фізичного впливу** – наприклад, удару або поштовху – ще не означає автоматичної наявності умислу на тяжке тілесне ушкодження. Це

положення має принципове значення для правильної кваліфікації ситуацій типу **«удар → падіння → смертельна травма»** і прямо підтверджене практикою ККС ВС.

Доведення до самогубства: способи, причинний зв'язок, момент закінчення

Нормативна основа: ст. 120 КК України.

Частина 1 ст. 120 КК передбачає відповідальність за доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком:

- жорстокого поводження;
- шантажу;
- систематичного приниження людської гідності;
- систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать волі особи;
- схиляння до самогубства;
- інших дій, що сприяють вчиненню самогубства.

Об'єкт

Безпосереднім об'єктом є **життя людини**.

Додатково посягання може зачіпати:

- честь і гідність;
- психічну недоторканність;
- свободу волі потерпілого.

Особливістю цього складу є те, що смерть або замах на самогубство здійснює **сам потерпілий**, однак його рішення формується або реалізується внаслідок кримінально протиправного впливу винного.

Потерпілий

За ч. 1 ст. 120 потерпілим може бути **будь-яка особа**.

Спеціальні ознаки потерпілого утворюють кваліфіковані склади:

- особа, яка перебуває у **матеріальній або іншій залежності від винного** – ч. 2;
- **дві або більше особи** – ч. 2;
- **неповнолітній** – ч. 3 ст. 120 КК.

Об'єктивна сторона

Об'єктивна сторона характеризується:

1. **протиправним впливом на потерпілого** у формах, передбачених ст. 120;
2. самогубством або **замахом на самогубство** потерпілого;
3. **причинним зв'язком** між поведінкою винного та самогубством або замахом на нього.

Отже, базова конструкція:

протиправний вплив → формування або посилення рішення про самогубство → самогубство чи замах на нього.

Жорстоке поводження

Жорстоке поводження може полягати у фізичному або психічному впливі, який заподіює потерпілому істотні страждання.

Залежно від обставин це можуть бути:

- систематичне фізичне насильство;
- позбавлення їжі, води, сну;
- незаконне обмеження свободи;
- постійне залякування;
- принизливе поводження;
- створення нестерпних умов життя;
- інший інтенсивний фізичний чи психічний вплив.

Для цієї форми закон прямо **не вимагає систематичності**. Одна дія за своїм характером і тяжкістю може становити жорстоке поводження.

Якщо конкретні дії одночасно утворюють склад іншого кримінального правопорушення, питання про додаткову кваліфікацію вирішується за правилами конкуренції та сукупності кримінальних правопорушень.

Шантаж

Шантаж полягає у погрозі розголосити відомості, які потерпілий бажає зберегти в таємниці, або в іншому подібному психічному тиску, здатному істотно вплинути на його поведінку.

Для ст. 120 має значення не лише сам факт погрози, а те, що вона стала **причиною самогубства або замаху на самогубство**.

При цьому відомості:

- можуть бути правдивими або неправдивими;
- можуть стосуватися самого потерпілого чи близьких йому осіб;

визначальним є їх значення для потерпілого та реальний психічний вплив.

Систематичне приниження людської гідності

Ця форма полягає в **неодноразовому принизливому ставленні до потерпілого**, яке негативно впливає на його психоемоційний стан.

Це можуть бути:

- постійні образи;
- глузування;
- цькування;
- публічне приниження;
- зневажливе поводження;
- систематичне висміювання особистих рис;
- інші повторювані дії, спрямовані на приниження особистості.

Ключовою ознакою є **систематичність**.

Одна одноразова образа, навіть тяжка, сама по собі не утворює саме цієї форми об’єктивної сторони ст. 120, якщо вона не підпадає під інший передбачений статтею спосіб впливу.

Систематичний протиправний примус до дій, що суперечать волі потерпілого

Йдеться про **неодноразове незаконне примушування** особи робити те, чого вона не бажає.

Наприклад:

- виконувати певні дії під погрозами;
- систематично передавати гроші чи майно;
- вступати у небажані відносини;
- виконувати незаконні або принизливі вимоги;
- відмовлятися від певних прав чи можливостей.

Необхідними є дві ознаки:

1. **протиправність примусу**;
2. його **систематичність**.

Схиляння до самогубства

Після змін 2018 р. ст. 120 прямо охоплює **схиляння до самогубства**.

Схиляння означає умисний психічний вплив, спрямований на **формування у потерпілого рішення позбавити себе життя**.

Це може здійснюватися через:

- умовляння;
- переконування;
- поради;
- підбурювання;
- нав'язування думки про самогубство;
- романтизацію або схвалення самогубства;
- психологічне маніпулювання.

Схиляння відрізняється від класичного «доведення» тим, що винний може не створювати нестерпних умов життя, а **безпосередньо формувати рішення про самогубство**.

Інші дії, що сприяють вчиненню самогубства

Чинна ст. 120 також охоплює **інші дії, що сприяють вчиненню самогубства**. Це формулювання було введене Законом № 2292-VIII у 2018 р.

Йдеться про поведінку, яка:

- полегшує реалізацію вже сформованого суїцидального наміру;
- створює умови для самогубства;
- надає допомогу у його здійсненні,

якщо така поведінка перебуває у причинному зв'язку із самогубством або замахом на нього.

Отже, чинна редакція ст. 120 охоплює не лише **доведення**, а ширше – також **схиляння і сприяння самогубству**.

Причинний зв'язок

Причинний зв'язок – одна з центральних ознак ст. 120 КК.

Необхідно встановити, що самогубство або замах на нього стали **наслідком саме поведінки винного**.

Недостатньо довести лише:

- факт конфлікту;
- грубе поводження;
- погрози;
- негативні стосунки;

- факт самогубства після певної сварки.

Необхідно встановити зв'язок:

поведінка винного → психічний вплив на потерпілого → рішення про самогубство → самогубство або замах.

Якщо потерпілий вчинив самогубство з причин, які не перебувають у причинному зв'язку з поведінкою обвинуваченого, склад ст. 120 відсутній.

Значення інших причин самогубства

Наявність у потерпілого інших проблем – сімейних, фінансових, соціальних, особистих – **сама по собі не виключає** відповідальності за ст. 120.

Потрібно встановити, яке значення мала поведінка винного у механізмі прийняття потерпілим рішення.

Тому причинний зв'язок не обов'язково означає, що дії винного були **єдиною** причиною самогубства.

Однак вони повинні бути юридично значущою причиною такого результату, а не просто випадково передувати йому в часі.

Момент закінчення

Стаття 120 має **матеріальний склад**.

Кримінальне правопорушення є закінченим з моменту:

1. **самогубства потерпілого**, або
2. **вчинення потерпілим замаху на самогубство**.

Для закінченого складу **не обов'язково настання смерті**.

Це принципова особливість ст. 120:

замах потерпілого на власне самогубство вже є наслідком, достатнім для закінченого складу ст. 120.

Тому необхідно розрізняти:

- **замах потерпілого на самогубство** – може утворювати закінчену ст. 120;
- **замах винного на доведення до самогубства** – це вже питання стадій вчинення самого кримінального правопорушення.

Якщо потерпілий не вчинив навіть замаху на самогубство

Якщо винний:

- схиляв особу до самогубства;
- жорстоко поводився з нею;
- систематично принижував її;
- сприяв майбутньому самогубству,

але потерпілий **не вчинив ні самогубства, ні замаху на нього**, закінчений склад ст. 120 відсутній.

За наявності відповідного умислу і безпосередньої спрямованості дій можливе вирішення питання про **незакінчене кримінальне правопорушення** за загальними правилами ст. 14–15 КК, але лише якщо конкретна конструкція вини та стадії це допускає.

Суб'єкт

Суб'єкт – **фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку**.

За ч. 2 спеціальне значення має відношення залежності потерпілого від винного, однак це не перетворює склад загалом на кримінальне правопорушення виключно зі спеціальним суб'єктом.

Суб'єктивна сторона

Ст. 120 передбачає винне психічне ставлення особи до своєї поведінки та її наслідків.

Особливо важливо відмежовувати:

- умисний психічний вплив на потерпілого;
- від **умислу винного безпосередньо позбавити потерпілого життя**.

Якщо винний використовує потерпілого фактично як засіб для заподіяння йому смерті, ситуація може виходити за межі ст. 120 і потребувати кваліфікації як умисного вбивства.

Ст. 120 ↔ умисне вбивство

Це важливе кваліфікаційне розмежування.

Стаття 120

Потерпілий:

- сам вчиняє дію, безпосередньо спрямовану на позбавлення себе життя;
- його рішення формується або реалізується під впливом винного.

Стаття 115

Винний фактично **сам позбавляє потерпілого життя**, навіть якщо зовнішньо це виглядає як дія самого потерпілого.

Наприклад, якщо особа шляхом фізичного примусу змушує потерпілого здійснити смертельну дію, не залишаючи йому реального вибору, питання може вирішуватися як про **опосередковане умисне вбивство**, а не про ст. 120.

Ключове питання:

чи зберігав потерпілий можливість прийняти власне рішення про самогубство?

Якщо так – можлива ст. 120.

Якщо потерпілий фактично використаний як несвідоме або позбавлене свободи вибору знаряддя заподіяння смерті – необхідно перевіряти ст. 115.

Ст. 120 ↔ погроза вбивством

Погроза може бути одним із засобів психологічного впливу на потерпілого.

Однак:

ст. 129 КК охороняє особу від реальної погрози вбивством;

ст. 120 КК вимагає настання спеціального наслідку – **самогубства або замаху на самогубство**, причинно пов'язаного з поведінкою винного.

Тому сама погроза, яка не призвела до такого наслідку, не утворює закінченого складу ст. 120.

Ст. 120 ↔ домашнє насильство

Систематичне:

- фізичне;

- психологічне;
- економічне насильство

щодо подружжя, колишнього подружжя чи іншої особи, з якою винний перебуває у відповідних сімейних або близьких відносинах, за наявності передбачених ст. 126-1 ознак може становити **домашнє насильство**.

Якщо така поведінка водночас **довела потерпілого до самогубства або замаху на нього**, необхідно вирішувати питання про співвідношення ст. 120 і ст. 126-1 КК залежно від фактичного змісту діянь та того, чи охоплюються відповідні дії одним складом.

Кваліфікуючі ознаки – ч. 2 ст. 120 КК

Частина 2 передбачає відповідальність за те саме діяння, вчинене:

1. щодо особи, яка перебувала у **матеріальній або іншій залежності від винного**;
2. щодо **двох або більше осіб**.

Матеріальна залежність

Може полягати, наприклад, у тому, що потерпілий:

- перебуває на утриманні винного;
- залежить від нього щодо житла;
- отримує від нього основні засоби існування.

Інша залежність

Може бути:

- службовою;
- сімейною;
- освітньою;
- опікунською;
- іншою фактично значущою залежністю.

Сам факт знайомства чи близьких стосунків не означає автоматично наявності залежності.

Особливо кваліфікований склад – ч. 3 ст. 120 КК

Частина 3 передбачає відповідальність за діяння, передбачені ч. 1 або ч. 2, якщо вони вчинені щодо **неповнолітнього**.

Неповнолітньою є особа, яка **не досягла 18 років**.

Частина 3 встановлює значно суворішу відповідальність – позбавлення волі на строк від **семи до десяти років**.

Співвідношення частин ст. 120

Обставини	**Кваліфікація**
Загальний склад	**ч. 1 ст. 120**
Потерпілий матеріально або іншим чином залежить від винного	**ч. 2 ст. 120**
Діяння щодо двох або більше осіб	**ч. 2 ст. 120**
Потерпілий – неповнолітній	**ч. 3 ст. 120**

Якщо неповнолітній одночасно перебував у залежності від винного, застосовується **ч. 3 ст. 120**, яка відсилає до діянь, передбачених як ч. 1, так і ч. 2.

Систематичність: де вона потрібна

Для ЄДКІ важливо не переносити ознаку систематичності на всі способи ст. 120.

Спосіб	**Чи потрібна систематичність**
Жорстоке поводження	**Ні, прямо не вимагається**
Шантаж	**Ні**
Приниження людської гідності	**Так**
Протиправний примус до дій проти волі	**Так**
Схиляння до самогубства	**Ні**
Інші дії, що сприяють самогубству	**Ні, якщо інше не випливає з характеру поведінки**

Це випливає безпосередньо з граматичної конструкції ч. 1 ст. 120 КК.

Кваліфікаційний алгоритм

При вирішенні питання про ст. 120 необхідно послідовно встановити:

1. **Чи вчинив потерпілий самогубство або замах на самогубство?**
   - ні → закінчений склад ст. 120 відсутній;
   - так → переходимо далі.
2. **Яка поведінка винного передувала цьому?**
   - жорстоке поводження;
   - шантаж;
   - систематичне приниження;
   - систематичний протиправний примус;
   - схиляння;
   - інше сприяння.
3. **Чи встановлений причинний зв'язок між цією поведінкою та рішенням потерпілого?**
4. Якщо спосіб передбачає систематичність – **чи була поведінка неодноразовою?**
5. **Чи зберігав потерпілий свободу прийняття рішення?**
   - так → можлива ст. 120;
   - ні, він фактично використаний як засіб заподіяння смерті → перевіряємо ст. 115.
6. **Чи перебував потерпілий у матеріальній або іншій залежності?**
   - так → ч. 2.
7. **Чи потерпілих двоє або більше?**
   - так → ч. 2.
8. **Чи є потерпілий неповнолітнім?**
   - так → ч. 3 ст. 120.

Короткий підсумок

Стаття 120 КК охоплює не лише власне доведення до самогубства, а після змін 2018 р. також **схиляння до самогубства та інші дії, що сприяють його вчиненню**.

Для закінченого складу необхідні:

протиправний вплив + самогубство або замах на самогубство + причинний зв'язок.

Головні правила:

- смерть потерпілого **не є обов'язковою** – достатньо замаху потерпілого на самогубство;
- **систематичність прямо вимагається** для приниження людської гідності та протиправного примусу до дій проти волі;
- саме передування конфлікту самогубству не доводить ст. 120 – необхідний **причинний зв'язок**;
- **ч. 2** застосовується щодо залежної особи або двох чи більше потерпілих;
- **ч. 3** – щодо неповнолітнього;
- **ст. 120 ⇔ ст. 115** розмежовуються за роллю потерпілого: за ст. 120 він сам приймає і реалізує рішення про самогубство під впливом винного; якщо він фактично позбавлений свободи вибору і використаний винним як засіб заподіяння смерті, необхідно перевіряти склад умисного вбивства.

Тілесні ушкодження: критерії тяжкого, середньої тяжкості та легкого тілесного ушкодження

Нормативна основа: ст. 121–125 КК України; Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджені наказом МОЗ України від 17.01.1995 № 6.

За ступенем тяжкості тілесні ушкодження поділяються на:

1. **тяжкі** – ст. 121 КК;
2. **середньої тяжкості** – ст. 122 КК;
3. **легкі** – ст. 125 КК.

Статті 123 і 124 КК передбачають спеціальні привілейовані склади умисного тяжкого тілесного ушкодження і розглядатимуться окремо у питанні 9.

Поняття тілесного ушкодження

Тілесне ушкодження – це протиправне порушення анатомічної цілісності тканин, органів або їх функцій, заподіяне іншій людині внаслідок зовнішнього впливу.

Для кримінально-правової кваліфікації визначальними є:

- характер ушкодження;
- його наслідки;
- небезпечність для життя;
- тривалість розладу здоров'я;
- ступінь стійкої втрати загальної працездатності;
- форма вини.

Ступінь тяжкості тілесного ушкодження встановлюється за медичними критеріями, визначеними Правилами МОЗ, а кримінально-правова кваліфікація належить до компетенції органу досудового розслідування і суду. Чинні Правила були оновлені у 2026 р.

Умисне тяжке тілесне ушкодження – ст. 121 КК

Частина 1 ст. 121 КК відносить до тяжкого тілесне ушкодження, яке:

1. **небезпечне для життя в момент заподіяння**;
2. спричинило **втрату будь-якого органу або його функцій**;
3. спричинило **каліцтво статевих органів**;
4. спричинило **психічну хворобу**;
5. спричинило інший розлад здоров'я, поєднаний зі **стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину**;
6. спричинило **переривання вагітності**;
7. спричинило **непоправне знівечення обличчя**.

Для визнання ушкодження тяжким достатньо **хоча б однієї** з цих ознак.

Небезпечність для життя в момент заподіяння

Ушкодження визнається тяжким, якщо воно було **небезпечним для життя саме в момент його заподіяння**, незалежно від того, чи вдалося надалі врятувати потерпілого.

Тому:

небезпечне для життя ушкодження + успішне лікування = все одно тяжке тілесне ушкодження.

Не має вирішального значення:

- фактична тривалість лікування;
- швидкість одужання;
- відсутність стійких наслідків після медичної допомоги.

Визначальним є характер ушкодження у момент його спричинення.

Втрата органу або його функцій

До тяжкого належить ушкодження, внаслідок якого потерпілий втратив:

- сам орган;
- або функцію відповідного органу.

Наприклад, значення має не тільки анатомічна втрата ока, а й **втрата зору**, не тільки фізична втрата кінцівки, а й повна втрата її функції.

Отже:

орган може фізично зберігатися, але втрата його функції може утворювати ознаку тяжкого тілесного ушкодження.

Каліцтво статевих органів

Чинна ч. 1 ст. 121 КК окремо називає **каліцтво статевих органів** як ознаку тяжкого тілесного ушкодження.

Ця ознака охоплює тяжкі анатомічні або функціональні наслідки для статевих органів і може перетинатися з втратою органу, його функції або репродуктивної здатності.

Психічна хвороба

Тяжким є тілесне ушкодження, яке спричинило **психічну хворобу**.

Необхідно встановити:

1. наявність відповідного психічного захворювання;
2. причинний зв'язок між заподіяним ушкодженням і його виникненням.

Саме короткочасний емоційний розлад, стрес або психічна реакція без ознак психічної хвороби самі по собі цієї ознаки не утворюють.

Стійка втрата працездатності не менш як на одну третину

Тяжким є також ушкодження, яке спричинило розлад здоров'я, поєднаний зі **стійкою втратою загальної працездатності не менш як на одну третину**.

Ключові ознаки:

- втрата має бути **стійкою**;
- йдеться про **загальну**, а не лише професійну працездатність;
- її розмір становить **не менш як одну третину**.

Переривання вагітності

Тілесне ушкодження є тяжким, якщо воно спричинило **переривання вагітності**, незалежно від її строку, за умови встановлення причинного зв'язку між діями винного і відповідним наслідком.

Необхідно довести саме:

тілесне ушкодження → переривання вагітності.

Якщо переривання вагітності зумовлене іншими причинами, ознака ст. 121 відсутня.

Непоправне знівечення обличчя

Ця ознака має особливу правову конструкцію.

Судово-медичний експерт встановлює:

- характер ушкодження;
- його наслідки;
- чи є ушкодження **поправним або непоправним**.

Питання про те, чи становить непоправне ушкодження саме **знівечення обличчя**, має оцінний характер і вирішується під час юридичної кваліфікації.

Отже:

експерт → непоправність ушкодження;

суд → чи є воно знівеченням обличчя.

Кваліфікуючі ознаки ч. 2 ст. 121 КК

Частина 2 ст. 121 передбачає відповідальність за умисне тяжке тілесне ушкодження:

- вчинене способом, що має характер **особливого мучення**;
- вчинене групою осіб;
- з метою залякування потерпілого або інших осіб;
- з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості;
- вчинене на замовлення;
- **якщо воно спричинило смерть потерпілого**.

Останню конструкцію – **умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть**, – окремо розглянемо в питанні 8.

Суб'єктивна сторона ст. 121 КК

Ушкодження заподіюється **умисно**.

Умисел може бути:

- прямим;
- непрямим.

Особа усвідомлює, що заподіює шкоду здоров'ю іншої людини, і бажає її або свідомо допускає.

Для правильної кваліфікації важливо встановити **спрямованість умислу**.

Якщо умисел був спрямований не на ушкодження здоров'я, а на позбавлення життя, необхідно перевіряти склад **ст. 115 КК**.

Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження – ст. 122 КК

Відповідно до ч. 1 ст. 122, середньої тяжкості є умисне тілесне ушкодження, яке:

1. **не є небезпечним для життя**;
2. не спричинило наслідків, передбачених ст. 121;
3. але спричинило:
   - **тривалий розлад здоров'я**, або
   - **значну стійку втрату працездатності менш як на одну третину**.

Тривалий розлад здоров'я

За Правилами судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень тривалим вважається розлад здоров'я **понад три тижні, тобто більше 21 дня**.

При цьому строк лікування сам по собі не є вирішальним.

Експерт повинен виходити з:

- характеру ушкодження;
- об'єктивних медичних даних;
- фактичної тривалості порушення функцій.

Отже, перебування на лікарняному понад 21 день **не означає автоматично** середньої тяжкості тілесного ушкодження.

Значна стійка втрата працездатності менш як на одну третину

До середньої тяжкості належить ушкодження, що спричинило **стійку втрату загальної працездатності від 10 до 33 %**.

Отже:

10–33 % стійкої втрати загальної працездатності → середньої тяжкості.

Кваліфікований склад ст. 122 КК

Частина 2 ст. 122 передбачає те саме діяння, вчинене:

- з метою **залякування потерпілого або його родичів**;
- з метою **примусу до певних дій**;

- з мотивів **расової, національної чи релігійної нетерпимості**.

Суб'єктивна сторона ст. 122 КК

Вина – **умисна**.

Як і при ст. 121, необхідно встановити спрямованість умислу.

Якщо винний бажає заподіяти шкоду здоров'ю, не конкретизуючи її ступінь, і фактично спричиняє ушкодження середньої тяжкості, кваліфікація здійснюється відповідно до фактично спричиненого наслідку за умови його охоплення умислом.

Умисне легке тілесне ушкодження – ст. 125 КК

Стаття 125 розрізняє **два види легкого тілесного ушкодження**:

1. легке тілесне ушкодження **без** короткочасного розладу здоров'я або незначної стійкої втрати працездатності – ч. 1;
2. легке тілесне ушкодження, яке спричинило:
   - короткочасний розлад здоров'я;
   - або незначну стійку втрату працездатності – ч. 2.

ч. 1 ст. 125 КК

До цього виду належать ушкодження, які мають **незначні скороминущі наслідки тривалістю не більш як шість днів**.

Наприклад, залежно від фактичних медичних наслідків це можуть бути:

- садна;
- синці;
- поверхневі подряпини;
- інші незначні ушкодження.

Важливо:

наявність синця чи садна означає тілесне ушкодження, тому ситуацію необхідно відрізняти від ст. 126 КК, де йдеться про удари, побої чи інші насильницькі дії, які завдали фізичного болю, але **не спричинили тілесних ушкоджень**.

ч. 2 ст. 125 КК

Кваліфікуючими наслідками є:

1. Короткочасний розлад здоров'я

За Правилами:

понад 6 днів, але не більше 21 дня.

2. Незначна стійка втрата працездатності

Це **стійка втрата загальної працездатності до 10 %**.

Отже:

до 6 днів → ч. 1 ст. 125;

понад 6, але ≤ 21 дня → ч. 2 ст. 125;

понад 21 день → перевіряємо ст. 122.

Базова таблиця ступенів тяжкості

Ступінь	**Основний критерій**
Тяжке – ст. 121	небезпека для життя або один із спеціальних наслідків, передбачених ст. 121
Середньої тяжкості – ст. 122	не небезпечне для життя, без наслідків ст. 121, але розлад здоров'я **понад 21 день** або стійка втрата працездатності **10–33 %**
Легке, ч. 2 ст. 125	розлад здоров'я **понад 6, але не більше 21 дня** або стійка втрата працездатності **до 10 %**
Легке, ч. 1 ст. 125	незначні скороминущі наслідки **не більш як 6 днів**

Правила МОЗ використовують саме ці часові та функціональні критерії.

ст. 121 ⇔ ст. 122

Ключовим є не лише строк розладу здоров'я.

Ст. 121

Достатньо хоча б однієї спеціальної ознаки:

- небезпечність для життя;
- втрата органу або функції;
- каліцтво статевих органів;
- психічна хвороба;
- стійка втрата працездатності не менш як на одну третину;
- переривання вагітності;
- непоправне знівечення обличчя.

Ст. 122

Можлива лише якщо:

- ушкодження **не небезпечне для життя**;
- відсутні наслідки ст. 121;
- але є тривалий розлад здоров'я або значна стійка втрата працездатності менш як на одну третину.

Отже, якщо ушкодження було небезпечним для життя в момент заподіяння, воно є **тяжким**, навіть якщо потерпілий відновився менш ніж за 21 день.

ст. 122 ⇔ ст. 125

Основним критерієм часто є **тривалість розладу здоров'я**:

- **понад 21 день** → ст. 122;
- **понад 6, але не більше 21 дня** → ч. 2 ст. 125;
- **до 6 днів** → ч. 1 ст. 125,

за умови відсутності інших критеріїв, які визначають інший ступінь тяжкості.

ст. 125 ⇔ ст. 126 КК

Це важливе розмежування.

Ст. 125

Є **тілесне ушкодження**, тобто об'єктивно встановлена шкода анатомічній цілісності або функціям організму.

Ст. 126

Особа завдає:

- удару;
- побоїв;
- інших насильницьких дій,

які спричинили **фізичний біль, але не спричинили тілесних ушкоджень**. Саме так сформульована ч. 1 ст. 126 КК.

Отже:

є синець, садно чи інше тілесне ушкодження → перевіряємо ст. 125;

є лише фізичний біль без тілесного ушкодження → ст. 126.

Значення умислу для кваліфікації

Статті 121, 122 і 125 передбачають **умисне** заподіяння відповідного тілесного ушкодження.

Водночас не завжди винний заздалегідь точно визначає його ступінь.

За **неконкретизованого умислу** на заподіяння шкоди здоров'ю відповідальність за загальним правилом визначається з урахуванням **фактично заподіяного ушкодження**, якщо воно охоплювалося умислом.

Необхідно відрізняти ситуацію, коли умисел спрямований:

- на **позбавлення життя** → перевіряємо ст. 115;
- на **заподіяння тяжкого тілесного ушкодження** → ст. 121;
- на менш тяжку або неконкретизовану шкоду здоров'ю → відповідна кваліфікація залежно від установленого умислу і наслідків.

Необережне заподіяння тілесних ушкоджень

Статті 121, 122 і 125 передбачають умисну форму вини.

Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження передбачене окремою **ст. 128 КК**.

Водночас КК не містить загального складу необережного **легкого** тілесного ушкодження.

Тому для правильної кваліфікації завжди потрібно встановити не лише медичний ступінь ушкодження, а й **форму вини**.

Визначення ступеня тяжкості: важливе правило

Не можна визначати ступінь тяжкості лише за:

- кількістю ударів;
- зовнішнім виглядом травми;
- тривалістю перебування у лікарні;
- суб'єктивними скаргами потерпілого.

Ступінь тяжкості встановлюється за **об'єктивними медичними критеріями**, передбаченими Правилами МОЗ.

Наприклад:

один удар може спричинити тяжке тілесне ушкодження;

десятки ударів можуть спричинити лише легкі ушкодження.

Кількість ударів характеризує механізм насильства, але сама по собі **не визначає ступінь тяжкості**.

Кваліфікаційний алгоритм

При заподіянні тілесного ушкодження необхідно послідовно встановити:

1. **Чи є тілесне ушкодження взагалі?**
   - якщо є лише фізичний біль без ушкодження → перевіряємо ст. 126.
2. **Чи було ушкодження небезпечним для життя в момент заподіяння?**
   - так → ст. 121.
3. **Чи спричинило воно спеціальний наслідок ст. 121?**
   - втрату органу або функції;
   - каліцтво статевих органів;
   - психічну хворобу;
   - стійку втрату працездатності не менш як на одну третину;
   - переривання вагітності;
   - непоправне знівечення обличчя.

Якщо так → ст. 121.

4. Якщо ознак ст. 121 немає – **яка тривалість розладу здоров'я?**
   - понад 21 день → ст. 122;
   - понад 6, але не більше 21 дня → ч. 2 ст. 125;
   - не більше 6 днів → ч. 1 ст. 125.
5. **Який ступінь стійкої втрати загальної працездатності?**
   - не менш як 1/3 → ст. 121;
   - 10–33 % → ст. 122;
   - до 10 % → ч. 2 ст. 125.
6. **Якою була форма вини?**
   - умисел → ст. 121, 122 або 125;
   - необережність щодо тяжкого чи середньої тяжкості ушкодження → ст. 128.
7. **На який результат був спрямований умисел?**
   - на смерть → перевіряємо ст. 115;
   - на шкоду здоров'ю → відповідну статтю про тілесні ушкодження.

Короткий підсумок

Основна схема розмежування:

ст. 121 – тяжке тілесне ушкодження: небезпечність для життя **або** спеціальний тяжкий наслідок.

ст. 122 – середньої тяжкості: не небезпечне для життя і без наслідків ст. 121, але **розлад здоров'я понад 21 день** або стійка втрата загальної працездатності **10–33 %**.

ч. 2 ст. 125 – легке з наслідками: розлад здоров'я **понад 6, але не більше 21 дня** або стійка втрата працездатності **до 10 %**.

ч. 1 ст. 125 – просте легке: незначні скороминущі наслідки **до 6 днів**.

Для кваліфікації за ст. 121–125 потрібно встановити **одночасно два блоки ознак**:

медичний критерій ступеня тяжкості + кримінально-правову форму вини.

Тому базова формула для ЄДКІ:

небезпечність для життя має пріоритет над тривалістю лікування;

ступінь тяжкості визначається не кількістю ударів, а наслідками;

ст. 125 ⇔ ст. 126 розмежовуються за наявністю тілесного ушкодження;

ст. 121 ⇔ 122 ⇔ 125 – насамперед за медико-правовими критеріями, а вже потім за особливостями умислу.

Умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого

Нормативна основа: ч. 2 ст. 121 КК України.

Частина 2 ст. 121 КК передбачає відповідальність, зокрема, за **умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого**.

Особливість цього складу полягає в **різному психічному ставленні винного до двох наслідків**:

- до **тяжкого тілесного ушкодження** – умисел;
- до **смерті потерпілого** – необережність.

Саме ця конструкція є основою для відмежування ч. 2 ст. 121 КК як від **умисного вбивства (ст. 115 КК)**, так і від **вбивства через необережність (ст. 119 КК)**. Такий підхід послідовно застосовує ККС ВС.

Об'єкт кримінального правопорушення

Основним безпосереднім об'єктом є **здоров'я іншої людини**.

Додатковим об'єктом фактично виступає **життя потерпілого**, оскільки похідним наслідком умисно заподіяного тяжкого тілесного ушкодження стає його смерть.

Саме спрямованість умислу насамперед **проти здоров'я, а не проти життя**, відрізняє цей склад від умисного вбивства.

Об'єктивна сторона

Для кваліфікації за ч. 2 ст. 121 КК у частині спричинення смерті необхідно встановити сукупність таких ознак:

- діяння винного;
- **тяжке тілесне ушкодження** потерпілого;
- **смерть потерпілого**;
- причинний зв'язок між діянням і тяжким тілесним ушкодженням;
- причинний зв'язок між тяжким тілесним ушкодженням і смертю.

Таким чином, типовий розвиток причинності має вигляд:

діяння → тяжке тілесне ушкодження → смерть потерпілого.

Смерть є **похідним наслідком** умисно заподіяного тяжкого тілесного ушкодження.

Для кваліфікації недостатньо самого факту, що після застосування насильства потерпілий помер. Необхідно встановити, що винний **умисно заподіяв саме тяжке тілесне ушкодження**, яке перебувало у причинному зв'язку зі смертю.

Момент закінчення

Склад у цій частині є **матеріальним**.

Кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 121 КК за ознакою спричинення смерті, є закінченим **з моменту смерті потерпілого**.

Якщо потерпілий вижив, кваліфікуюча ознака «спричинило смерть потерпілого» відсутня. Вчинене оцінюється відповідно до фактично заподіяного тяжкого тілесного ушкодження та спрямованості умислу.

Суб'єкт

Суб'єкт – фізична осудна особа, яка досягла **14-річного віку**.

Частина 2 ст. 22 КК прямо передбачає кримінальну відповідальність осіб віком від 14 до 16 років за умисне тяжке тілесне ушкодження, передбачене ст. 121 КК.

Подвійна форма вини

Центральна особливість складу – **подвійна (змішана, складна) форма вини**.

Психічне ставлення винного необхідно окремо встановити:

щодо тяжкого тілесного ушкодження – умисел;

щодо смерті – необережність.

ККС ВС характеризує цей склад як такий, у якому щодо тяжкого тілесного ушкодження можливий **прямий або непрямий умисел**, а щодо смерті – кримінальна протиправна самовпевненість або кримінальна протиправна недбалість.

Умисел щодо тяжкого тілесного ушкодження

Винний:

- усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій;
- передбачає можливість заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю;
- **бажає її заподіяти** або **свідомо припускає її настання**.

Отже, щодо тяжкого тілесного ушкодження можливий:

- **прямий умисел**;
- **непрямий умисел**.

При цьому умисел може бути певною мірою **неконкретизованим** щодо точного медичного наслідку.

Так, ККС ВС у практиці 2024 р. визнав наявність непрямого умислу на тяжке тілесне ушкодження у випадку одного сильного цілеспрямованого удару ногою в голову потерпілого, який не очікував нападу: винний свідомо допускав заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, хоча точний ступінь наслідків у його свідомості не був конкретизований.

Отже:

відсутність бажання конкретного виду тяжкої травми не виключає умислу на тяжке тілесне ушкодження.

Необережність щодо смерті

До смерті потерпілого ставлення винного повинно бути **необережним**.

Можливі обидва види необережності.

Кримінальна протиправна самовпевненість має місце, коли винний:

- передбачає можливість смерті;
- не бажає і не допускає її;
- легковажно розраховує на її відвернення.

Кримінальна протиправна недбалість має місце, коли винний:

- не передбачає можливості смерті;
- але повинен був і міг її передбачити.

Отже, формула ч. 2 ст. 121:

умисел на тяжке тілесне ушкодження + необережність щодо смерті.

Якщо смерть охоплюється хоча б непрямим умислом, ця конструкція руйнується і необхідно перевіряти склад **умисного вбивства**.

Причинний зв'язок зі смертю

Для ч. 2 ст. 121 необхідно встановити, що смерть настала **внаслідок тяжкого тілесного ушкодження**, умисно заподіяного винним.

Час між заподіянням ушкодження та смертю сам по собі вирішального значення не має.

Потерпілий може:

- померти безпосередньо на місці;
- померти через певний час у лікарні;
- померти від ускладнень тяжкої травми.

Визначальним є **причинний зв'язок**, а не часовий інтервал.

Якщо смерть спричинена самостійною обставиною, яка розриває юридично значущий причинний зв'язок із заподіяним тяжким тілесним ушкодженням, ознака «спричинило смерть потерпілого» за ч. 2 ст. 121 потребує відповідно іншої правової оцінки.

ч. 2 ст. 121 ⇹ ст. 115 КК

Це головне розмежування.

В обох випадках:

- особа умисно застосовує насильство;
- потерпілому може бути заподіяно тяжке тілесне ушкодження;
- потерпілий помирає.

Тому вирішальним є **не характер самого насильства і не факт смерті, а спрямованість умислу**.

За ст. 115 КК:

винний має **прямий або непрямий умисел на смерть**.

За ч. 2 ст. 121 КК:

винний має:

- умисел на тяжке тілесне ушкодження;
- **необережність щодо смерті**.

Отже:

умисел на смерть → ст. 115;

умисел на тяжке тілесне ушкодження + необережність щодо смерті → ч. 2 ст. 121.

Верховний Суд наголошує, що для такого розмежування необхідно ретельно досліджувати **зміст і спрямованість умислу**, виходячи з усієї сукупності обставин справи.

Обставини, за якими встановлюється спрямованість умислу

При розмежуванні ст. 115 і ч. 2 ст. 121 оцінюються, зокрема:

- спосіб вчинення діяння;
- знаряддя;
- кількість ударів;
- сила ударів;
- характер тілесних ушкоджень;
- їх локалізація;

- спрямування ударів у життєво важливі органи;
- причини припинення насильства;
- поведінка винного до події;
- взаємини між винним і потерпілим;
- поведінка під час заподіяння ушкоджень;
- поведінка винного після події.

Саме сукупність цих обставин дозволяє встановити, **чого прагнув або що свідомо допускав винний**.

Кількість і локалізація ударів не мають автоматичного значення

Не можна використовувати спрощену формулу:

«багато ударів у життєво важливі органи = обов'язково умисел на вбивство».

Ці обставини є важливими доказами спрямованості умислу, але повинні оцінюватися **в сукупності з іншими фактичними даними**.

Наприклад, ККС ВС визнавав правильною кваліфікацію за ч. 2 ст. 121 у справі, де потерпілому було завдано не менше дев'яти ударів кулаками та ногами у голову і тулуб, що спричинили тяжку черепно-мозкову травму та подальшу смерть. Визначальним було встановлення умислу на тяжку шкоду здоров'ю та необережності щодо смерті, а не механічний підрахунок ударів.

ч. 2 ст. 121 ⇹ ст. 119 КК

Обидва склади характеризуються **необережним ставленням до смерті**.

Різниця полягає у ставленні винного до **тяжкого тілесного ушкодження**.

Частина 2 ст. 121 КК:

особа **умисно** заподіює тяжке тілесне ушкодження, від якого потерпілий помирає.

Стаття 119 КК:

умислу на заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть, **немає**; смертельний наслідок заподіюється через необережність.

Отже:

умисел на тяжке тілесне ушкодження + необережність щодо смерті → ч. 2 ст. 121;

немає умислу на тяжке тілесне ушкодження + необережність щодо смерті → ст. 119.

Це розмежування прямо сформульоване ККС ВС.

Ситуація «удар → падіння → смертельна травма»

Особливо показовою є справа № **750/3256/17**.

Під час раптового конфлікту винний умисно вдарив потерпілого ногою в обличчя. Потерпілий упав на асфальт, ударився потилицею та отримав тяжку травму, від якої згодом помер.

Верховний Суд установив, що тяжке тілесне ушкодження було наслідком **падіння і удару головою об тверду поверхню**, а не безпосередньо заподіяного удару. Не було встановлено умислу винного на тяжке тілесне ушкодження; відповідний наслідок він не передбачав, хоча повинен був і міг передбачити.

Тому дії було перекваліфіковано з **ч. 2 ст. 121 на ч. 1 ст. 119 КК**.

Однак сама конструкція **«один удар → падіння → смерть» не означає автоматично ст. 119**.

У практиці ККС ВС 2024 р. за зовні подібних обставин – сильний цілеспрямований удар ногою в голову з подальшим падінням потерпілого на асфальт – суд, навпаки, встановив **непрямий умисел на заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю**.

Отже, однаковий зовнішній механізм події може отримати різну кваліфікацію залежно від **доведеного змісту умислу**.

Базова матриця: ст. 115 ⇔ ч. 2 ст. 121 ⇔ ст. 119

Кваліфікація	**Ставлення до тяжкого тілесного ушкодження**	**Ставлення до смерті**
ст. 115 КК	може виступати способом реалізації умислу на вбивство	**прямий або непрямий умисел**
ч. 2 ст. 121 КК	**прямий або непрямий умисел**	**необережність**
ст. 119 КК	немає умислу на тяжке ушкодження, яке спричинило смерть	**необережність**

Таким чином, центральне питання кваліфікації:

що саме охоплювалося умислом винного?

Ст. 115 ⇔ ч. 2 ст. 121: вольове ставлення до смерті

Особливо складно розмежувати **непрямий умисел на вбивство** та **необережність щодо смерті при ч. 2 ст. 121**.

Якщо винний:

передбачає смерть і свідомо її припускає → непрямий умисел → **ст. 115 КК**.

Якщо винний:

передбачає смерть, але легковажно розраховує на її відвернення → кримінальна протиправна самовпевненість → за наявності умислу на тяжке ушкодження **ч. 2 ст. 121 КК**.

Якщо винний:

смерті не передбачає, хоча повинен і може її передбачити → кримінальна протиправна недбалість → за наявності умислу на тяжке ушкодження **ч. 2 ст. 121 КК**.

Отже, межа між ст. 115 і ч. 2 ст. 121 проходить насамперед між:

свідомим припущенням смерті ⇔ необережним ставленням до неї.

Значення надання допомоги після заподіяння ушкоджень

Поведінка винного після події, зокрема:

- виклик швидкої допомоги;
- спроба зупинити кровотечу;
- доставлення потерпілого до лікарні;
- інші дії з урятування,

може враховуватися при встановленні **дійсної спрямованості умислу**.

Однак така поведінка сама по собі не визначає кваліфікацію.

Так само втеча з місця події або ненадання допомоги **не доводять автоматично умислу на вбивство**.

Ці обставини оцінюються лише у сукупності з усіма іншими доказами.

Смерть у лікувальному закладі

Те, що потерпілий помер не на місці події, а **після надання медичної допомоги**, саме по собі не виключає ч. 2 ст. 121 КК.

Необхідно встановити, чи зберігається причинний зв’язок між:

умисно заподіяним тяжким тілесним ушкодженням і смертю.

Якщо смерть є закономірним або юридично значущим наслідком заподіяної тяжкої травми, подальше лікування не розриває причинного зв’язку лише через сам факт медичного втручання.

Якщо ж установлено самостійну причину смерті, яка не перебуває у необхідному причинному зв'язку з ушкодженням, питання кваліфікації має вирішуватися з урахуванням фактично спричинених винним наслідків.

Смерть потерпілого не доводить автоматично ч. 2 ст. 121

Для правильної кваліфікації недостатня формула:

«винний умисно вдарив + потерпілий помер = ч. 2 ст. 121».

Необхідно послідовно встановити:

- яке саме ушкодження було заподіяне;
- чи є воно **тяжким**;
- чи охоплювалося тяжке ушкодження **умислом винного**;
- чи перебуває воно у причинному зв'язку зі смертю;
- яким було психічне ставлення винного **до смерті**.

Саме відсутність доведеного умислу на тяжке тілесне ушкодження стала підставою для перекваліфікації на ст. 119 у справі № 750/3256/17.

Співучасть

Якщо тяжке тілесне ушкодження заподіюють декілька осіб, для інкримінування ч. 2 ст. 121 як вчиненого групою необхідно встановити **спільність та узгодженість їхніх дій**, спрямованих на єдиний результат.

Якщо учасники бійки не діяли спільно, а кожен самостійно заподіяв потерпілому різні ушкодження, кожна особа відповідає за **ті наслідки, які перебувають у причинному зв'язку саме з її діями**. Такий підхід прямо сформульований ККС ВС.

Кваліфікаційний алгоритм

При заподіянні тяжкого тілесного ушкодження з подальшою смертю потерпілого необхідно встановити:

- **Чи є заподіяне ушкодження тяжким за ознаками ст. 121 КК?**
- **Чи перебуває воно у причинному зв'язку зі смертю потерпілого?**
- **Чи охоплювалося тяжке тілесне ушкодження умислом винного?**
  - так → переходимо до оцінки ставлення до смерті;
  - ні → перевіряємо ст. 119 КК.
- **Яким було ставлення до смерті?**
  - бажав → ст. 115;
  - свідомо припускав → ст. 115;
  - передбачав, але легковажно розраховував на відвернення → ч. 2 ст. 121;
  - не передбачав, але повинен був і міг → ч. 2 ст. 121.
- **Якщо умислу на тяжке ушкодження немає, але смерть заподіяна через необережність** → ст. 119 КК.
- **Чи є смерть наслідком саме заподіяного ушкодження, а не самостійної сторонньої причини?**

Короткий підсумок

Умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, за ч. 2 ст. 121 КК характеризується подвійною формою вини: умислом щодо тяжкого тілесного ушкодження та необережністю щодо смерті.

Основна кваліфікаційна формула:

ст. 115: умисел на смерть.

ч. 2 ст. 121: умисел на тяжке тілесне ушкодження + необережність щодо смерті.

ст. 119: відсутність умислу на тяжке тілесне ушкодження, яке спричинило смерть + необережність щодо смерті.

Тому межа між цими складами визначається не самим фактом смерті, не кількістю ударів і не лише тяжкістю травми, а передусім **змістом і спрямованістю вини щодо кожного наслідку**.

Особливо важливо:

«один удар → падіння → смерть» не має наперед визначеної кваліфікації. Якщо доведений умисел на тяжку шкоду здоров'ю – можлива ч. 2 ст. 121; якщо такого умислу немає, але смерть охоплюється необережністю – ст. 119; якщо смерть охоплюється прямим або непрямим умислом – ст. 115 КК. Саме такий диференційований підхід випливає з практики ККС ВС.

Тілесні ушкодження у стані сильного душевного хвилювання та при перевищенні меж необхідної оборони: ст. 123–124 КК України

Нормативна основа: ст. 123, 124, 36, 38 КК України.

Статті 123 і 124 КК передбачають **привілейовані склади умисного тяжкого тілесного ушкодження**, тобто випадки, коли тяжка шкода здоров'ю заподіюється умисно, але за особливих обставин, що істотно знижують суспільну небезпечність вчиненого.

Стаття 123 застосовується, якщо тяжке тілесне ушкодження заподіяне **у стані сильного душевного хвилювання**, викликаного визначеною законом поведінкою потерпілого.

Стаття 124 застосовується, якщо тяжке тілесне ушкодження умисно заподіяне **при перевищенні меж необхідної оборони або заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення**.

Умисне тяжке тілесне ушкодження у стані сильного душевного хвилювання – ст. 123 КК

Стаття 123 передбачає умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене у стані сильного душевного хвилювання, викликаного:

- **жорстоким поводженням** з боку потерпілого;
- поводженням, **що принижує честь і гідність особи**;
- з урахуванням **системного характеру такого поводження** з боку потерпілого.

Чинна редакція ст. 123 сформована після змін 2017 р., тому старі формулювання доктрини та судової практики про «тяжку образу» чи «протизаконне насильство» не можна механічно використовувати замість чинної диспозиції статті.

Об'єкт і потерпілий

Безпосереднім об'єктом є **здоров'я іншої людини**.

Потерпілим є особа, **поведінка якої викликала у винного стан сильного душевного хвилювання**.

Між поведінкою потерпілого, емоційним станом винного та заподіянням тяжкого тілесного ушкодження має існувати причинно-психологічний зв'язок:

поведінка потерпілого → сильне душевне хвилювання → умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження.

Об'єктивна сторона

Об'єктивна сторона включає:

- діяння;
- **тяжке тілесне ушкодження**;
- причинний зв'язок між діянням і тяжким тілесним ушкодженням;
- особливу обстановку – заподіяння шкоди у стані сильного душевного хвилювання, викликаного поведінкою потерпілого.

Склад є **матеріальним** і закінчується з моменту фактичного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження.

Для застосування ст. 123 необхідно, щоб ушкодження відповідало саме критеріям **тяжкого**, передбаченим ст. 121 КК.

Стан сильного душевного хвилювання

Це інтенсивний емоційний стан, який **істотно знижує здатність особи усвідомлювати свої дії або керувати ними**, але не виключає осудності.

Важливо встановити не лише сам факт емоційного напруження, а й те, що воно:

- досягло ступеня **сильного душевного хвилювання**;
- було викликане саме поведінкою потерпілого;
- безпосередньо вплинуло на поведінку винного під час заподіяння тяжкого тілесного ушкодження.

Звичайні:

- гнів;
- образа;
- ревнощі;
- сварка;
- неприязнь

самі по собі не означають наявності стану, передбаченого ст. 123 КК.

Суб'єктивна сторона

Вина – **умисна**.

Винний усвідомлює, що заподіює тяжку шкоду здоров'ю потерпілого, і бажає її або свідомо допускає.

Особливістю суб'єктивної сторони є поєднання:

умислу на тяжке тілесне ушкодження + стану сильного душевного хвилювання.

Мотив сам по собі не замінює цієї обов'язкової емоційної ознаки.

Суб'єкт

Суб'єкт – фізична осудна особа, яка досягла **16-річного віку**.

На відміну від ст. 121 КК, ст. 123 не включена до переліку кримінальних правопорушень, за які відповідальність відповідно до ч. 2 ст. 22 КК настає з 14 років.

ст. 123 ⇔ ст. 121 КК

Головна різниця полягає у **спеціальному психоемоційному стані винного та його причині**.

Ст. 123 КК:

- умисне тяжке тілесне ушкодження;
- стан сильного душевного хвилювання;
- цей стан викликаний передбаченою законом поведінкою потерпілого.

Ст. 121 КК:

- умисне тяжке тілесне ушкодження;
- спеціального стану, передбаченого ст. 123, немає.

Отже:

тяжке тілесне ушкодження + юридично значущий стан сильного душевного хвилювання → ст. 123;

тяжке тілесне ушкодження без такого стану → ст. 121.

Ст. 123 і тілесні ушкодження меншої тяжкості

Стаття 123 передбачає тільки **тяжке** тілесне ушкодження.

Якщо у стані сильного душевного хвилювання фактично заподіяно:

- середньої тяжкості тілесне ушкодження;
- легке тілесне ушкодження,

ст. 123 не застосовується.

Питання кваліфікації вирішується за загальними нормами про фактично заподіяне ушкодження з урахуванням значення відповідного емоційного стану для оцінки вини та призначення покарання.

Умисне тяжке тілесне ушкодження при перевищенні меж необхідної оборони – ст. 124 КК

Стаття 124 передбачає умисне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження:

- **при перевищенні меж необхідної оборони**;
- або **при перевищенні заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення**.

Це спеціальна норма щодо ст. 121 КК.

Об'єкт і потерпілий

Об'єкт – **здоров'я людини**.

Потерпілим при перевищенні меж необхідної оборони є **особа, яка здійснює суспільно небезпечне посягання**.

При перевищенні заходів затримання потерпілим є **особа, яка вчинила кримінальне правопорушення і яку затримують з метою доставлення органам влади**.

Умови застосування ст. 124 при необхідній обороні

Для кваліфікації за ст. 124 необхідно насамперед встановити, що **стан необхідної оборони реально існував**.

Тобто повинно мати місце:

- суспільно небезпечне посягання;
- його реальність;
- спрямованість дій винного на захист охоронюваних законом прав та інтересів;
- перевищення допустимих меж захисту.

ККС ВС наголошує, що суд повинен порівняти **акт посягання й акт захисту**, оцінити характер небезпеки, обстановку, інтенсивність нападу та характер заподіяної шкоди.

Перевищення меж необхідної оборони

Відповідно до ч. 3 ст. 36 КК перевищенням визнається **умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту**.

Отже, необхідні:

- реальне посягання;
- право на захист;
- умисне заподіяння тяжкої шкоди;
- **явна невідповідність** цієї шкоди небезпечності нападу або обстановці захисту.

Ключове слово – **«явна»**.

Не будь-яка диспропорція між нападом і захистом означає перевищення.

Правомірна необхідна оборона ⇹ ст. 124

Якщо заподіяна шкода відповідає небезпечності посягання та обстановці захисту, діяння є **правомірним**.

У такому разі:

кримінальна відповідальність відсутня.

Якщо ж тяжке тілесне ушкодження явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці: **→ ст. 124 КК**.

Отже:

необхідна оборона без перевищення → кримінального правопорушення немає;

необхідна оборона + явне перевищення + умисне тяжке тілесне ушкодження → ст. 124.

Випадки, коли перевищення меж необхідної оборони виключається

Частина 5 ст. 36 КК передбачає спеціальне правило: не є перевищенням застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту:

- від нападу **озброєної особи**;
- від нападу **групи осіб**;
- для відвернення **протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення**,

незалежно від тяжкості шкоди, заподіяної нападнику.

Тому за наявності умов ч. 5 ст. 36 **ст. 124 не застосовується**.

Сильне душевне хвилювання під час оборони

Частина 4 ст. 36 КК встановлює, що особа не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона **не могла оцінити відповідність заподіяної шкоди небезпечності посягання або обстановці захисту**.

Тому потрібно розрізняти:

ст. 123 – сильне душевне хвилювання як спеціальна ознака умисного тяжкого тілесного ушкодження;

ч. 4 ст. 36 – сильне душевне хвилювання під час необхідної оборони, яке виключає кримінальну відповідальність за перевищення.

Перевищення заходів, необхідних для затримання

Стаття 38 КК допускає заподіяння шкоди особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, якщо це необхідно для її затримання та доставлення відповідним органам влади.

Для ст. 124 необхідно встановити:

- особа фактично вчинила кримінальне правопорушення;
- метою дій було **затримання**, а не помста;
- застосовані заходи явно перевищували необхідні;
- умисно заподіяно тяжке тілесне ушкодження.

Якщо особа фактично здійснює **розправу після припинення небезпеки**, а не затримання, ст. 124 не застосовується.

Суб'єктивна сторона ст. 124

Тяжке тілесне ушкодження заподіюється **умисно**.

Необережне заподіяння тяжкої шкоди при необхідній обороні або при перевищенні її меж не утворює ст. 124.

У судовій практиці підкреслювалося, що кримінальна відповідальність за необережне заподіяння тяжкого тілесного ушкодження у такій ситуації спеціальною нормою про перевищення необхідної оборони не передбачена.

Суб'єкт

Суб'єкт – фізична осудна особа, яка досягла **16-річного віку**.

ст. 124 ⇔ ст. 121 КК

Ключове питання:

чи перебувала особа у стані необхідної оборони або правомірного затримання?

Ст. 124:

- існувала реальна ситуація оборони або затримання;
- дії були спрямовані на захист чи затримання;
- межі допустимого були перевищені.

Ст. 121:

- оборонної ситуації немає;
- або посягання вже припинилося;
- особа діє з помсти, неприязні чи іншого самостійного мотиву.

Судова практика прямо визнає помилковою кваліфікацію за ст. 121, якщо тяжке тілесне ушкодження фактично було заподіяне саме при перевищенні меж необхідної оборони.

Момент припинення посягання

Для ст. 124 принципове значення має **час заподіяння шкоди**.

Якщо посягання:

- ще триває;
- або існує реальна безпосередня загроза його продовження,

стан необхідної оборони може зберігатися.

Якщо ж:

- напад остаточно припинився;
- нападник знешкоджений;
- реальна небезпека минула,

подальше заподіяння йому тяжкого тілесного ушкодження зазвичай уже не є обороною.

Тоді залежно від умислу та наслідків застосовуються загальні норми про кримінальні правопорушення проти здоров'я.

Ст. 124 і тяжкість заподіяної шкоди

Стаття 124 охоплює лише **умисне тяжке тілесне ушкодження**.

Заподіяння при захисті:

- легких;
- середньої тяжкості

тілесних ушкоджень саме по собі не утворює ст. 124.

Кримінальна відповідальність за **перевищення меж необхідної оборони** законом спеціально встановлена лише за умисне заподіяння:

- смерті – **ст. 118**;
- тяжкого тілесного ушкодження – **ст. 124**.

Якщо тяжке ушкодження при перевищенні оборони спричинило смерть

Необхідно особливо обережно вирішувати ситуацію, коли при перевищенні меж необхідної оборони особі умисно заподіяно тяжке тілесне ушкодження, від якого вона померла.

Диспозиція ст. 124 **не містить кваліфікуючої ознаки «спричинило смерть потерпілого»**, на відміну від ч. 2 ст. 121.

ККС ВС у справі № 149/916/17 звернув увагу, що смерть потерпілого **не охоплюється автоматично диспозицією ст. 124** і потребує окремого кримінально-правового аналізу відповідно до встановленої форми вини та меж пред'явленого обвинувачення.

Тому не можна механічно застосовувати формулу:

«тяжке ушкодження при перевищенні оборони + смерть = ст. 124».

Необхідно окремо встановити психічне ставлення особи **до смерті**.

Ст. 118 ⇔ ст. 124

Обидві статті стосуються перевищення меж необхідної оборони або заходів затримання.

Різниця полягає у **спрямованості умислу та результаті**:

Склад	**Умисел**	**Наслідок**
ст. 118	на позбавлення життя	смерть
ст. 124	на тяжке тілесне ушкодження	тяжке тілесне ушкодження

Тому визначальним є, на який результат був спрямований умисел особи.

Ст. 123 ⇔ ст. 124

Обидва склади є привілейованими, але мають різну юридичну природу.

Ст. 123:

винний діє під впливом **сильного душевного хвилювання**, викликаного поведінкою потерпілого.

Ст. 124:

винний діє в ситуації **необхідної оборони або затримання**, але перевищує допустимі межі.

Сам факт того, що нападник своєю поведінкою викликав сильні емоції, не означає автоматичного застосування ст. 123, якщо фактично існує ситуація необхідної оборони.

У такому разі першочергово необхідно оцінювати положення **ст. 36 і 124 КК**.

Кваліфікаційний алгоритм

При заподіянні тяжкого тілесного ушкодження необхідно встановити:

- **Чи перебувала особа у стані сильного душевного хвилювання?**
  - якщо так – з'ясовуємо його причину;
  - якщо причина відповідає ст. 123 → можлива ст. 123.
- **Чи існувало реальне суспільно небезпечне посягання?**
  - якщо ні → ст. 124 не застосовується;
  - якщо так → оцінюємо необхідну оборону.
- **Чи відповідала заподіяна шкода небезпечності посягання та обстановці?**
  - так → правомірна необхідна оборона;
  - ні, невідповідність є явною → перевіряємо ст. 124.
- **Чи підпадає ситуація під ч. 5 ст. 36 КК?**
  - озброєний напад;
  - напад групи;
  - протиправне насильницьке вторгнення у житло чи інше приміщення.

Якщо так → перевищення виключається.

- **Чи не припинилося посягання до моменту заподіяння тяжкого ушкодження?**
  - якщо небезпека вже минула і особа діє з помсти → перевіряємо ст. 121.
- **Чи діяла особа з метою затримання правопорушника?**
  - якщо так, але явно перевищила необхідні заходи → можлива ст. 124;
  - якщо метою була розправа → загальні норми.

Короткий підсумок

Ст. 123 КК – це умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне **у стані сильного душевного хвилювання**, викликаного визначеною законом поведінкою потерпілого.

Ст. 124 КК – умисне тяжке тілесне ушкодження при **реально існуючій необхідній обороні або затриманні**, коли допустимі межі захисту чи затримання явно перевищені.

Основні розмежування:

ст. 123 ↔ ст. 121: спеціальний стан сильного душевного хвилювання та його юридично значуща причина ↔ звичайне умисне тяжке тілесне ушкодження.

ст. 124 ↔ правомірна необхідна оборона: явне перевищення допустимої шкоди ↔ захист у межах ст. 36 КК.

ст. 124 ↔ ст. 121: реальна оборонна ситуація та захисна мета ↔ відсутність оборони або заподіяння шкоди після припинення посягання з помсти чи іншого самостійного мотиву.

Для ЄДКІ особливо важливо запам'ятати:

спочатку встановлюємо, чи існував стан необхідної оборони; лише після цього можна вирішувати питання про перевищення її меж.

Без реально існуючого права на оборону **ст. 124 КК застосовувати не можна**. ККС ВС саме такий послідовний аналіз вимагає при розмежуванні правомірної оборони, її перевищення та звичайного умисного заподіяння тяжкої шкоди.

Побої, домашнє насильство та катування: ст. 126, 126-1, 127 КК України

Нормативна основа: ст. 126, 126-1, 127 КК України.

Ці кримінальні правопорушення об'єднує застосування **фізичного або психічного насильства**, однак вони істотно відрізняються за характером насильницьких дій, їх систематичністю, наслідками, спеціальною метою та колом потерпілих.

Основне розмежування:

ст. 126 – фізичний біль без тілесного ушкодження;

ст. 126-1 – систематичне фізичне, психологічне або економічне насильство у сімейних чи близьких відносинах із передбаченими законом наслідками;

ст. 127 – сильний фізичний біль або моральне страждання, заподіяні зі спеціальною метою.

Побої і мордування – ст. 126 КК

Частина 1 ст. 126 КК передбачає відповідальність за *умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень.*

Безпосереднім об'єктом є **здоров'я та фізична недоторканність особи**.

Об'єктивна сторона може виражатися у:

- **ударі**;
- **побоях**;

- інших насильницьких діях, що спричинили фізичний біль.

Обов'язкова негативна ознака:

тілесного ушкодження не повинно бути.

Саме вона є ключовою для відмежування ст. 126 від ст. 125 КК.

Удар і побої

Удар – одноразова насильницька дія, спрямована на тіло іншої людини.

Побої – багаторазове завдання ударів, яке спричиняє фізичний біль, але не утворює тілесного ушкодження.

Інші насильницькі дії можуть полягати, наприклад, у:

- викручуванні рук;
- щипанні;
- стисканні частин тіла;
- тягненні за волосся;
- інших фізичних діях, які спричиняють біль.

Ключовим є саме **фізичний біль без тілесного ушкодження**.

Ст. 126 ⇔ ст. 125 КК

Це основне розмежування.

Ст. 126:

- є фізичний біль;
- **немає тілесного ушкодження**.

Ст. 125:

- є хоча б легке тілесне ушкодження.

Тому:

удар → лише біль → ст. 126;

удар → синець, садно або інше тілесне ушкодження → перевіряємо ст. 125.

Чинна диспозиція ч. 1 ст. 126 прямо закріплює відсутність тілесних ушкоджень як необхідну ознаку цього складу.

Суб'єктивна сторона і суб'єкт ст. 126

Вина – **умисна**.

Особа усвідомлює насильницький характер дій і бажає їх учинити.

Суб'єкт – фізична осудна особа, яка досягла **16-річного віку**.

Кваліфікований склад – ч. 2 ст. 126 КК

Частина 2 ст. 126 передбачає відповідальність за ті самі дії:

- що мають характер **мордування**;
- вчинені **групою осіб**;
- з метою **залякування потерпілого чи його близьких**;
- з мотивів **расової, національної чи релігійної нетерпимості**.

Мордування

Мордування характеризується способом заподіяння фізичного болю, який має **тривалий, багаторазовий або особливо болісний характер**.

Важливо не ототожнювати:

мордування за ст. 126 ↔ катування за ст. 127.

Для катування обов'язковою є **спеціальна мета**, прямо визначена ст. 127 КК. Для мордування за ст. 126 такої мети закон не вимагає.

Домашнє насильство – ст. 126-1 КК

Стаття 126-1 визначає домашнє насильство як **умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства** щодо:

- подружжя;
- колишнього подружжя;
- іншої особи, з якою винний перебуває або перебував у **сімейних чи близьких відносинах**,

якщо така поведінка призводить хоча б до одного із передбачених законом наслідків:

- фізичних страждань;
- психологічних страждань;
- розладів здоров'я;
- втрати працездатності;
- емоційної залежності;
- погіршення якості життя потерпілої особи.

Об'єкт і потерпілий

Безпосередньо охороняються:

- здоров'я;
- фізична та психічна недоторканність;
- свобода;
- гідність;
- нормальні умови життя особи у сімейних або близьких відносинах.

Потерпілий є **спеціальним**: необхідно встановити відповідний сімейний або близький зв'язок із винним.

Спільне проживання на момент учинення правопорушення **не завжди є обов'язковим**, оскільки закон прямо охоплює, зокрема, колишнє подружжя та осіб, які перебували у відповідних відносинах.

Форми домашнього насильства

Стаття 126-1 охоплює три форми:

- **фізичне насильство**;
- **психологічне насильство**;
- **економічне насильство**.

Для складу достатньо систематичного вчинення хоча б однієї форми або різного їх поєднання.

ККС ВС прямо зазначає, що систему можуть утворювати як повторювані дії одного виду, так і комбінація фізичного, психологічного та економічного насильства щодо тієї самої потерпілої особи.

Систематичність

Систематичність – обов'язкова ознака ст. 126-1 КК.

У практиці ККС ВС систематичність визначається як **три або більше акти насильства**.

Закінченим кримінальне правопорушення визнається з моменту вчинення хоча б однієї з передбачених форм насильства **втретє**, якщо внаслідок систематичної поведінки настав хоча б один із наслідків, передбачених ст. 126-1 КК.

При цьому:

- не обов'язково, щоб усі три епізоди були однаковими;
- не обов'язково, щоб особа раніше притягувалася за них до адміністративної відповідальності;
- систематичність може доводитися **будь-якими допустимими доказами**.

Факт попереднього притягнення до адміністративної відповідальності може використовуватися для доведення систематичності, але **не є обов'язковою передумовою** кримінальної відповідальності.

Адміністративна преюдиція не потрібна

Для ст. 126-1 **не потрібно**, щоб особу спочатку двічі притягнули до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 КУпАП.

ККС ВС у справі № 725/4683/20 прямо відкинув такий підхід: вирішальними є **самі факти та обставини попередніх епізодів**, а не те, чи настали за них адміністративно-правові наслідки.

Non bis in idem

Водночас одна й та сама конкретна поведінка не може бути вдруге використана як предмет нового покарання.

ККС ВС розмежовує:

- **врахування попереднього адміністративного епізоду для підтвердження систематичності** – допустиме;
- повторне покарання за **ті самі діяння**, за які особу вже притягнуто до відповідальності, – суперечить принципу **non bis in idem**.

Це відображено, зокрема, у постановах у справах № 585/3184/20 та № 663/3390/19.

Наслідки домашнього насильства

Для закінченого складу недостатньо лише трьох епізодів.

Необхідний хоча б один передбачений законом наслідок:

систематичне насильство + передбачений ст. 126-1 наслідок = закінчений склад.

Тому необхідно встановлювати причинний зв'язок між систематичною поведінкою винного та:

- стражданнями;
- розладом здоров'я;
- втратою працездатності;
- емоційною залежністю;
- погіршенням якості життя.

Ст. 126-1 ↔ одиничний епізод насильства

Якщо щодо подружжя або іншої близької особи вчинено лише **один епізод**, систематичність відсутня.

Тоді залежно від наслідків можливі:

- ст. 125 КК;
- ст. 126 КК;
- інша відповідна кримінально-правова норма;
- або адміністративна відповідальність за наявності її ознак.

ККС ВС також зазначає, що за відсутності систематичності одиничне заподіяння, наприклад, легкого тілесного ушкодження близькій особі кваліфікується за ст. 125 КК, а сімейний характер насильства може враховуватися як обставина, що обтяжує покарання.

Ст. 126-1 та інші кримінальні правопорушення

Стаття 126-1 не завжди поглинає інші кримінальні правопорушення.

Якщо окремий епізод домашнього насильства утворює **самостійний більш тяжкий склад**, який за своїми ознаками не охоплюється ст. 126-1, можлива кваліфікація за сукупністю.

Наприклад:

ст. 126-1 + ст. 122 КК, якщо в межах систематичного домашнього насильства умисно заподіяно середньої тяжкості тілесне ушкодження.

Такий підхід прямо відображений у практиці Верховного Суду.

Домашнє насильство і сексуальне насильство

Сексуальне насильство **не назване серед форм ст. 126-1**.

ККС ВС підкреслює, що сексуальне насильство виходить за межі трьох форм, прямо передбачених ст. 126-1, і за наявності підстав кваліфікується за відповідними статтями КК про кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості.

Суб'єктивна сторона і суб'єкт ст. 126-1

Вина – **умисна**.

Винний усвідомлює систематичний характер своєї насильницької поведінки щодо особи, з якою перебуває або перебував у відповідних відносинах.

Суб'єкт – фізична осудна особа, яка досягла **16-річного віку** та перебуває або перебувала з потерпілим у визначених законом сімейних чи близьких відносинах.

Катування – ст. 127 КК

Частина 1 ст. 127 визначає катування як **будь-яке умисне діяння, спрямоване на заподіяння особі сильного фізичного болю чи морального страждання**, вчинене зі спеціальною метою.

Такою метою є:

- примусити потерпілого або іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі;
- **отримати інформацію або зізнання**;
- покарати потерпілого або іншу особу за вчинені дії чи дії, у вчиненні яких їх підозрюють;
- **залякати** потерпілого або інших осіб.

Об'єкт

Основним безпосереднім об'єктом є:

- здоров'я;
- фізична та психічна недоторканність;
- людська гідність.

Особлива суспільна небезпечність катування пов'язана не просто з насильством, а з використанням **сильного фізичного болю або морального страждання як засобу досягнення спеціальної мети**.

Об'єктивна сторона

Катування може полягати у будь-якому умисному діянні, здатному заподіяти:

- **сильний фізичний біль**;
- або **моральне страждання**.

Закон не обмежує катування лише побиттям.

Спосіб може бути різним, але інтенсивність впливу повинна відповідати ознакам **сильного болю або морального страждання**.

Момент закінчення

Для закінченого складу не потрібно, щоб винний фактично досяг поставленої мети.

Наприклад, якщо катування застосовувалося для одержання зізнання, склад є закінченим незалежно від того, **чи зізналася потерпіла особа**.

Визначальним є:

заподіяння відповідного болю або страждання + спеціальна мета.

Спеціальна мета

Саме вона є ключем до відмежування ст. 127 від ст. 126.

Не кожне надзвичайно жорстоке побиття є катуванням у кримінально-правовому значенні.

Для ст. 127 потрібно встановити одну з цілей, прямо передбачених законом.

Формула:

сильний біль / моральне страждання + спеціальна мета → ст. 127.

Суб'єктивна сторона

Катування вчиняється **умисно**.

Обов'язковою є спеціальна мета, тому цей склад передбачає цілеспрямовану поведінку.

Суб'єкт за ч. 1 і 2 – загальний: фізична осудна особа з **16 років**.

Кваліфікований склад – ч. 2 ст. 127 КК

Частина 2 передбачає катування:

- вчинене **повторно**;
- **за попередньою змовою групою осіб**;
- з метою **дискримінації**, у тому числі з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Катування представником держави – ч. 3 ст. 127 КК

Особливо кваліфікованим є катування, передбачене ч. 1 або 2, вчинене **представником держави, у тому числі іноземної**.

За ч. 3 передбачено позбавлення волі на строк від **семи до дванадцяти років** із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітка до ст. 127 визначає представників держави ширше, ніж лише формальних службових осіб. До них належать також особи, які:

- виступають як офіційні;
- діють з підбурювання представника держави;
- з його відома;
- або за його мовчазної згоди.

Для представників іноземної держави закон також містить спеціальне широке визначення, яке охоплює, зокрема, відповідних державних службовців, військовослужбовців, представників незаконних збройних формувань та окупаційної адміністрації РФ у передбачених законом випадках.

Ст. 126 ↔ ст. 127 КК

Головне розмежування:

Ознака	Ст. 126	Ст. 127
Інтенсивність	фізичний біль	**сильний** фізичний біль або моральне страждання
Тілесне ушкодження	для ч. 1 ст. 126 відсутнє	не є визначальною ознакою
Спеціальна мета	не потрібна	**обов'язкова**
Мордування	можливе за ч. 2	може за способом нагадувати мордування, але має спеціальну мету

Отже:

болісне насильство без спеціальної мети → ст. 126 або інша норма;

сильний біль чи моральне страждання для примусу, покарання, залякування, отримання інформації чи зізнання → ст. 127.

Ст. 126 ↭ ст. 126-1 КК

Ст. 126 може складатися навіть з **одного епізоду** насильства.

Ст. 126-1 обов'язково потребує:

- спеціального потерпілого;
- **систематичності**;
- фізичного, психологічного або економічного насильства;
- передбаченого законом наслідку.

Тому одиничний удар подружжю, який завдав лише фізичного болю без тілесного ушкодження, сам по собі не утворює ст. 126-1, але може підпадати під ст. 126.

Систематичне насильство щодо подружжя з відповідними наслідками → **ст. 126-1**.

Ст. 126-1 ↭ ст. 127 КК

Тут вирішальними є **систематичність, спеціальний потерпілий та мета**.

Ст. 126-1:

- сімейні чи близькі відносини;
- систематичне насильство;
- передбачені законом наслідки;
- спеціальна мета катування не потрібна.

Ст. 127:

- сімейний зв'язок не потрібний;
- систематичність не є обов'язковою;
- необхідний сильний фізичний біль або моральне страждання;
- обов'язкова **спеціальна мета**.

Тому один епізод особливо інтенсивного домашнього насильства, вчинений, наприклад, **для покарання або примусу**, за наявності всіх ознак може утворювати ст. 127 навіть без систематичності, необхідної для ст. 126-1.

Якщо ж у межах систематичного домашнього насильства вчинене окреме діяння, яке самостійно містить усі ознаки катування, питання вирішується за правилами **сукупності кримінальних правопорушень**, якщо один склад не охоплює всі ознаки іншого.

Ст. 127 ↔ тілесні ушкодження

Катування може супроводжуватися тілесними ушкодженнями.

Якщо наслідки насильства виходять за межі того, що охоплюється складом катування, і утворюють самостійний більш тяжкий склад кримінального правопорушення проти здоров'я, необхідно вирішувати питання про **додаткову кваліфікацію** за відповідною статтею КК.

Тому сама наявність тілесного ушкодження не виключає ст. 127; визначальними для катування залишаються: **інтенсивність страждання + спеціальна мета.**

Базова матриця розмежування

Ознака	**ст. 126**	**ст. 126-1**	**ст. 127**
Основна характеристика	фізичний біль	систематичне домашнє насильство	сильний біль / моральне страждання
Систематичність	не обов'язкова	**обов'язкова**	не обов'язкова
Спеціальний потерпілий	ні	**так**	ні
Форми	фізичне насильство	фізичне, психологічне, економічне	будь-яке діяння відповідної інтенсивності
Спеціальна мета	лише для окремої ознаки ч. 2	не потрібна	**обов'язкова**
Тілесне ушкодження	для ч. 1 відсутнє	може бути в межах або потребувати додаткової кваліфікації	можливе
Ключ до кваліфікації	біль без ушкодження	система насильницької поведінки	мета використання сильного болю чи страждання

Кваліфікаційний алгоритм

При застосуванні насильства необхідно встановити:

- **Чи є тілесне ушкодження?**
  - якщо є → перевіряємо ст. 121–125;
  - якщо є лише фізичний біль → можлива ст. 126.
- **Чи перебуває потерпілий із винним у сімейних або близьких відносинах?**
  - якщо так → перевіряємо ст. 126-1.
- **Чи є поведінка систематичною?**
  - три або більше актів → можлива ст. 126-1;
  - одиничний епізод → ст. 126-1 відсутня.
- **Чи настав хоча б один наслідок, передбачений ст. 126-1?**
  - якщо ні → закінчений склад ст. 126-1 відсутній.
- **Чи заподіювався сильний фізичний біль або моральне страждання?**
- **З якою метою це робилося?**
  - примус;
  - отримання інформації чи зізнання;
  - покарання;

- залякування

→ перевіряємо ст. 127.

- **Чи діяв представник держави?**
  - якщо так → перевіряємо ч. 3 ст. 127.
- **Чи утворює конкретний епізод самостійний більш тяжкий склад?**
  - якщо так → вирішуємо питання про кваліфікацію за сукупністю.

Короткий підсумок

Основна формула розмежування:

ст. 126 – умисний фізичний вплив, який спричинив **біль, але не тілесне ушкодження**.

ст. 126-1 – **систематичне** фізичне, психологічне або економічне насильство щодо особи, з якою існують або існували сімейні чи близькі відносини, що спричинило хоча б один передбачений законом наслідок.

ст. 127 – умисне заподіяння **сильного фізичного болю або морального страждання зі спеціальною метою** – примусу, отримання інформації чи зізнання, покарання або залякування.

Для ЄДКІ особливо важливо:

один епізод домашнього насильства ≠ ст. 126-1;

для систематичності за ст. 126-1 потрібно щонайменше три акти, але попереднє адміністративне покарання не є обов'язковою умовою;

мордування ≠ автоматично катування: для ст. 127 необхідна спеціальна мета;

ст. 126-1 не поглинає автоматично більш тяжкі самостійні кримінальні правопорушення, вчинені в межах домашнього насильства.

Погроза вбивством та кримінальні правопорушення, пов'язані із зараженням небезпечними хворобами: ст. 129–133 КК України

Нормативна основа: ст. 129–133 КК України.

До цієї групи належать різні за характером кримінальні правопорушення:

- **погроза вбивством** – ст. 129 КК;
- **поставлення в небезпеку зараження та зараження ВІЛ чи іншою невиліковною інфекційною хворобою, небезпечною для життя** – ст. 130 КК;
- **неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило таке зараження** – ст. 131 КК;
- **розголошення відомостей про відповідний медичний огляд та його результати** – ст. 132 КК;
- **зараження венеричною хворобою** – ст. 133 КК.

Погроза вбивством – ст. 129 КК

Частина 1 ст. 129 КК передбачає відповідальність за **погрозу вбивством, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози**.

Безпосереднім об'єктом є **особиста безпека людини**, її можливість жити без реального страху протиправного позбавлення життя.

Об'єктивна сторона полягає у доведенні до потерпілого інформації про намір **позбавити його життя**.

Погроза може виражатися:

- усно;
- письмово;
- жестами;
- демонстрацією зброї чи іншого предмета;
- через електронні повідомлення;
- іншими діями, зміст яких однозначно або з урахуванням обстановки вказує на загрозу вбивством.

Для ст. 129 недостатньо самого висловлення слів про вбивство. Обов'язкова ознака – **реальність погрози**.

Реальність погрози

Реальність означає наявність **об'єктивних підстав побоюватися, що погроза може бути здійснена**.

Верховний Суд виходить із необхідності враховувати одночасно:

- форму і характер погрози;
- спосіб її висловлення;
- обстановку;
- поведінку винного;
- наявність зброї чи інших засобів;
- попередні відносини між особами;
- попередню поведінку винного;
- сприйняття погрози самим потерпілим.

Тому оцінюються як **об'єктивний**, так і **суб'єктивний** критерії реальності.

Формула:

погроза позбавленням життя + реальні підстави побоюватися її здійснення → ст. 129 КК.

Звичайна емоційна фраза під час сварки, яка за обставинами не могла об'єктивно сприйматися як реальна загроза життю, складу ст. 129 не утворює.

Чи повинен винний справді збиратися вбити потерпілого?

Для ст. 129 вирішальним є не те, чи планував винний фактично реалізувати погрозу, а те, що він **умисно створює для потерпілого реальні підстави побоюватися її здійснення**.

Отже:

реальність погрози ≠ обов'язкова реальна підготовка до вбивства.

Саме тому ст. 129 необхідно відмежовувати від готування та замаху на вбивство.

Ст. 129 ↔ замах на вбивство

Ст. 129 КК – винний погрожує позбавленням життя, створюючи реальні підстави для страху.

Ст. 15 + ст. 115 КК – особа вже починає **безпосередньо реалізовувати прямий умисел на заподіяння смерті**, але смерть не настає з причин, що не залежать від її волі.

Отже:

«я тебе вб'ю» + реальна погроза → ст. 129;

дії, безпосередньо спрямовані на фактичне позбавлення життя → замах на вбивство.

Якщо погроза є лише складовою безпосередньої реалізації умислу на вбивство, самостійна кваліфікація за ст. 129 зазвичай не потрібна; якщо це окремі самостійні епізоди, питання вирішується за правилами сукупності.

Момент закінчення

Склад є **формальним**.

Погроза закінчена з моменту, коли вона:

- доведена до потерпілого;
- і за конкретних обставин створює **реальні підстави побоюватися її здійснення**.

Фактичного заподіяння шкоди здоров'ю чи спроби реалізації погрози не потрібно.

Суб'єктивна сторона і суб'єкт

Вина – **умисна**.

Винний усвідомлює зміст своєї погрози та те, що вона здатна викликати у потерпілого реальне побоювання за життя.

Суб'єкт – фізична осудна особа з **16 років**.

Кваліфікуючі ознаки

Частина 2 ст. 129 передбачає погрозу вбивством:

- вчинену **членом організованої групи**;
- або з мотивів **расової, національної чи релігійної нетерпимості**.

Зараження ВІЛ чи іншою невиліковною інфекційною хворобою – ст. 130 КК

Стаття 130 КК охороняє здоров'я і життя людини від зараження:

- **вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ)**;
- іншою **невиліковною інфекційною хворобою, небезпечною для життя людини**.

Для іншої інфекційної хвороби необхідна сукупність двох характеристик:

невиліковність + небезпечність для життя.

Стаття 130 передбачає декілька різних за конструкцією складів.

Свідоме поставлення в небезпеку зараження – ч. 1 ст. 130 КК

Частина 1 передбачає:

свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження відповідною хворобою.

Головна особливість:

фактичне зараження не потрібне.

Необхідно, щоб поведінка створила **реальну, а не абстрактну можливість зараження**, а винний усвідомлював таку небезпеку.

Склад закінчений з моменту **реального поставлення іншої особи в небезпеку зараження**.

Формула:

реальна небезпека зараження + усвідомлення цієї небезпеки → ч. 1 ст. 130.

Якщо зараження фактично настало, необхідно переходити до аналізу інших частин ст. 130.

Зараження іншої особи – ч. 2 ст. 130 КК

Для ч. 2 необхідні:

- фактичне зараження;
- причинний зв'язок із поведінкою винного;
- знання винного про те, що він є носієм відповідного вірусу.

Склад є **матеріальним** і закінчується з моменту фактичного зараження потерпілого.

Ключове розмежування:

ч. 1 – лише реальна небезпека зараження;

ч. 2 – зараження фактично настало.

Кваліфікований склад – ч. 3 ст. 130 КК

Частина 3 застосовується до зараження, передбаченого ч. 2, якщо воно вчинене:

- щодо **двох чи більше осіб**;
- або щодо **неповнолітнього**.

Умисне зараження – ч. 4 ст. 130 КК

Частина 4 передбачає **умисне зараження** іншої особи ВІЛ або іншою невиліковною інфекційною хворобою, небезпечною для життя.

Саме форма вини відрізняє цю конструкцію від ч. 2.

Формула:

фактичне зараження + умисел саме на зараження → ч. 4 ст. 130.

Якщо особа з прямим умислом здійснює дії, спрямовані на зараження, але зараження з незалежних від неї причин не відбулося, за наявності всіх умов можливий **замах на кримінальне правопорушення, передбачене ч. 4 ст. 130 КК**.

Базова схема ст. 130

Ситуація	**Кваліфікація**
Створено реальну небезпеку, зараження не настало	**ч. 1 ст. 130**
Зараження настало, винний знав про носійство	**ч. 2 ст. 130**
Те саме щодо двох чи більше осіб або неповнолітнього	**ч. 3 ст. 130**
Зараження було саме бажаним або свідомо спрямованим результатом	**ч. 4 ст. 130**

Неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження – ст. 131 КК

Стаття 131 передбачає відповідальність за **неналежне виконання медичним, фармацевтичним або іншим працівником своїх професійних обов'язків внаслідок недбалого чи несумлінного ставлення до них**, якщо це спричинило зараження особи ВІЛ або іншою невиліковною інфекційною хворобою, небезпечною для життя.

Суб'єкт

Суб'єкт є **спеціальним**:

- медичний працівник;
- фармацевтичний працівник;
- інший працівник, професійні обов'язки якого пов'язані з відповідною діяльністю та запобіганням зараженню.

Визначальним є не сама назва професії, а наявність **конкретного професійного обов'язку**, неналежне виконання якого спричинило зараження.

Об'єктивна сторона

Необхідно встановити:

- професійний обов'язок;
- його невиконання або неналежне виконання;
- недбале чи несумлінне ставлення;

- фактичне зараження;
- причинний зв'язок між професійним порушенням і зараженням.

Типовий механізм:

порушення професійних правил → зараження потерпілого.

Без фактичного зараження закінчений склад ст. 131 відсутній.

Суб'єктивна сторона

Характерною є **необережна вина** щодо наслідку.

Саме цим ст. 131 принципово відрізняється від умисного зараження за ч. 4 ст. 130.

Кваліфікований склад

Частина 2 ст. 131 передбачає те саме діяння, якщо воно спричинило зараження **двох чи більше осіб**.

Ст. 130 ⇔ ст. 131 КК

Ст. 130 – зараження або створення небезпеки зараження внаслідок поведінки особи за конструкціями, передбаченими цією статтею.

Ст. 131 – зараження є результатом **неналежного виконання спеціальним суб'єктом професійних обов'язків**.

Отже:

особа знає про небезпеку зараження і свідомо створює її / заражає → ст. 130;

працівник через недбале або несумлінне професійне виконання спричиняє зараження → ст. 131.

Розголошення відомостей про медичний огляд – ст. 132 КК

Стаття 132 захищає **конфіденційність особливо чутливої медичної інформації**.

Предметом розголошення є відомості:

- про проведення медичного огляду особи на виявлення ВІЛ;
- про проведення огляду на іншу невиліковну інфекційну хворобу, небезпечну для життя;
- про захворювання на синдром набутого імунодефіциту – СНІД;
- про **результати відповідного огляду**.

Суб'єкт

Стаття прямо називає:

- **службову особу лікувального закладу**;
- **медичного працівника**;
- допоміжного працівника, який **самочинно здобув відповідну інформацію**.

Для службової особи чи медичного працівника відомості повинні бути отримані у зв'язку з виконанням **службових або професійних обов'язків**.

Об'єктивна сторона і момент закінчення

Розголошення означає незаконне доведення відповідної інформації до особи або осіб, які не мають права на її отримання.

Склад є **формальним**.

Для закінченого кримінального правопорушення не потрібно доводити:

- заподіяння шкоди здоров'ю;
- втрату роботи;

- розірвання сімейних відносин;
- будь-які інші додаткові наслідки.

Достатнім є саме **неправомірне розголошення охоронюваної законом інформації**.

Ст. 132 ↔ ст. 145 КК

Стаття 132 є **спеціальною нормою** щодо конкретно визначених відомостей про обстеження на ВІЛ та відповідні небезпечні невиліковні інфекційні хвороби.

Стаття 145 КК має ширший предмет – **лікарську таємницю** загалом – і передбачає власні додаткові ознаки.

Тому при розголошенні інформації саме про медичний огляд, визначений ст. 132, першочергово перевіряється **спеціальна норма ст. 132 КК**.

Зараження венеричною хворобою – ст. 133 КК

Частина 1 ст. 133 встановлює відповідальність за **зараження іншої особи венеричною хворобою особою, яка знала про наявність у неї цієї хвороби**.

Об'єкт

Безпосереднім об'єктом є **здоров'я іншої людини**.

Об'єктивна сторона

Обов'язковим є **фактичне зараження** потерпілого.

Спосіб передачі сам по собі не є визначальним для складу і залежить від характеру конкретного захворювання.

Необхідно встановити:

поведінка винного → передача збудника → захворювання потерпілого.

Отже, потрібний причинний зв'язок.

На відміну від ч. 1 ст. 130, ст. 133 **не містить самостійного складу лише за поставлення іншої особи в небезпеку зараження венеричною хворобою**.

Тому:

небезпека без фактичного зараження ≠ закінчена ст. 133.

Суб'єкт

Суб'єкт спеціальний:

- фізична осудна особа з **16 років**;
- хвора на венеричну хворобу;
- яка **знає про наявність у себе цієї хвороби**.

Саме доведеність такого знання є обов'язковою.

Якщо особа не знала про захворювання, склад ст. 133 відсутній.

Момент закінчення

Кримінальне правопорушення є закінченим із моменту **фактичного зараження потерпілого**.

Кваліфікуючі ознаки

Частина 2 ст. 133 передбачає:

- вчинення діяння особою, **раніше судимою за зараження іншої особи венеричною хворобою**;
- зараження **двох чи більше осіб**;
- зараження **неповнолітнього**.

Частина 3 застосовується, якщо діяння, передбачені ч. 1 або 2, **спричинили тяжкі наслідки**.

Ст. 130 ⇔ ст. 133 КК

Ключовим є **вид захворювання та конструкція складу**.

Ст. 130:

- ВІЛ;
- або інша **невиліковна інфекційна хвороба, небезпечна для життя**;
- відповідальність можлива навіть за **свідоме поставлення в небезпеку зараження**.

Ст. 133:

- венерична хвороба;
- для закінченого основного складу потрібне **фактичне зараження**;
- винний повинен знати про наявність у себе захворювання.

Отже:

ВІЛ / інша невиліковна небезпечна для життя інфекція → ст. 130;

венерична хвороба → ст. 133.

Ст. 131 ⇔ ст. 140 КК

Стаття 131 є спеціальною нормою щодо наслідку у вигляді зараження **ВІЛ або іншою невиліковною інфекційною хворобою, небезпечною для життя**, через неналежне виконання професійних обов'язків.

Стаття 140 КК передбачає ширший склад неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником, якщо це спричинило **тяжкі наслідки для хворого**.

Тому якщо наслідок спеціально охоплюється ст. 131, застосовується передусім **спеціальна норма**.

Базова матриця ст. 130–133

Стаття	Ключова поведінка	Чи потрібен фактичний наслідок?	Особлива ознака
ч. 1 ст. 130	поставлення в небезпеку зараження	**ні**	реальна небезпека зараження
ч. 2–4 ст. 130	зараження небезпечною невиліковною інфекцією	**так**	знання / умисел залежно від частини
ст. 131	неналежне професійне виконання	**так**	спеціальний суб'єкт, професійна недбалість
ст. 132	розголошення медичної інформації	**ні**	спеціальна конфіденційна інформація
ст. 133	зараження венеричною хворобою	**так**	знання про власне захворювання

Кваліфікаційний алгоритм

При **погрозі** необхідно встановити:

- чи йшлося саме про позбавлення життя;
- чи були **реальні підстави** побоюватися її здійснення;

- чи не перейшов винний уже до безпосередньої реалізації умислу на вбивство;
- чи не передбачена конкретна погроза спеціальною нормою КК.

При зараженні або небезпеці зараження необхідно з'ясувати:

- **яке саме захворювання**;
- чи настало фактичне зараження;
- якщо зараження не настало – чи створено реальну небезпеку за ч. 1 ст. 130;
- чи знав винний про свій стан;
- чи було зараження **умисним**;
- чи настало зараження через **професійне порушення**;
- чи є потерпілих двоє або більше;
- чи є потерпілий неповнолітнім;
- чи настали тяжкі наслідки.

Короткий підсумок

Ст. 129 КК передбачає відповідальність не за будь-які слова про вбивство, а лише за **погрозу, щодо якої існували реальні підстави побоюватися її здійснення**. Реальність встановлюється за сукупністю об'єктивних обставин та сприйняттям потерпілого.

Ст. 130 КК необхідно розмежовувати всередині самої статті:

реальна небезпека без зараження → ч. 1;

фактичне зараження за наявності передбаченого законом знання → ч. 2;

двоє чи більше потерпілих або неповнолітній → ч. 3;

умисне зараження → ч. 4.

Ст. 131 КК застосовується, коли зараження є результатом **неналежного виконання професійних обов'язків спеціальним суб'єктом**.

Ст. 132 КК охороняє конфіденційність відомостей про відповідний медичний огляд і його результати; фактична шкода для закінченого складу не потрібна.

Ст. 133 КК вимагає **фактичного зараження венеричною хворобою** та знання винного про наявність у себе цієї хвороби. На відміну від ст. 130, саме лише поставлення в небезпеку зараження окремого закінченого складу за ст. 133 не утворює.

Незаконне проведення аборту або стерилізації, залишення в небезпеці та ненадання допомоги: ст. 134–136 КК України

Нормативна основа: ст. 134–136 КК України.

Ця група кримінальних правопорушень охоплює посягання на **здоров'я, життя, репродуктивну автономію та безпеку особи**.

Стаття 134 КК встановлює відповідальність за незаконне проведення аборту, примушування до аборту та стерилізації, а також за тяжкі наслідки відповідних дій. Статті 135–136 КК регулюють відповідальність за **ненадання допомоги особі, яка перебуває у небезпечному для життя стані**, однак відрізняються насамперед за наявністю або відсутністю **спеціального юридичного обов'язку піклуватися про потерпілого**.

Незаконне проведення аборту або стерилізації – ст. 134 КК

Чинна ст. 134 КК містить декілька самостійних складів:

- проведення аборту особою, яка **не має спеціальної медичної освіти** – ч. 1;
- **примушування до аборту** без добровільної згоди потерпілої особи – ч. 2;
- незаконне проведення аборту, що спричинило **тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої особи** – ч. 3;
- **примушування до стерилізації** без добровільної згоди потерпілої особи – ч. 4;
- те саме діяння, якщо воно спричинило **смерть потерпілої особи або інші тяжкі наслідки** – ч. 5.

Об'єкт ст. 134 КК

Основним об'єктом є:

- здоров'я людини;
- її репродуктивна свобода;
- право самостійно приймати рішення щодо медичних втручань у репродуктивну сферу.

При примушуванні до аборту або стерилізації додатково посягання спрямоване на **свободу волі та тілесну автономію особи**.

Проведення аборту особою без спеціальної медичної освіти – ч. 1 ст. 134

Для цього складу визначальним є **спеціальний негативний статус суб'єкта**: аборт проводить особа, яка не має спеціальної медичної освіти.

Сам факт бажання вагітної особи зробити аборт або її згода **не усувають кримінальної відповідальності** такої особи за ч. 1 ст. 134.

Склад є закінченим з моменту **фактичного проведення аборту** особою, яка не має відповідної спеціальної медичної освіти.

Для основного складу ч. 1 не потрібно настання додаткової шкоди здоров'ю.

Примушування до аборту – ч. 2 ст. 134 КК

Цей склад охоплює **примушування особи до аборту без її добровільної згоди**.

Визначальними є:

- відсутність добровільного волевиявлення;
- цілеспрямований вплив на потерпілу особу;
- спрямованість такого впливу на примушування її до переривання вагітності.

Примушування може здійснюватися шляхом:

- погроз;
- фізичного або психічного насильства;
- шантажу;
- використання матеріальної чи іншої залежності;
- інших форм незаконного тиску.

Склад не слід ототожнювати з самим незаконним проведенням аборту: **примушування і проведення медичного втручання є різними кримінально-правовими конструкціями**.

Незаконне проведення аборту з тяжкими наслідками – ч. 3 ст. 134 КК

Частина 3 передбачає три альтернативні наслідки:

- **тривалий розлад здоров'я**;
- **безплідність**;
- **смерть потерпілої особи**.

Для кваліфікації необхідно встановити:

- незаконність аборту;
- фактичне настання одного з указаних наслідків;
- причинний зв'язок між проведенням аборту та наслідком.

Це **матеріальний склад**, який є закінченим з моменту настання відповідного наслідку.

Примушування до стерилізації – ч. 4 ст. 134 КК

Частина 4 передбачає відповідальність за **примушування до стерилізації без добровільної згоди потерпілої особи**.

Центральне значення має **відсутність добровільної та вільної згоди**.

Стерилізація як медичне втручання сама по собі не є кримінально протиправною. Кримінально караним за ч. 4 є саме **примушування до неї**.

Кваліфікований склад примушування до стерилізації – ч. 5 ст. 134 КК

Частина 5 передбачає відповідальність, якщо примушування до стерилізації спричинило:

- **смерть потерпілої особи**;
- або **інші тяжкі наслідки**.

Необхідний причинний зв'язок між примушуванням/пов'язаним із ним втручанням та відповідним тяжким результатом.

Ст. 134 ↔ правомірне медичне втручання

Для правомірного проведення аборту чи стерилізації необхідні передбачені законодавством медичні та юридичні умови, насамперед:

- належний суб'єкт;
- дотримання встановленого порядку;
- **добровільна інформована згода** у випадках, коли вона потрібна.

Тому основне розмежування:

медичне втручання за встановленими правилами і за добровільною згодою → кримінальної відповідальності за ст. 134 немає;

проведення аборту неналежним суб'єктом / примушування до аборту чи стерилізації → ст. 134 КК.

Залишення в небезпеці – ст. 135 КК

Частина 1 ст. 135 передбачає відповідальність за **завідоме залишення без допомоги особи**, яка:

- перебуває у **небезпечному для життя стані**;
- позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або інший безпорадний стан,

за умови, що винний:

- **зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати допомогу**;
- або **сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан**.

Об'єкт і потерпілий

Основним об'єктом є **життя та безпека людини**.

Потерпілий повинен одночасно:

- перебувати у стані реальної небезпеки для життя;
- бути **безпорадним**, тобто фактично не мати можливості самостійно захистити себе або звернутися по необхідну допомогу.

Причинами безпорадності закон прямо називає:

- малолітство;
- старість;
- хворобу;
- інший безпорадний стан.

Спеціальний обов'язок піклуватися

Для першої конструкції ст. 135 необхідно встановити **юридичний обов'язок винного піклуватися про потерпілого**.

Такий обов'язок може виникати, зокрема, з:

- закону;
- сімейних відносин;
- договору;
- професійних чи службових функцій;
- фактично взятого на себе обов'язку піклування у відповідних правовідносинах.

Отже, ст. 135 не застосовується до будь-якого випадкового очевидця небезпечної ситуації лише тому, що він міг допомогти.

Особа сама поставила потерпілого в небезпечний стан

Це друга самостійна підстава відповідальності.

Якщо винний **своїми попередніми діями створив небезпечний для життя стан**, він зобов'язаний ужити заходів для допомоги потерпілому.

Типовий приклад – водій, який здійснив наїзд на пішохода і залишив його без допомоги.

ККС ВС наголошує, що для ст. 135 не має значення, чи могла б фактична допомога гарантовано врятувати потерпілого; важливо, що винний усвідомлював небезпечний стан та залишив особу без допомоги.

Завідомість

Обов'язковою суб'єктивною ознакою є **завідомість**.

Винний усвідомлює:

- що потерпілий перебуває у небезпечному для життя стані;
- що він не може самостійно вжити заходів до самозбереження;
- що у винного є обов'язок і можливість надати допомогу або що винний сам створив небезпеку.

Без такого усвідомлення склад ст. 135 відсутній.

Момент закінчення

Основний склад ч. 1 ст. 135 є **формальним**.

Верховний Суд підкреслює, що кримінальне правопорушення є закінченим **із моменту залишення особи без допомоги**, незалежно від того:

- чи настала смерть;
- чи вдалося іншій особі надати допомогу;
- чи могла допомога винного фактично відвернути тяжкий наслідок.

Залишення новонародженої дитини – ч. 2 ст. 135 КК

Частина 2 передбачає спеціальний склад:

залишення в небезпеці матір'ю своєї новонародженої дитини, якщо вона не перебувала в обумовленому пологами стані.

Суб'єкт – спеціальний: **мати новонародженої дитини**.

Застереження про відсутність стану, обумовленого пологами, має принципове значення для відмежування від інших спеціальних конструкцій, пов'язаних із психофізіологічним станом матері після пологів.

Тяжкі наслідки – ч. 3 ст. 135 КК

Частина 3 застосовується, якщо діяння, передбачене ч. 1 або 2, спричинило:

- **смерть особи**;
- або **інші тяжкі наслідки**.

Тут уже необхідно встановити **причинний зв'язок** між залишенням без допомоги і тяжким наслідком.

Ненадання допомоги особі, яка перебуває у небезпечному для життя стані – ст. 136 КК

Стаття 136 КК передбачає відповідальність за:

- **ненадання допомоги** особі, яка перебуває у небезпечному для життя стані, при можливості її надати;
- або **неповідомлення** про такий стан належним установам чи особам.

На відміну від ст. 135, тут за загальним правилом **не вимагається спеціального юридичного обов'язку піклуватися про потерпілого**.

Ч. 1 ст. 136 КК

Для ч. 1 необхідні:

- небезпечний для життя стан потерпілого;
- реальна можливість надати допомогу або повідомити належних осіб;
- бездіяльність винного;
- **тяжке тілесне ушкодження** як наслідок;
- причинний зв'язок між ненаданням допомоги та цим наслідком.

Тому на відміну від ч. 1 ст. 135, цей склад є **матеріальним**.

Без відповідного наслідку ч. 1 ст. 136 не застосовується.

Малолітній потерпілий – ч. 2 ст. 136 КК

Частина 2 встановлює спеціальне правило щодо **малолітнього**, який завідомо перебуває у небезпечному для життя стані.

Кримінально караними є:

- ненадання йому допомоги при можливості її надати;
- або неповідомлення про його стан належним установам чи особам.

Важлива відмінність: для ч. 2 **не потрібно настання тяжкого тілесного ушкодження**.

Склад є закінченим уже з моменту ненадання допомоги або неповідомлення за наявності всіх інших ознак.

Смерть потерпілого – ч. 3 ст. 136 КК

Частина 3 застосовується до діянь, передбачених ч. 1 або 2, якщо вони **спричинили смерть потерпілого**.

Необхідний причинний зв'язок:

ненадання допомоги / неповідомлення → смерть.

Ст. 135 ↔ ст. 136 КК

Це головне кваліфікаційне розмежування цього питання.

Ознака	**ст. 135**	**ст. 136**
Небезпечний для життя стан	обов'язковий	обов'язковий
Безпорадність потерпілого	прямо характерна для основного складу	не є такою ж конструктивною умовою
Спеціальний обов'язок піклуватися	**так**, або винний сам створив небезпеку	**ні**, загальний суб'єкт
Основний склад без тяжкого наслідку	**так**	для ч. 1 – ні
Момент закінчення основного складу	залишення без допомоги	ч. 1 – після тяжкого тілесного ушкодження
Спеціальне правило щодо малолітнього	ч. 2 – мати новонародженої дитини	ч. 2 – будь-який малолітній

Основна формула:

є спеціальний обов'язок піклуватися або винний сам створив небезпеку → ст. 135;

такого обов'язку немає, але особа могла допомогти чи повідомити → перевіряємо ст. 136.

Ст. 135 і причинний зв'язок

Для **ч. 1 ст. 135** причинний зв'язок із подальшою смертю або ушкодженням не є обов'язковим, оскільки основний склад закінчується вже з моменту залишення в небезпеці.

Для **ч. 3 ст. 135** причинний зв'язок із смертю чи іншим тяжким наслідком уже є обов'язковим.

Верховний Суд спеціально наголошує: навіть якщо своєчасна допомога не могла б врятувати потерпілого через несумісні з життям травми, це саме по собі **не усуває відповідальності за основний склад ст. 135**.

Ст. 135 ↔ умисне вбивство

Якщо особа не просто залишає потерпілого у небезпеці, а використовує бездіяльність як **спосіб умисного позбавлення його життя**, необхідно перевіряти ст. 115 КК.

Наприклад:

обов'язок допомогти + усвідомлення небезпеки + бажання смерті або свідоме її припущення через ненадання допомоги → можливе умисне вбивство шляхом бездіяльності.

Тому ст. 135 не повинна використовуватися для заниження кваліфікації, якщо бездіяльність фактично охоплювалася умислом на смерть.

Ст. 136 ↔ ст. 139 КК

Стаття 136 має **загальний характер** щодо ненадання допомоги особі в небезпечному для життя стані.

Стаття 139 КК є спеціальною нормою щодо **медичного працівника**, який без поважних причин не надає допомоги хворому, хоча відповідно до встановлених правил зобов'язаний це зробити.

Тому якщо ненадання допомоги безпосередньо пов'язане зі спеціальним професійним обов'язком медичного працівника щодо хворого, першочергово перевіряється **ст. 139 КК**.

Ст. 135 ↔ ст. 119 КК

Якщо винний необережно створив небезпечний стан, а надалі залишив потерпілого без допомоги, можливе питання про сукупність різних кримінально-правових наслідків.

Якщо смерть настала через необережність, необхідно визначити:

- що саме стало юридично значущою причиною смерті;
- чи охоплюється наслідок спеціальною кваліфікованою частиною ст. 135;
- чи є підстави для застосування іншої норми щодо необережного заподіяння смерті.

Механічно кваліфікувати кожен випадок смерті залишеної особи одночасно за ст. 135 і 119 не можна – необхідний аналіз конкретної конструкції вини та причинності.

Суб'єктивна сторона ст. 135 і 136 КК

Для ст. 135 характерне **умисне ставлення до самого залишення без допомоги**: винний завідомо усвідомлює небезпечний стан особи та свідомо її залишає.

Щодо тяжких наслідків за ч. 3 можлива інша форма психічного ставлення, яка має встановлюватися окремо.

За ст. 136 особа усвідомлює небезпечний стан і можливість допомогти або повідомити відповідні установи, але цього не робить; щодо передбачених статтею тяжких наслідків необхідно встановлювати відповідну форму вини.

Суб'єкт

За загальним правилом суб'єкт ст. 134–136 – фізична осудна особа, яка досягла **16-річного віку**.

Водночас окремі склади містять спеціальні характеристики:

- ч. 1 ст. 134 – особа **без спеціальної медичної освіти**, яка проводить аборт;
- ч. 2 ст. 135 – **мати новонародженої дитини**;
- ч. 1 ст. 135 – особа, яка має спеціальний обов'язок піклуватися про потерпілого, або особа, яка сама створила небезпечний стан.

Базова матриця розмежування

Ситуація	**Кваліфікація**
Аборт проводить особа без спеціальної медичної освіти	**ч. 1 ст. 134**
Примушування до аборту без добровільної згоди	**ч. 2 ст. 134**
Незаконний аборт спричинив тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть	**ч. 3 ст. 134**
Примушування до стерилізації	**ч. 4 ст. 134**
Примушування до стерилізації спричинило смерть або інші тяжкі наслідки	**ч. 5 ст. 134**
Особа має обов'язок піклуватися про потерпілого або сама створила небезпеку і залишає його	**ст. 135**
Такого спеціального обов'язку немає, але особа може допомогти чи повідомити	**ст. 136**

Кваліфікаційний алгоритм

При втручанні у репродуктивну сферу необхідно з'ясувати:

- хто здійснював медичне втручання;
- чи мав він належну спеціальну медичну освіту;
- чи була **добровільна згода**;
- чи мало місце примушування;
- чи настали тривалий розлад здоров'я, безплідність, смерть або інші тяжкі наслідки;

- чи існує причинний зв'язок між діянням та наслідками.

При ненаданні допомоги необхідно встановити:

- чи перебував потерпілий у **небезпечному для життя стані**;
- чи був він безпорадним;
- чи знав про це винний;
- чи мав винний реальну можливість допомогти;
- **чи був він юридично зобов'язаний піклуватися про потерпілого**;
- чи сам він поставив потерпілого у небезпечний стан;
- якщо такого спеціального обов'язку немає – чи є ознаки ст. 136;
- чи є потерпілий малолітнім;
- чи настали тяжкі тілесні ушкодження, смерть або інші тяжкі наслідки;
- чи перебувають вони у причинному зв'язку з бездіяльністю.

Короткий підсумок

Ст. 134 КК охоплює різні посягання на репродуктивну автономію: проведення аборту неналежним суб'єктом, примушування до аборту та стерилізації, а також тяжкі наслідки таких діянь. Центральними критеріями є **належність суб'єкта, добровільна згода та наслідки**.

Ст. 135 КК застосовується, коли особа **завідомо залишає потерпілого у небезпечному для життя безпорадному стані**, будучи зобов'язаною піклуватися про нього, маючи можливість допомогти, або коли вона **сама створила цей небезпечний стан**. Основний склад закінчений уже з моменту залишення без допомоги.

Ст. 136 КК застосовується до особи, яка **не має такого спеціального обов'язку**, але може надати допомогу чи повідомити належних осіб. Для ч. 1 потрібен наслідок у вигляді тяжкого тілесного ушкодження; щодо малолітнього ч. 2 встановлює відповідальність уже за саме ненадання допомоги або неповідомлення.

Основне розмежування для ЄДКІ:

ст. 135 ⇔ ст. 136 = спеціальний обов'язок піклуватися / власне створення небезпеки ⇔ загальний обов'язок не залишатися пасивним за реальної можливості допомогти.

Також важливо пам'ятати: **для ст. 135 не має вирішального значення, чи гарантовано врятувала б допомога потерпілого і чи допоміг йому хтось інший** – це не усуває відповідальності за саме завідоме залишення в небезпеці.

Кримінальні правопорушення щодо дітей та неналежного виконання професійних обов'язків медичними працівниками: ст. 137–140 КК України

Нормативна основа: ст. 137–140 КК України.

Ці норми охороняють життя і здоров'я особи у ситуаціях, коли безпека потерпілого залежить від **належного виконання спеціальних професійних або службових обов'язків**.

Стаття 137 стосується охорони життя і здоров'я **неповнолітніх** особами, на яких покладено відповідні професійні чи службові обов'язки.

Стаття 138 встановлює відповідальність за **незаконну лікувальну діяльність особи без належної медичної освіти та без спеціального дозволу**, якщо це спричинило тяжкі наслідки.

Стаття 139 передбачає відповідальність медичного працівника за **ненадання допомоги хворому без поважних причин**, коли він зобов'язаний її надати.

Стаття 140 охоплює **невиконання або неналежне виконання медичним чи фармацевтичним працівником професійних обов'язків** через недбале або несумлінне ставлення до них, якщо це спричинило тяжкі наслідки.

Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей – ст. 137 КК

Частина 1 ст. 137 КК передбачає:

«Невиконання або неналежне виконання професійних чи службових обов'язків щодо охорони життя та здоров'я неповнолітніх внаслідок недбалого або несумлінного до них ставлення, якщо це спричинило істотну шкоду здоров'ю потерпілого».

Частина 2 передбачає відповідальність, якщо ті самі діяння спричинили **смерть неповнолітнього або інші тяжкі наслідки**.

Потерпілий за ст. 137 КК

Потерпілим є **неповнолітня особа**, тобто особа, яка не досягла 18-річного віку.

Особливий захист пояснюється тим, що неповнолітній часто не здатний повною мірою самостійно забезпечити власну безпеку і залежить від належної поведінки осіб, яким доручено його виховання, навчання, нагляд, відпочинок або іншу діяльність.

Об'єктивна сторона ст. 137 КК

Можливі дві форми поведінки:

- **невиконання** професійного чи службового обов'язку;
- **неналежне виконання** такого обов'язку.

Необхідно встановити:

- конкретний професійний або службовий обов'язок щодо охорони життя чи здоров'я неповнолітнього;
- його порушення;
- недбале або несумлінне ставлення до виконання;
- наслідок;
- причинний зв'язок між порушенням і наслідком.

Отже:

спеціальний обов'язок щодо дитини + його неналежне виконання + передбачений законом наслідок + причинний зв'язок → ст. 137 КК.

Наслідки за ст. 137 КК

Для **ч. 1** необхідна **істотна шкода здоров'ю потерпілого**.

Для **ч. 2**:

- смерть неповнолітнього;
- або інші тяжкі наслідки.

Отже, склад є **матеріальним**: саме порушення правил чи неналежний нагляд без передбаченого законом наслідку не утворює закінченого складу ст. 137.

Суб'єкт ст. 137 КК

Суб'єкт спеціальний – особа, на яку покладено **професійні або службові обов'язки щодо охорони життя та здоров'я неповнолітніх**.

Це можуть бути, залежно від конкретних функцій:

- вихователі;
- педагоги;

- працівники дитячих закладів;
- працівники таборів і закладів відпочинку;
- тренери;
- керівники та інші особи, відповідальні за організацію безпечного перебування дітей.

Вирішальним є не назва посади, а **реально покладений обов'язок забезпечувати життя і здоров'я неповнолітніх**.

Так, ККС ВС визнав обґрунтованою відповідальність за ч. 2 ст. 137 керівника благодійної організації, який організував дитячий відпочинок у наметах біля не облаштованої для цього водойми, що спричинило утоплення малолітнього. Суд виходив із фактичних організаційно-розпорядчих функцій та обов'язків із забезпечення безпеки дітей.

Суб'єктивна сторона ст. 137 КК

Неналежне виконання обов'язків зумовлене **недбалим або несумлінним ставленням** до них.

Щодо суспільно небезпечних наслідків характерною є **необережна форма вини**.

Якщо ж особа умисно заподіює дитині шкоду здоров'ю або смерть, вчинене виходить за межі ст. 137 і кваліфікується за відповідними умисними кримінальними правопорушеннями.

Ст. 137 ↔ ст. 135 КК

Ст. 137 передбачає неналежне виконання **професійних або службових обов'язків щодо охорони дітей**, яке спричинило істотну шкоду, смерть або інший тяжкий наслідок.

Ст. 135 охоплює завідоме залишення без допомоги особи в небезпечному для життя безпорадному стані, якщо винний зобов'язаний піклуватися про неї або сам створив небезпечний стан.

Отже:

неналежна організація нагляду / безпеки дітей із наслідком → ст. 137;

завідоме залишення конкретної безпорадної особи в уже існуючому небезпечному для життя стані → ст. 135.

Незаконна лікувальна діяльність – ст. 138 КК

Стаття 138 встановлює відповідальність за **заняття лікувальною діяльністю без спеціального дозволу, здійснюване особою, яка не має належної медичної освіти, якщо це спричинило тяжкі наслідки для хворого**.

Об'єкт

Безпосередній об'єкт – **здоров'я людини та встановлений порядок здійснення лікувальної діяльності**.

Об'єктивна сторона

Для ст. 138 необхідна сукупність:

- фактичне **заняття лікувальною діяльністю**;
- відсутність спеціального дозволу;
- відсутність у особи **належної медичної освіти**;
- тяжкі наслідки для хворого;
- причинний зв'язок між незаконною лікувальною діяльністю та цими наслідками.

Отже, однієї лише відсутності освіти чи дозволу недостатньо.

Склад є **матеріальним** і закінчується лише після настання тяжких наслідків.

Заняття лікувальною діяльністю

Йдеться саме про здійснення діяльності лікувального характеру, тобто дій, спрямованих на:

- діагностику;
- лікування;
- лікувальні маніпуляції;
- застосування методів або засобів лікування.

Разова побутова допомога сама по собі не тотожна «заняттю лікувальною діяльністю».

Суб'єкт ст. 138 КК

Суб'єкт має спеціальну негативну характеристику:

особа не має належної медичної освіти і здійснює лікувальну діяльність **без спеціального дозволу**.

Тому ст. 138 принципово відрізняється від ст. 140, де суб'єктом, навпаки, є **медичний або фармацевтичний працівник**, який має професійний статус, але неналежно виконує свої обов'язки.

Ст. 138 ⇹ ст. 140 КК

Ст. 138:

особа **не має належної медичної освіти** та незаконно займається лікувальною діяльністю.

Ст. 140:

особа є **медичним або фармацевтичним працівником**, але неналежно виконує свої професійні обов'язки.

Формула:

немає належної медичної освіти + незаконна лікувальна діяльність + тяжкі наслідки → ст. 138;

є професійний статус медичного/фармацевтичного працівника + неналежне виконання обов'язків + тяжкі наслідки → ст. 140.

Ненадання допомоги хворому медичним працівником – ст. 139 КК

Частина 1 ст. 139 передбачає відповідальність за **ненадання без поважних причин допомоги хворому медичним працівником**, який згідно з установленими правилами зобов'язаний її надати, якщо йому **завідомо відомо, що це може мати тяжкі наслідки для хворого**.

Частина 2 передбачає відповідальність, якщо це діяння спричинило:

- смерть хворого;
- або інші тяжкі наслідки.

Потерпілий

Потерпілий – **хворий**, тобто особа, яка потребує медичної допомоги.

Суб'єкт

Суб'єкт спеціальний – **медичний працівник**, який:

- відповідно до встановлених правил був зобов'язаний надати допомогу;
- мав можливість її надати.

Сам професійний статус медичного працівника недостатній: потрібно встановити **конкретний обов'язок надати допомогу саме в цій ситуації**.

Об'єктивна сторона

Стаття 139 передбачає саме **ненадання допомоги**.

Тобто медичний працівник фактично **не вчиняє необхідних дій**, хоча:

- повинен був їх учинити;

- міг це зробити;
- поважних причин для ненадання допомоги не було.

Поважні причини

Ненадання допомоги не утворює ст. 139, якщо медичний працівник **об'єктивно не мав можливості її надати**.

Наприклад, оцінюватися можуть:

- відсутність необхідних об'єктивних можливостей;
- непереборні обставини;
- відсутність доступу до потерпілого;
- інші фактичні перешкоди, що виключали можливість професійного втручання.

Поважність причин завжди визначається з урахуванням конкретних обставин.

Завідомість

Для ч. 1 ст. 139 необхідно, щоб медичному працівникові було **завідомо відомо**, що ненадання допомоги може спричинити тяжкі наслідки.

Це важлива суб'єктивна ознака.

Отже, медичний працівник:

- усвідомлює стан хворого;
- усвідомлює необхідність допомоги;
- знає про можливість тяжких наслідків;
- але без поважних причин допомоги не надає.

Момент закінчення

Ч. 1 ст. 139 не вимагає фактичного настання тяжких наслідків.

Достатньо:

ненадання допомоги + відсутність поважної причини + завідоме усвідомлення можливості тяжких наслідків.

За **ч. 2** необхідні вже фактичні:

- смерть;
- або інші тяжкі наслідки,

а також причинний зв'язок із ненаданням допомоги.

Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником – ст. 140 КК

Частина 1 ст. 140 передбачає **невиконання чи неналежне виконання медичним або фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків внаслідок недбалого чи несумлінного до них ставлення, якщо це спричинило тяжкі наслідки для хворого**.

Частина 2 передбачає відповідальність за те саме діяння, якщо воно спричинило **тяжкі наслідки неповнолітньому**.

Об'єкт

Об'єктом є:

- життя та здоров'я пацієнта;
- належний порядок надання професійної медичної чи фармацевтичної допомоги.

Суб'єкт

Суб'єкт спеціальний:

- **медичний працівник**;
- **фармацевтичний працівник**.

Вирішальними є:

- професійна кваліфікація;
- покладений на особу конкретний професійний обов'язок;
- можливість його належного виконання.

Об'єктивна сторона

Може полягати у:

- **повному невиконанні** необхідної професійної дії;
- **неналежному виконанні** такої дії.

Типові форми можуть включати:

- несвоєчасне встановлення діагнозу;
- непроведення необхідного обстеження;
- неправильну оцінку результатів досліджень;
- несвоєчасне призначення або проведення лікування;
- порушення правил проведення медичної маніпуляції;
- неналежний післяопераційний нагляд;
- інше порушення конкретного професійного стандарту.

Верховний Суд, наприклад, визнав ознаки ст. 140 у діях хірурга, який несвоєчасно встановив діагноз неповнолітньому, не провів необхідних додаткових досліджень, що відтермінувало оперативне втручання і перебувало у причинному зв'язку зі смертю хворого.

Не будь-яка лікарська помилка утворює ст. 140

Для кримінальної відповідальності недостатньо лише того, що лікування виявилося неефективним або хворий помер.

Необхідно довести:

- **який конкретно професійний обов'язок існував**;
- у чому полягало його порушення;
- що медичний працівник **реально міг діяти належним чином**;
- що порушення було наслідком недбалого або несумлінного ставлення;
- що саме це порушення перебуває у **причинному зв'язку з тяжким наслідком**.

Верховний Суд у 2025 р. зазначав, що кримінальна відповідальність медичного працівника за ст. 140 виключається, якщо він не мав можливості належно виконати свої обов'язки через неявку пацієнта на необхідний прийом, за умови належного інформування пацієнта про ризики недотримання лікарських рекомендацій.

Причинний зв'язок за ст. 140 КК

Це одна з центральних ознак складу.

Необхідно встановити:

конкретне професійне порушення → погіршення стану / інший тяжкий наслідок.

Недостатньо послідовності:

«медичне лікування було → пацієнт помер».

Потрібно довести, що належне виконання конкретного професійного обов'язку могло запобігти відповідному розвитку подій, а встановлене порушення було юридично значущою причиною тяжкого наслідку.

Порушення клінічних протоколів та стандартів

Нормативні й професійні стандарти мають суттєве значення для визначення того:

- **як саме повинен був діяти медичний працівник**;
- у чому конкретно полягало відхилення від належної професійної поведінки.

У практиці ККС ВС порушення клінічних протоколів враховується як одна з ключових обставин для встановлення неналежного виконання професійних обов'язків та причинного зв'язку.

Водночас сам факт формального відступу від певного протоколу **ще не достатній**: потрібно встановити його зв'язок із тяжким наслідком.

Суб'єктивна сторона ст. 140 КК

Діяння характеризується **недбалим або несумлінним ставленням до професійних обов'язків**.

Щодо тяжких наслідків характерною є **необережна вина**.

Тому ст. 140 не застосовується, якщо медичний працівник **умисно бажає заподіяти пацієнтові смерть або тілесне ушкодження**: у такому разі необхідно кваліфікувати відповідне умисне кримінальне правопорушення.

Необережне співзаподіяння

Тяжкий наслідок може бути результатом неналежних професійних дій **кількох медичних працівників**.

ККС ВС визнав можливість так званого **необережного співзаподіяння**, якщо причинний зв'язок із тяжким наслідком встановлено щодо професійних порушень кожного з медичних працівників.

Наприклад, під час операції один хірург безпосередньо допустив небезпечне ускладнення, а інший не розпізнав його та не вжив необхідних заходів; якщо порушення обох перебувають у причинному зв'язку зі смертю, кожен може нести самостійну відповідальність за ст. 140 КК.

Це **не співучасть у класичному розумінні**, оскільки співучасть відповідно до ст. 26 КК передбачає умисне спільне вчинення умисного кримінального правопорушення.

Ч. 1 ⇔ ч. 2 ст. 140 КК

Основне розмежування пов'язане з **потерпілим**.

Ч. 1 – тяжкі наслідки для хворого загалом.

Ч. 2 – тяжкі наслідки для **неповнолітнього**.

Отже, якщо неналежне виконання професійних обов'язків медичним працівником спричинило тяжкі наслідки дитині, застосовується **ч. 2 ст. 140 КК**.

Ст. 139 ⇔ ст. 140 КК

Це основне розмежування у медичному блоці.

Ст. 139 КК:

медичний працівник **взагалі не надає необхідної допомоги**, хоча:

- зобов'язаний її надати;
- може це зробити;
- немає поважної причини;
- завідомо знає про можливість тяжких наслідків.

Ст. 140 КК:

медичний або фармацевтичний працівник:

- приступає до виконання професійних функцій, але виконує їх **неналежно**;
- або не виконує конкретний професійний обов'язок через **недбале чи несумлінне ставлення**;

- і це фактично спричиняє тяжкі наслідки.

У спрощеному вигляді:

відмова / повне ненадання допомоги при усвідомленні небезпеки → ст. 139;

медична допомога чи професійна діяльність здійснюється неналежно → ст. 140.

Ще одна важлива різниця: наслідки

Ч. 1 ст. 139 – фактичний тяжкий наслідок **не обов'язковий**.

Ст. 140 – тяжкий наслідок є **обов'язковою конструктивною ознакою**.

Отже:

ненадання допомоги без наслідку, але за завідомої загрози тяжких наслідків → можлива ч. 1 ст. 139;

неналежне лікування без тяжкого наслідку → закінченої ст. 140 немає.

Ст. 140 ↔ ст. 137 КК щодо неповнолітнього

Якщо потерпілим є дитина, сама ця обставина ще не визначає автоматично ст. 137.

Необхідно встановити **характер спеціального обов'язку винного**.

Ст. 137 – професійний або службовий обов'язок забезпечувати **охорону життя і здоров'я неповнолітніх** у процесі нагляду, навчання, виховання, організації відпочинку тощо.

Ст. 140 ч. 2 – саме **професійний медичний або фармацевтичний обов'язок щодо лікування чи медичної допомоги неповнолітньому пацієнтові**.

Тому при неналежному лікуванні дитини медичним працівником спеціальною нормою є **ч. 2 ст. 140 КК**.

Ст. 140 ↔ ст. 119 КК

Якщо смерть пацієнта спричинена через необережність медичного працівника саме внаслідок **неналежного виконання його професійних обов'язків**, застосовується спеціальна норма **– ст. 140 КК**.

Ст. 119 є загальною нормою про необережне заподіяння смерті.

Отже:

необережна смерть у зв'язку з неналежною професійною медичною діяльністю → ст. 140;

необережне заподіяння смерті поза спеціальною медичною професійною ситуацією → перевіряємо ст. 119.

Внутрішньоутробна смерть плоду та ст. 140 КК

ККС ВС висловив важливу позицію: якщо лікар акушер-гінеколог неналежно виконав професійні обов'язки щодо вагітної і це спричинило **внутрішньоутробну смерть плоду**, такі тяжкі наслідки оцінюються як заподіяні **вагітній жінці**, оскільки до народження плід розглядається у цьому контексті як частина її організму.

Тому така ситуація кваліфікувалася за **ч. 1 ст. 140**, а не за ч. 2 як заподіяння наслідків неповнолітньому.

Це важливе кваліфікаційне правило для тестових фабул.

Базова матриця ст. 137–140 КК

Стаття	Суб'єкт	Основна поведінка	Обов'язковий наслідок
ст. 137	особа з професійним/службовим обов'язком щодо дітей	неналежна охорона життя і здоров'я неповнолітніх	істотна шкода; у ч. 2 – смерть або інші тяжкі наслідки
ст. 138	особа без належної медичної освіти	незаконна лікувальна діяльність	**тяжкі наслідки**
ч. 1 ст. 139	медичний працівник	ненадання допомоги без поважної причини	фактичний тяжкий наслідок **не потрібний**
ч. 2 ст. 139	медичний працівник	те саме	смерть або інші тяжкі наслідки
ст. 140	медичний або фармацевтичний працівник	неналежне професійне виконання	**тяжкі наслідки**

Кваліфікаційний алгоритм

При посяганні на життя чи здоров'я дитини необхідно з'ясувати:

- чи мав винний **професійний або службовий обов'язок щодо охорони життя і здоров'я неповнолітнього**;
- у чому конкретно полягало невиконання чи неналежне виконання;
- чи настала істотна шкода здоров'ю, смерть або інші тяжкі наслідки;
- чи перебувають вони у причинному зв'язку з порушенням;
- якщо винний є медичним працівником – чи не йдеться про спеціальний склад **ст. 139 або 140**.

При медичній діяльності необхідно встановити:

- **чи має особа належну медичну освіту та професійний статус**;
- якщо ні й вона незаконно займається лікувальною діяльністю → перевіряємо **ст. 138**;
- якщо це медичний працівник – чи він **відмовився/не надав допомогу**, чи **надав її неналежно**;
- повне ненадання без поважної причини за завідомого усвідомлення ризику → **ст. 139**;
- неналежне виконання професійних обов'язків через недбале чи несумлінне ставлення → **ст. 140**;
- чи настали тяжкі наслідки;
- чи існує **прямий причинний зв'язок** між конкретним професійним порушенням та наслідком;
- чи мав медичний працівник **реальну можливість діяти належно**;
- чи є пацієнт неповнолітнім → для ст. 140 перевіряємо **ч. 2**.

Короткий підсумок

Ст. 137 КК охоплює неналежне виконання професійних чи службових обов'язків щодо **охорони життя і здоров'я неповнолітніх**, якщо це спричинило істотну шкоду, а за ч. 2 – смерть або інші тяжкі наслідки. Вирішальним є **реальний спеціальний обов'язок забезпечувати безпеку дитини**.

Ст. 138 КК – це **незаконна лікувальна діяльність особи без належної медичної освіти і без спеціального дозволу**, яка спричинила тяжкі наслідки.

Ст. 139 КК – ненадання медичним працівником допомоги хворому без поважної причини за завідомого усвідомлення можливості тяжких наслідків. Для ч. 1 фактичні тяжкі наслідки не потрібні; для ч. 2 потрібні смерть або інші тяжкі наслідки.

Ст. 140 КК – невиконання або неналежне виконання **медичним чи фармацевтичним працівником професійних обов'язків** через недбале або несумлінне ставлення, яке спричинило тяжкі наслідки. Для кримінальної відповідальності необхідно довести не просто несприятливий результат лікування, а **конкретне професійне порушення, реальну можливість діяти належно та причинний зв'язок із тяжким наслідком**.

Основні розмежування для ЄДКІ:

ст. 138 ↔ ст. 140: немає належної медичної освіти й незаконно лікує ↔ має професійний статус, але неналежно виконує обов'язки;

ст. 139 ↔ ст. 140: ненадання допомоги ↔ **неналежне надання / виконання професійних обов'язків**;

ст. 137 ↔ ч. 2 ст. 140: загальний професійний чи службовий обов'язок забезпечувати безпеку дитини ↔ спеціальний **медичний обов'язок щодо лікування неповнолітнього пацієнта**;

ст. 119 ↔ ст. 140: загальне необережне заподіяння смерті ↔ спеціальна необережна відповідальність за смерть чи інший тяжкий наслідок унаслідок неналежної професійної медичної діяльності.

Порушення прав пацієнта, незаконні досліди над людиною, трансплантація, насильницьке донорство та порушення лікарської таємниці: ст. 141–145 КК України

Нормативна основа: ст. 141–145 КК України.

До цієї групи належать:

- **порушення прав пацієнта** при клінічних випробуваннях лікарських засобів – ст. 141 КК;
- **незаконне проведення дослідів над людиною** – ст. 142 КК;
- **порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини** – ст. 143 КК;
- **насильницьке донорство** – ст. 144 КК;
- **незаконне розголошення лікарської таємниці** – ст. 145 КК.

Ці склади охороняють не лише життя та здоров'я, а й **тілесну автономію, добровільність медичного втручання, свободу волевиявлення, конфіденційність медичної інформації та встановлений порядок проведення біомедичних втручань**.

Порушення прав пацієнта – ст. 141 КК

Стаття 141 передбачає відповідальність за проведення **клінічних випробувань лікарських засобів**:

- без письмової згоди пацієнта або його законного представника;
- або стосовно неповнолітнього чи недієздатного,

якщо такі дії спричинили **смерть пацієнта або інші тяжкі наслідки**.

Об'єкт і потерпілий

Об'єктом є:

- життя і здоров'я пацієнта;

- його право на **вільне та усвідомлене волевиявлення щодо участі у клінічному випробуванні**;
- встановлений порядок клінічних випробувань лікарських засобів.

Потерпілим є **пацієнт, щодо якого проводиться клінічне випробування**.

Об'єктивна сторона

Для ст. 141 необхідна сукупність:

- проведення саме **клінічного випробування лікарського засобу**;
- порушення передбаченої законом умови щодо згоди або спеціального статусу потерпілого;
- смерть пацієнта або інші тяжкі наслідки;
- причинний зв'язок між незаконним проведенням випробування та наслідком.

Склад є **матеріальним**.

Сам факт порушення процедури без смерті чи інших тяжких наслідків **не утворює закінченого складу ст. 141 КК**.

Добровільна згода

Центральною гарантією є **вільна, належно оформлена згода**.

Відсутність письмової згоди має кримінально-правове значення лише у поєднанні з передбаченими ст. 141 тяжкими наслідками.

Ст. 141 ⇹ правомірне клінічне випробування

Правомірне випробування:

- здійснюється відповідно до встановленої процедури;
- за необхідної згоди;
- із дотриманням вимог щодо категорії пацієнта.

Ст. 141:

- порушено спеціальні умови проведення;
- і це спричинило смерть або інші тяжкі наслідки.

Отже:

процедурне порушення + тяжкий наслідок + причинний зв'язок → ст. 141 КК.

Незаконне проведення дослідів над людиною – ст. 142 КК

Частина 1 ст. 142 передбачає відповідальність за **незаконне проведення медико-біологічних, психологічних або інших дослідів над людиною**, якщо це створювало небезпеку для її життя чи здоров'я.

Об'єкт

Об'єктом є:

- життя;
- здоров'я;
- тілесна та психічна недоторканність;
- право особи не бути об'єктом незаконного експерименту.

Об'єктивна сторона

Необхідні:

- проведення **досліду над людиною**;
- незаконність такого досліду;

- створення **реальної небезпеки для життя або здоров'я**.

Для ч. 1 фактичне тілесне ушкодження або смерть **не потрібні**.

Отже, ст. 142 відрізняється від багатьох матеріальних складів тим, що достатньо **створення небезпеки**.

Формула:

незаконний дослід + реальна небезпека для життя чи здоров'я → ч. 1 ст. 142.

Види дослідів

Стаття прямо називає:

- медико-біологічні;
- психологічні;
- **інші досліди над людиною**.

Отже, перелік є відкритим.

Кваліфікуючі ознаки

Частина 2 передбачає дії, вчинені:

- щодо **неповнолітнього**;
- щодо **двох або більше осіб**;
- шляхом **примушування**;
- шляхом **обману**;
- а також якщо вони спричинили **тривалий розлад здоров'я потерпілого**.

Ст. 141 ↭ ст. 142 КК

Ці статті не можна ототожнювати.

Ст. 141:

- тільки **клінічні випробування лікарських засобів**;
- спеціально визначене порушення щодо згоди/категорії пацієнта;
- обов'язкові смерть або інші тяжкі наслідки.

Ст. 142:

- ширше коло медико-біологічних, психологічних та інших дослідів;
- достатньо створення **небезпеки для життя або здоров'я**;
- фактичний тяжкий наслідок для ч. 1 не обов'язковий.

Отже:

клінічне випробування лікарського засобу + тяжкий наслідок → перевіряємо ст. 141;

інший незаконний дослід + реальна небезпека → ст. 142.

Порушення порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини – ст. 143 КК

Чинна ст. 143 містить кілька самостійних складів.

Умисне порушення встановленого порядку трансплантації – ч. 1 ст. 143

Частина 1 охоплює:

- **умисне порушення встановленого законом порядку застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини**;
- якщо це спричинило **істотну шкоду здоров'ю потерпілого**.

Склад є **матеріальним**.

Необхідні:

порушення порядку → істотна шкода здоров'ю → причинний зв'язок.

Без істотної шкоди закінченої ч. 1 ст. 143 немає.

Вилучення анатомічних матеріалів шляхом примушування або обману – ч. 2 ст. 143

Частина 2 передбачає:

вилучення у людини шляхом примушування або обману її анатомічних матеріалів з метою їх трансплантації.

Ключові ознаки:

- фактичне вилучення анатомічного матеріалу;
- **примушування або обман**;
- спеціальна мета – **трансплантація**.

Отже:

вилучення + примушування/обман + мета трансплантації → ч. 2 ст. 143.

Кваліфіковане вилучення – ч. 3 ст. 143

Частина 3 застосовується до дій за ч. 2, якщо вони вчинені щодо особи, яка:

- перебуває у **безпорадному стані**;
- або перебуває у **матеріальній чи іншій залежності від винного**.

Незаконна торгівля анатомічними матеріалами – ч. 4 ст. 143

Самостійним складом є **незаконна торгівля анатомічними матеріалами людини**.

Тут визначальною є вже не процедура медичного вилучення як така, а **незаконний обіг анатомічних матеріалів як предмета торгівлі**.

Особливо кваліфіковані форми – ч. 5 ст. 143

Частина 5 охоплює дії, передбачені ч. 2, 3 або 4:

- вчинені **за попередньою змовою групою осіб**;
- або **участь у транснаціональних організаціях**, які займаються такою діяльністю.

Ст. 143 ↔ законна трансплантація

Трансплантація сама по собі є **правомірним медичним методом**, якщо здійснюється відповідно до спеціального законодавства.

Кримінальна відповідальність виникає не за сам факт трансплантації, а за:

- умисне порушення встановленого порядку з істотною шкодою;
- насильницьке або обманне вилучення анатомічних матеріалів;
- незаконну торгівлю;
- відповідні організовані форми такої діяльності.

Отже:

трансплантація відповідно до закону → правомірна;

порушення спеціальних правил із наслідком / примусове чи обманне вилучення / незаконна торгівля → ст. 143.

Ст. 143 ↔ ст. 149 КК

Якщо особа є предметом торгівлі людьми з метою **вилучення органів або іншої експлуатації**, необхідно окремо перевіряти ознаки ст. 149 КК.

Стаття 143 безпосередньо охоплює **незаконне вилучення та обіг анатомічних матеріалів**, тоді як ст. 149 спрямована проти **торгівлі самою людиною як об'єктом експлуатації**.

Насильницьке донорство – ст. 144 КК

Частина 1 ст. 144 передбачає:

насильницьке або шляхом обману вилучення крові у людини з метою використання її як донора.

Об'єкт

Об'єктом є:

- здоров'я;
- тілесна недоторканність;
- свобода волевиявлення людини щодо донорства крові.

Об'єктивна сторона

Необхідні:

- **вилучення крові**;
- насильницький спосіб або обман;
- спеціальна мета – використати особу **як донора**.

Отже:

насильство/обман + вилучення крові + донорська мета → ст. 144.

Кваліфікований склад

Частина 2 охоплює ті самі дії щодо:

- **неповнолітнього**;
- особи у **безпорадному стані**;
- особи, яка перебуває у **матеріальній залежності від винного**.

Ст. 144 ⇹ ст. 143 КК

Розмежування здійснюється за **предметом вилучення**.

Ст. 144:

- предмет – **кров**;
- мета – використання особи як донора.

Ст. 143:

- предмет – **анатомічні матеріали людини** для трансплантації;
- окремо передбачена їх незаконна торгівля.

Отже, для тестової фабули перше питання:

що саме вилучається – кров чи анатомічний матеріал для трансплантації?

Ст. 144 ⇹ правомірне донорство

Добровільне донорство крові, здійснене відповідно до законодавства та за вільною згодою донора, кримінального правопорушення не утворює.

Ст. 144 застосовується саме тоді, коли воля донора **пригнічується насильством або формується шляхом обману**.

Незаконне розголошення лікарської таємниці – ст. 145 КК

Стаття 145 передбачає **умисне розголошення лікарської таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, якщо це спричинило тяжкі наслідки**.

Предмет охорони

Охороняється **лікарська таємниця**, тобто конфіденційна інформація, пов'язана зі станом здоров'я, медичним обстеженням, лікуванням та іншими медичними відомостями, доступ до яких обмежений законом.

Суб'єкт

Суб'єкт спеціальний:

особа, якій лікарська таємниця стала відома у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків.

Це не обов'язково лише лікар.

Залежно від конкретної ситуації такими особами можуть бути й інші працівники, які законно отримали доступ до конфіденційної медичної інформації у зв'язку зі своїми функціями.

Об'єктивна сторона

Для ст. 145 необхідні:

- **розголошення лікарської таємниці**;
- незаконність такого розголошення;
- тяжкі наслідки;
- причинний зв'язок між розголошенням та наслідками.

Тому ст. 145 є **матеріальним складом**.

Саме незаконне повідомлення медичної інформації без тяжких наслідків **не утворює закінченого складу ст. 145 КК**.

Це особливо важлива екзаменаційна ознака.

Суб'єктивна сторона

Розголошення повинно бути **умисним**.

Особа усвідомлює:

- конфіденційний характер інформації;
- відсутність законних підстав для її розголошення;
- і свідомо доводить її до сторонньої особи чи осіб.

Психічне ставлення до тяжких наслідків установлюється окремо відповідно до конкретних обставин.

Ст. 145 ⇹ ст. 132 КК

Це головне розмежування.

Ст. 132 КК має спеціальний предмет:

- відомості про проведення медичного огляду на ВІЛ;
- іншу невиліковну інфекційну хворобу, небезпечну для життя;
- захворювання на СНІД;
- результати такого огляду.

Ст. 145 КК охоплює **лікарську таємницю загалом**.

Крім того:

ст. 132 не вимагає тяжких наслідків для закінченого складу;

ст. 145 прямо вимагає **тяжких наслідків**.

Отже:

спеціальні відомості про ВІЛ та відповідне обстеження → ст. 132;

інша лікарська таємниця + тяжкі наслідки → ст. 145.

Базова матриця ст. 141–145 КК

Стаття	**Ключове діяння**	**Обов'язковий наслідок / умова**
ст. 141	незаконне клінічне випробування лікарського засобу	**смерть або інші тяжкі наслідки**
ч. 1 ст. 142	незаконний дослід над людиною	**реальна небезпека для життя чи здоров'я**
ч. 1 ст. 143	порушення порядку трансплантації	**істотна шкода здоров'ю**
ч. 2–5 ст. 143	примусове/обманне вилучення, незаконна торгівля, організовані форми	залежить від відповідної частини
ст. 144	насильницьке або обманне вилучення крові	спеціальна мета – використання як донора
ст. 145	розголошення лікарської таємниці	**тяжкі наслідки**

Кваліфікаційний алгоритм

При медико-біологічному втручанні необхідно встановити:

- чи є це **клінічним випробуванням лікарського засобу**;
- чи є це іншим **дослідом над людиною**;
- чи отримано необхідну згоду;
- чи створено небезпеку для життя або здоров'я;
- чи настали смерть або інші тяжкі наслідки.

При трансплантації або донорстві:

- що саме вилучається – **анатомічний матеріал чи кров**;
- чи було вилучення добровільним;
- чи застосовувалися **примушування або обман**;
- з якою метою здійснювалося вилучення;
- чи перебував потерпілий у безпорадному стані або залежності;
- чи мала місце незаконна торгівля;
- чи діяла група осіб або транснаціональна організація.

При розголошенні медичної інформації:

- яка саме інформація була розголошена;
- чи становить вона лікарську таємницю;
- чи є це спеціальні відомості, передбачені **ст. 132**;
- чи отримав винний інформацію у зв'язку з професійними або службовими обов'язками;
- чи було розголошення умисним;

- чи настали **тяжкі наслідки**, необхідні для ст. 145.

Короткий підсумок

Ст. 141 КК – спеціальна норма щодо незаконного проведення **клінічних випробувань лікарських засобів**, для якої необхідні смерть або інші тяжкі наслідки.

Ст. 142 КК має ширшу сферу: незаконні медико-біологічні, психологічні чи інші досліди. Для основного складу достатньо **створення реальної небезпеки для життя або здоров'я**.

Ст. 143 КК охоплює кілька різних форм порушень у сфері трансплантації: від умисного порушення встановленого порядку з істотною шкодою до **примусового чи обманного вилучення анатомічних матеріалів та незаконної торгівлі ними**.

Ст. 144 КК відмежовується від ст. 143 насамперед за предметом: йдеться про **кров**, вилучену насильницьки або шляхом обману для використання людини як донора.

Ст. 145 КК – це умисне незаконне розголошення **лікарської таємниці**, але кримінальна відповідальність за цією статтею настає лише за умови **тяжких наслідків**.

Основні формули для ЄДКІ:

ст. 141 ⇹ ст. 142: клінічне випробування лікарського засобу + тяжкий наслідок ⇹ інший незаконний дослід + небезпека для життя чи здоров'я;

ст. 143 ⇹ ст. 144: анатомічні матеріали для трансплантації ⇹ кров для донорства;

ст. 145 ⇹ ст. 132: лікарська таємниця загалом + тяжкі наслідки ⇹ спеціальні відомості про ВІЛ/відповідне медичне обстеження, для яких тяжкий наслідок не є обов'язковим.